

LUONTO JA
LUONNONVARAT

Ari Vöntänen, Mika Marttunen, Juha-Pekka Turunen,
Sebastian Slotte ja Juha Hiedanpää

Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä

Ari Vöntänen, Mika Marttunen, Juha-Pekka Turunen,
Sebastian Slotte ja Juha Hiedanpää

Vuorovaikutteiset
suunnittelumenetelmät
Kemijärven säännöstelyn
kehittämisessä

HELSINKI 2004

Painotuote

Julkaisu on saatavana myös Internetissä
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 952-11-1542-4
ISBN 952-11-1543-2 (PDF)
ISSN 1238-7312

Kannen valokuvat: Reino Kurkela,
kuvankäsittely: Tuomo Salo

Paino
Edita Prima Oy, Helsinki 2004

Alkusanat

Tässä raportissa esitellään Kemijärven säännöstelyn kehittämisselvitykseen sovellettujen vuorovaikuttaisen suunnittelun menetelmien tuottamia tuloksia säännöstelyn sosiaalisen ulottuvuuden tarkastelun osalta. ”Sosiaalisella ulottuvuudella” tarkoitetaan tässä yhteydessä säännöstelystä sen vaikutusalueen asukkaille koituvia vaikutuksia ja niiden kokemista. Tutkimustyö liittyy kahteen erilliseen, tämän raportin osalta toisiaan sivuavaan tutkimusprojektiin: Lapin ympäristökeskuksen johdolla tehtyyn Kemijärven säännöstelyn kehittämisselvitykseen ja Suomen Akatemian tutkimushankkeeseen Suurten vesistöjen kestäväen säännöstelyn periaatteet, mittarit ja menetelmät (PRIMEREG, nro 52793).

Kemijärven kaupunki ja Kemijärven kalastusalue tekivät vuonna 1999 Lapin ympäristökeskukselle aloitteen Kemijärven säännöstelyn haittojen selvittämiseksi. Lapin ympäristökeskus käynnisti kehittämishankkeen vuonna 2000. Selvitystyö on toteutettu viranomaisten, säännöstelyn sidosryhmien, tutkijoiden ja suunnittelijoiden yhteistyönä. PRIMEREG-projekti puolestaan tähtää taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväen säännöstelyn periaatteiden, indikaattoreiden ja tunnusmerkkien määrittämiseen. Säännöstelyjen sosiaalista ulottuvuutta koskevat tutkimukset kohdennettiin Kemijoen vesistöön.

Raportti on jaettu neljään osaan. Ensimmäisessä osiossa esitellään johdantomaisesti tutkimuksen tausta, lähtökohdat ja tavoitteet. Toinen osa esittelee Kemijärvellä, Lapin ympäristökeskuksessa, Kemijoki Oy:ssä ja Posion Suolijärvillä tehdyt teemahaastattelut ja niistä saadut tulokset. Osa kolme keskittyy Kemijärvellä järjestettyihin yleisötilaisuuteen sekä työpajoihin ja esittelee niistä tehtyjä havaintoja. Osa neljä on yhteenveto-osio, joka sisältää Kemijärvellä saatuja kokemuksia vuorovaikuttaisen suunnittelun menetelmistä sekä suositusehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi.

Teemahaastatteluosion suunnittelivat ja toteuttivat Ari Vääntänen Turun yliopistosta, Mika Marttunen Suomen ympäristökeskuksesta ja Juha Hiedanpää Turun yliopiston Satakunnan ympäristöntutkimuslaitokselta. Työpajojen ja yleisötilaisuuden järjestämisestä vastasivat Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä ja Mika Marttunen Suomen ympäristökeskuksesta. Laajennettuun kehittämisselvityksen ohjausryhmään sovelletusta dialogi-menetelmästä vastasi Sebastian Slotte Helsingin teknillisen korkeakoulun systeemianalyysin laboratoriosta. Tekijät kiittävät Maa- ja vesitekniikan tuki ry:tä tutkimustyön tukemisesta.

Sisällys

Alkusanat	3
OSA I TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	8
<i>1 Johdanto</i>	9
2 Säännöstelyjen kehittäminen ja vuorovaikutteinen suunnittelu	11
2.1 Säännöstelyjen kehittämisprosessi.....	11
2.2 Lähestymistapa säännöstelyjen kehittämisessä	12
2.3 Vuorovaikutteinen suunnittelu yleisesti	13
3 Vuorovaikutteinen suunnittelu Kemijärvellä	15
OSA 2 KEMIJÄRVEN JA SUOLIJÄRVIEN TEEMAHAASTATELUT	17
<i>1 Teemahaastattelututkimuksen tausta ja tavoitteet</i>	18
2 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnista	19
2.1 SVA:n määrittelystä ja merkityksestä	19
2.2 Vuorovaikutteisuus ja paikallislähtöisyys	20
3 Teoreettinen viitekehys: sosiaalinen konstruktionismi	22
4 Kemijärven säännöstelyn historiaa	23
5 Epäluottamuksen synty	24
6 Tutkimusongelma	26
7 Aineistot ja menetelmät	27
7.1 Teemahaastattelut	27
7.2 Teemahaastatteluiden kysymysrungot	28
7.3 Haastateltavien valinta	29
8 Säännöstelyn koetut vaikutukset	32
8.1 Suhde vesistöön henkilökohtaisella ja yleisellä tasolla	32
8.2 Koetut säännöstelyhaitat.....	33
8.2.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät	34
8.2.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat	36
8.3 Koetut säännöstelyhyödyt	37
8.3.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät	37
8.3.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat	38
9 Korvaus- ja kunnostustoimenpiteet	39
9.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät	39
9.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat	40

10 Hyvä säännöstely Kemijärvellä	42
10.1 Suolijärven malli Kemijärven ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien mukaan	42
10.2 Suolijärven malli Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen mukaan .	44
11 Säännöstelyn toimintakulttuuri Kemijärvellä ja Suolijärvillä	46
11.1 Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuuri	46
11.2 Suolijärvien säännöstelyn toimintakulttuuri	47
11.3 Intressiryhmien välinen yhteistyö Kemijärvellä	50
11.3.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät	50
11.3.2 Kemijoki Oy ja Lapin ympäristökeskus	50
12 Tieto ja tiedottaminen	52
12.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät	52
12.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat	53
13 Sosiaaliset verkostot	55
13.1 Haastateltujen ryhmittely	55
13.2 Vanhemman ikäpolven kalastajat	56
13.3 Virkamiehet	58
13.4 Yksityiset vesistönkäyttäjät	59
13.5 Ympäristöviranomaiset	61
13.6 Säännöstelevä yhtiö	62
14 Yhteenveto	64
Liitteet	68
Liite 1. Kemijärven vesistönkäyttäjien ja ranta-asukkaiden haastattelujen teemarunko	68
Liite 2. Kemijoki Oy:ssä ja Lapin ympäristökeskuksessa tehtyjen haastattelujen teemarungot	70
Liite 3. Suolijärvi-haastattelujen teemarungot	75
OSA 3 YLEISÖTILAISUUS JA TYÖPAJAT	78
Aluksi	79
1 Yleisötilaisuus	80
2 Työpajat: syventymistä keskeisiin ongelma-alueisiin	81
2.1 Työpaja 1: Kalatalouden kehittäminen	81
2.2 Työpaja 2: Tiedotus ja yhteistyö	82
2.3 Työpaja 3: Rantojen kunnostus ja väylät	83
2.4 Työpaja 4: Säännöstelykäytännön kehittäminen	84
Liite	85
Liite 1. Yleisötilaisuuden ja työpajojen muistiot	85

**OSA 4 YHTEENVETO-OSIO: KOKEMUKSIA VUORO-VAIKUTTEISEN
SUUNNITTELUN MENETELMISTÄ SEKÄ SUOSITUSEHDOTUKSIA
KEMIJÄRVEN SÄÄNNÖSTELYN KEHITTÄMISEKSI I13**

Aluksi ..... I 14

I Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmistä ..... I 15

1.1 Kehittämisprosessi on tiedon tuottamista ja vuorovaikutusta 117

1.2 Monitieteellisyydestä on etua 118

1.3 Prosessissa yhdistyvät itseohjautuvuus ja harkinta 118

1.4 Vuorovaikutteisella suunnittelulla hahmotetaan kokonaisuuksia 119

2 Suositusehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi ..... I 21

2.1 Tiedottaminen 122

2.2 Haittojen kompensointi ja kunnostukset 125

2.3 Vuorovaikutus 126

Liite ..... I 28

Liite 1. Kartat Kemijoen vesistöalueesta ja Kemijärven paikannimistä 128

Lähteet ..... I 30

Kuvailulehdet ..... I 32

OSA 1

TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Johdanto

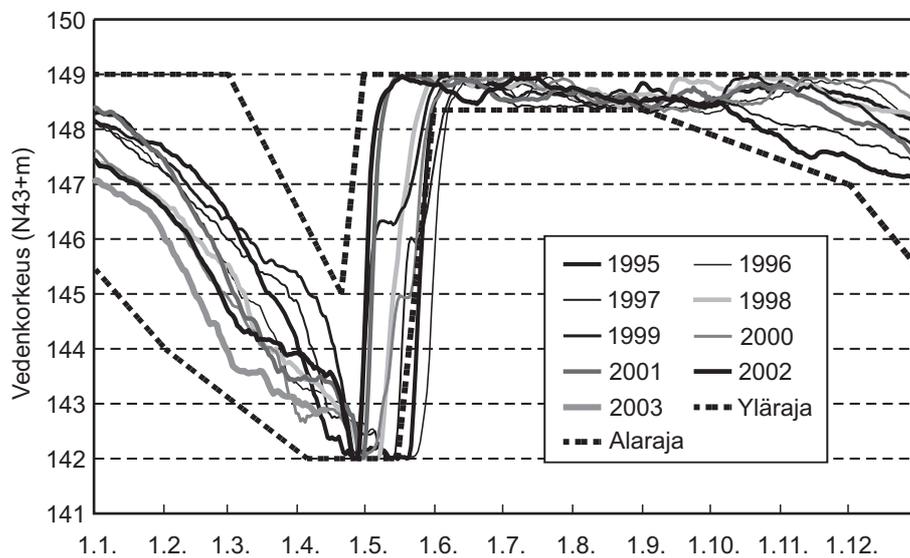

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksen tavoitteena on selvittää säännöstelyn hyödyt ja haitat vesistön tilalle ja käytölle. Tarkoituksena on tuottaa tietoa säännöstelyn vaikutuksista, arvioida tarpeita ja mahdollisuuksia säännöstelykäytännön parantamiseen sekä pohtia, kuinka vesistön eri käyttäjä- ja sidosryhmien tarpeet voitaisiin huomioida paremmin. Kehittämiselvityksellä etsitään myös uusia keinoja Kemijärven tilaa ja säännöstelyä koskevan tiedottamisen parantamiseksi ja selvitetään säännöstelyhaittojen vähentämiseksi tehtyjen kunnostustoimenpiteiden tehokkuutta ja kehittämismahdollisuuksia. Tavoitteena on vähentää sidosryhmien välisiä ristiriitoja ja esittää säännöstelyn kehittämisuosituksia. Tämä tutkimuskokonaisuus tuottaa tietoa sekä Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitykselle että laajalle PRIMEREG-hankkeelle, jonka tavoitteena on määritellä vesi-kestävän säännöstelyn periaatteet, indikaattorit ja tunnusmerkit.

Kemijoen vesistön keskialueella sijaitseva Kemijärvi on Suomen voimakkaimmin säännöstelty luonnonjärvi: seitsemän metrin säännöstelyväli toteutuu täysimääräisenä miltei vuosittain (taulukko 1 ja kuva 1). Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen mukaan vuonna 1966 aloitetun säännöstelyn vesivoimatuo- tannollinen merkitys on huomattava, minkä lisäksi säännöstelyä käytetään tulvasuojelun tarpeisiin. Ympäristökeskuksen ja Kemijoki Oy:n mukaan Kemijärvi on ainoa säännöstelyallas, jolla voidaan käytännössä vaikuttaa Rovaniemen ja sen alapuolisen Kemijoen tulvatilanteeseen. Kemijärven säännöstelyn tulvasuojelullisesta merkityksestä kertoo se, että sillä on alennettu Kemijoen suurimpia virtaamia Rovaniemen kohdalla jopa 1000 m³/s muutaman vuorokauden ajan. Kemijärven säännöstely on myös laskenut Rovaniemen ylimpiä vedenkorkeuksia keskimäärin vajaalla metrillä. Kemijärven omia tulvahuippuja säännöstely on alentanut yli metrin. Säännöstellyn Kemijärven kesävedenkorkeudet ovat tasaisemmat kuin luonnontilaisen järven vedenkorkeudet olisivat, mikä säännöstelevän yhtiön ja Lapin ympäristökeskuksen mukaan parantaa rantojen käytettävyyttä ja rantarakentamisen turvallisuutta. Nykysäännöstelyn haittavaikutukset vesistön tilalle ja käyttömahdollisuuksille koetaan kuitenkin joidenkin säännöstelyn intressiryhmien keskuudessa huomattavasti säännöstelystä koituvia hyötyjä suuremmiksi. Tässä raportissa esitellään eri sidosryhmien näkemyksiä Kemijärven säännöstelystä ja sen vaikutuksista sekä kehittämiselvityksessä sovellettuja vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä.

Taulukko I. Kemijärven säännöstelyn yleiskuvaus.

Ominaispiirteet	Kuvaus
Pinta-ala säännöstelyn ylä- / alarajalla	285 km ² / 128 km ²
Säännöstelyn aloitusvuosi	1966
Säännöstelyn luonnehdinta	Suurin sallittu vedenpinnan vuotuinen vaihtelu 7 m Säännöstelyn alussa vedenpintaa on nostettu 2,2 m
Toteutettuja haittojen lieventämistoimenpiteitä	Vyöryviä rantoja suojattu 42 km Raivattua rantaa 242 km Pohjapatoja rakennettu 5 kpl Kalakantojen hoitomaksu 74 000 euroa/vuosi
Asuttujen rantakiinteistöjen omistajia	1388 kpl (vuonna 2002)
Säännöstelyn voimataloudellinen hyöty	Noin 10 milj. euroa/vuosi

Kuva 1. Kemijärven vedenkorkeudet ja säännöstelyrajat vuosina 1995-2003.

Säännöstelyjen kehittäminen ja vuorovaikutteinen suunnittelu

2

Vesirakentamiseen ja sen seurauksiin liittyviä ristiriitoja selviteltiin pitkään yksinomaan vesioikeudessa. Pahimmillaan oikeusprosessit kestivät vuosikymmeniä. Ne veivät paljon voimavaroja ja olivat omiaan kärjistämään vastakkainasettelua osapuolten välillä. Oikeusprosessi oli usein yllätys myös kiistan osapuolille. Vesioikeuskäsittelyistä saatujen huonojen kokemusten myötä alkoivat asenteet voimayhtiöissä muuttua. Pikkuhiljaa säännöstelyyn liittyviä kysymyksiä on ryhdytty ratkomaan yhteistoiminnassa eri asianosaistahojen kanssa. Myönteisiä kokemuksia voimayhtiöiden harjoittamasta yhteistyöstä on saatu erityisesti Iijoen ja Oulujoen vesistöissä.

Viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana yleisen ympäristötietoisuuden lisääntyminen, vesistön käytössä tapahtuneet muutokset sekä yhteiskunnan arvostusten ja lainsäädännön muuttumisen seurauksena on käynnistetty selvityksiä, joissa on arvioitu jo toteutettujen säännöstelyjen vaikutuksia sekä kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Vuoden 2003 alussa kehittämishankkeita on tehty lähes kaikissa suurissa rakennetuissa ja säännöstellyissä vesistöissämme, viimeimpänä Kemijärvellä.

Käsitteellä ”vuorovaikutteinen suunnittelu” tarkoitetaan tässä prosessia, jolla saatetaan sidosryhmät mukaan heitä itseään koskevien hankkeiden suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Esimerkiksi Roberts (1995) on käyttänyt käsitettä *public involvement* samassa merkityksessä. Vuorovaikutus sidosryhmien kanssa ympäristöä muuttavien hankkeiden suunnittelussa on nykyisin laajalti hyväksytty lähestymis- ja toimintatapa, jota edellyttää tietyssä määrin jo lainsäädäntökin. Vuorovaikutteisesti toimittaessa lopputulos on todennäköisesti lähempänä kaikkia osapuolia tyydyttävää ratkaisua kuin se muuten olisi.

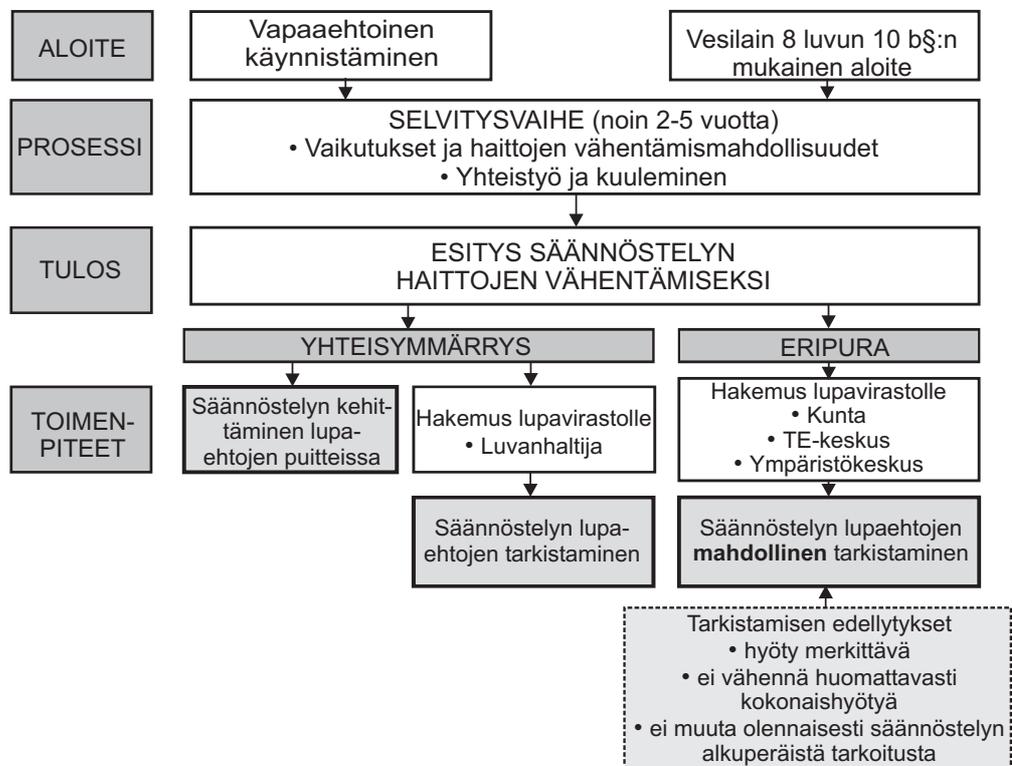
2.1 Säännöstelyjen kehittämisprosessi

Vesistön säännöstelyjen kehittämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla käytössä olevia säännöstelyjä parannetaan niin, että ne yhteiskunnallisilta, taloudellisilta ja ekologisilta vaikutuksiltaan vastaavat nykyistä paremmin vesistön käytölle ja vesiympäristön tilalle asetettuja tavoitteita. Säännöstelyllä aikaansaatavia hyötyjä voidaan lisätä ja haittoja vähentää tarkistamalla säännöstelykäytäntöjä sekä toteuttamalla hoito- ja kunnostustoimenpiteitä voimassa olevien lupaehtojen puitteissa tai tarkistamalla säännöstelylupien ehtoja (Vähäsöyrinki 1997). Käyttäjien tyytyväisyyttä voidaan parantaa myös tiedon kulkua parantamalla. Säännöstelyjen kehittämiselvytyksissä voidaan edetä joko vapaaehtoisen kehittämisen kautta tai vesilain 8 luvun 10 b pykälän mukaista menettelyä noudattaen.

Vesilain 8 luvun 10 b pykälän voimaantulo vuonna 1994 teki mahdolliseksi säännöstelylupien tarkistamisen kaksivaiheisen prosessin avulla. Ensisijaisena keinona säännöstelyn kehittämiseen on yhteistyömenettely, jossa vesistön eri osapuolien ristiriitaiset tavoitteet pyritään sovittamaan yhteen ilman aikaa vieviä vesioikeuskäsittelyitä. Vasta, jos säännöstelyn haittojen vähentäminen vapaaehtoisin toimin ei ole mahdollista, voidaan asia tietyin edellytyksin saattaa vesioikeuden käsiteltäväksi. Tarkistamisen edellytyksenä on, että siitä yleisen edun kannal-

ta saatava hyöty on olosuhteisiin nähden merkittävä. Tarkistamisella ei kuitenkaan saa huomattavasti vähentää säännöstelystä saatavaa kokonaisyötyä eikä muuttaa olennaisesti säännöstelyn alkuperäistä tarkoitusta, paitsi tapauksissa joissa se on jo menettänyt merkityksensä (Vähäsöyrinki 1997).

Säännöstelyn kehittämiselvitysten keskeisenä tavoitteena on laatia säännöstelyn haittojen vähentämiseksi suositukset, jotka eri osapuolet voivat hyväksyä ja samalla sitoutua niiden täytäntöönpanoon (kuva 2). Yhteisymmärrykseen tähtävällä menettelytavalla pyritään välttämään tilanne, jossa ratkaisua jouduttaisiin hakemaan oikeusprosessin kautta. Vesioikeudellisen prosessiin päädyttäessä uhkana on vuosikausia kestävä käsittely, jonka lopputulosta on vaikea ennakoida. Kaikille hyväksyttävän ratkaisun löytämiseksi on laajoissa säännöstelyn kehittämiselvityksissä kiinnitetty erityistä huomiota selvitysten toteutustapaan. Selvitykset on pyritty toteuttamaan mahdollisimman avoimesti ja suunnitteluun on otettu mukaan vesistön eri käyttäjäryhmien edustajia.

Kuva 2. Säännöstelyjen kehittämisessä mahdolliset etenemistavat.

2.2 Lähestymistapa säännöstelyjen kehittämisessä

Säännöstelyn kehittämiselvityksessä keskeisenä tavoitteena on yhteisesti hyväksyttävien suositusten laadinta. Parhaiten tässä onnistutaan, kun löydetään keinoja nykysäännöstelyn parantamiseksi ja kun säännöstelyn kehittämiselvityksestä muodostuu oppimisprosessi siihen kiinteimmin osallistuville tahoille. Säännöstelyjen kehittämiselvityksessä noudatettu lähestymistapa voidaan kuvata kuvassa 3 esitetyn kaavion avulla.

Kuva 3. Lähestymistapa vesistösäännöstelyjen kehittämisessä.

Yhteisymmärryksen saavuttamisen kannalta otollisin tilanne on silloin, kun nykyistä säännöstelykäytäntöä on mahdollista parantaa siten, että se lähestyy eri intressitahojen käsitystä hyvästä säännöstelystä. Todellisuudessa käsityksiä hyvästä säännöstelystä voi olla yhtä paljon kuin on osapuolia tarkastelussa. Niiden kaikkien toteutuminen samanaikaisesti ei ole mahdollista. Yhteisymmärryksen löytyminen edellyttääkin sitä, että eri osapuolet ovat valmiita muuttamaan käsityksiään ja ovat valmiita hyväksymään ratkaisun, joka ei heidän kannaltaan ole aina paras mahdollinen. Valmiutta tähän voidaan parantaa oppimisprosessin avulla.

Oppimisprosessin seurauksena käsitys hyvästä säännöstelystä voi muuttua. Sitä kautta mahdollisuudet konsensusratkaisun löytämiseen voivat parantua vaikeinkin eturistiriitoja sisältävissä hankkeissa. Yksi säännöstelyn kehittämiselvitysten keskeisiä tavoitteita on luoda oppimisprosessi erityisesti ohjausryhmän toimintaan osallistuville tahoille. Työn kuluessa saadaan uutta tietoa säännöstelyn vaikutuksista, eri sidosryhmien tavoitteista, vesistön hydrologiasta ja säännöstelyyn liittyvistä ongelmista. Taustalla on siis oletus, että mielikuvaan hyvästä säännöstelystä voidaan vaikuttaa lisäämällä tietoa ja ymmärrystä.

Vesistön käyttäjillä on usein voimakkaita mielipiteitä ja näkemyksiä siitä, min-käläinen vedenpinnan vaihtelu olisi hyvä tai kuinka suurta sen pitäisi olla. Toisinaan mielikuva hyvästä säännöstelystä voi olla varsin epämääräinen, esimerkiksi ”nykyistä luonnonmukaisempi” tai ”mahdollisimman vähäinen” vedenpinnan vaihtelu. Näkökulma voi lisäksi olla paikallinen, sillä ilman apuvälineitä on vaikea hahmottaa, miten vesistön yläjuoksulla tapahtuvat muutokset vaikuttavat alapuo-lisessa vesistöissä. Käsitystä hyvästä säännöstelystä voivat sävyttää erilaiset myön-teiset tai kielteiset ennakkokäsitykset ja -asenteet. Säännöstelyissä vesistöissä, joissa ihminen on vaikuttanut juoksutuksiin ja sitä kautta vedenkorkeuksiin, syytetään sopimattomista vedenkorkeuksista helposti säännöstelijää, vaikka kyse olisi kui-vuuden aiheuttamasta matalasta vedenkorkeudesta tai runsaiden sateiden aiheuttamasta korkeasta vedenkorkeudesta.

2.3 Vuorovaikutteinen suunnittelu yleisesti

Demokraattisen päätöksenteon ihanteena on järjestelmä, jossa kansalaiset kyke-nevät vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin. Tämä ajatus on kirjattuna Suo-men perustuslakiin, jonka 14. pykälän mukaan ”julkisen vallan tehtävänä on edis-tää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon”. Saman lain 20. pykälän mukaan ”jul-kisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön

sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.” Ympäristöä muuttavien hankkeiden suunnittelu ja kehittäminen vuorovaikutuksessa sidosryhmien kanssa on keino saavuttaa nämä päämäärät.

Vuorovaikutteisessa suunnittelussa on perinteisesti määritelty osallistumiselle erilaisia tasoja ja tavoitteita (Arnstein 1969, ks. myös kuva 4). Alimmalla tasolla ei ole vielä kyse varsinaisesta osallistumisesta, vaan ennen kaikkea yksisuuntaisesta tiedon jakamisesta. Esimerkiksi tiedottamalla hankkeen nykytilasta, ongelmista ja ratkaisuista sekä niitä koskevista perusteista pyritään saavuttamaan sidosryhmien hyväksyntä. Vaikka varsinaista kaksisuuntaista vuorovaikutusta ei ole, nähdään tämä taso aina edellytykseksi seuraavalle tasolle.

Seuraavalla tasolla sidosryhmien tietoja kerätään ja pyritään hyödyntämään. Tiedon keruu voi olla yksisuuntaista, kuten esimerkiksi kyselyissä, tai voidaan käyttää myös vuorovaikutteisia menetelmiä. Sidoryhmien osallistumisesta on hyötyä erityisesti vaikutusten tunnistamisessa ja rajaamisessa sekä vaikutusten merkittävyyttä määriteltäessä (vrt. Burdge & Robertson 1990, Juslén 1995). Sidoryhmät voivat olla tietolähteitä tai jopa osallistua tiedon tuottamiseen. Tutkimustulokset ovat myös heidän käytettävissään. Menetelmät voivat olla joko hyvin yksisuuntaisia kuten kyselyt tai haastattelut, mutta toisinaan myös hyvin keskustelevia ja yhteisöllisiä, kuten esimerkiksi yleisötilaisuudet ja eri tyyppiset työpajat tai pienryhmyöskentelyt.

Kolmannella tasolla sidoryhmät ovat mukana suunnittelussa tai ongelmanratkaisussa keskustelukumppaneina. He voivat tehdä ehdotuksia, laatia vaihtoehtoja tai esittää kompromisseja. Varsinaista päätösvaltaa käsiteltäviin asioihin heillä ei kuitenkaan ole. Menetelminä tällöin tulevat kysymykseen yleensä erilaiset suunnittelu- tai yhteistyöryhmät, joiden työskentelyssä voidaan lisäksi käyttää ryhmätyötekniikoita tai esimerkiksi vaihtoehtojen vertailumenetelmiä sekä tietokoneavusteisia päätösanalyyssejä.

Ylimmällä tasolla sidoryhmät ovat neuvottelun osapuolia ja heillä on valtaa ja mahdollisuus hyväksyä tai olla hyväksymättä lopullisia päätöksiä. Valta-asema perustuu usein siihen, että näillä tahoilla on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon myös muuten kun vapaaehtoisen neuvottelun kautta – yleisemmin oikeuslaitteeseen, tai sitten heillä on päätöksenteon kannalta joko poliittista tai toteutukseen liittyvää taloudellista valtaa. Menetelminä käytetään yleisesti eri tavoin strukturoituja neuvotteluita, mutta käytössä on myös esimerkiksi kiistan suhteen neutraalien tahojen ohjaamia sovittelumenettelyjä.

Vuorovaikutteisen suunnittelun tavoitteena tai toisinaan myös jonkinlaisena ”sivutuotteena” voi olla myös yhteisöllinen oppiminen, jolla saattaa olla sidosryhmille suurikin merkitys. Sen lisäksi, että osallistumisprosessi tuottaa uutta faktatietoa kaikille osapuolille, se saattaa edistää myös eri osapuolten välistä ymmärrystä ja lisätä toisten näkemysten kokemista oikeutetuiksi. Parhaimmillaan vuorovaikutteisen suunnittelun kautta opitaan uusia ongelmanratkaisutapoja, puretaan yksilöiden ja ryhmien välisiä ennakkoluuloja ja parannetaan yhteisön ongelmanratkaisukykyä tulevaisuudessa tai muissa asioissa.

Tutkimustiedon kerääminen on itsessäänkin osa vuorovaikutusprosessia, jos sen päämääränä on esimerkiksi selvittää tutkimuskohteen sosiaalista rakennetta ja paikallisten näkökulmia selvityksen kohteena olevaan hankkeeseen. Toimenpiteet ympäristöä muuttavien hankkeiden edelleen kehittämiseksi tähtäävät viime kädessä sidosryhmien välisen konsensuksen löytämiseen. Tästä johtuen vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät ovat käyttökelpoisia työkaluja kehittämisselvityksissä.

Vuorovaikutteinen suunnittelu Kemijärvellä

3

Kemijärvellä vuorovaikutteinen suunnittelu on ollut keskeinen osa säännöstelyn kehittämiselvitystyötä. Vuorovaikutusjärjestelyiden tavoitteena on ollut kerätä tietoa säännöstelyn vaikutuksista, kehittämistarpeista ja -mahdollisuuksista sekä edesauttaa hyväksyttävien ja keskeisiä osapuolia tyydyttävien ratkaisujen löytämistä. Vuorovaikutusjärjestelyillä on pyritty myös ylipäättään parantamaan sidosryhmien välistä kanssakäymistä ja yleistä tietämystä säännöstelyyn liittyvistä asioista. Seuraavaksi esitellään Kemijärvellä sovelletut vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät. Teemahaastattelututkimus esitellään tarkemmin osassa 2. ja yleisötilaisuus ja työpajat osassa 3. Lisäksi kaikkien menetelmien piirteitä käsitellään raportin osassa 4, joka on yhteenveto-osio.

Kehittämiselvityksen ohjausryhmä

Kehittämiselvityksen etenemistä ohjaamaan muodostettiin neljäntoista hengen ohjausryhmä, johon kuuluu viranomaisia, säännöstelevän yhtiön edustaja, paikallisten sidosryhmien edustajia sekä säännöstelyasiantuntijoita. Se on kokoontunut säännöllisesti keskustelemaan säännöstelyyn ja selvitykseen liittyvistä kysymyksistä, käymään läpi jo tehtyä selvitystyötä ja suunnittelemaan jatkotoimenpiteitä. Ohjausryhmän keskeisenä tehtävänä on osallistua selvitystyön perusteella tehtävien säännöstelyn kehittämissuosituksen laadintaan.

Kyselytutkimus

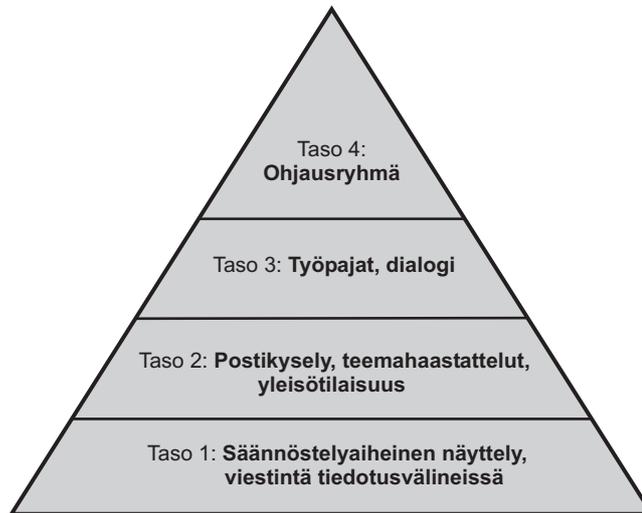
Survey- eli postikyselyllä hankittiin tietoa alueen nykytilasta sekä selvitettiin paikallisten säännöstelyä koskevia kokemuksia, odotuksia, suhtautumista ja mielipiteitä. Kysely lähetettiin 700:lle rantatontin omistajalle. Lapin ympäristökeskuksen ja kehittämiselvityksen ohjausryhmän yhteistyönä laadittu lomakekysely toimi paikallisten kannalta mahdollisuutena saattaa tietonsa ja näkemyksensä osaksi kehittämiselvitystyötä. Kemijärveläisten kiinnostus osallistua säännöstelyn kehittämiseen näkyi kyselyn vastausprosentissa (63,3%), jota voidaan pitää kyseisen kaltaisissa postikyselyissä hyvänä tuloksena.

Dialogi-menetelmä

Dialogi on vuorovaikutusmenetelmä, jossa osallistujat sitoutuvat vapaaehtoisesti noudattamaan tiettyjä keskustelusääntöjä. Sääntöihin kuuluvat muun muassa kuunteleminen, omien ja muiden olettamuksien tutkiminen, asioiden tarkastelu asemien tarkastelun sijasta ja yhdessä ajatteleminen. Dialogissa keskustelu etenee strukturoidusti esimerkiksi konkreettisista kokemuksista visiointiin. Dialogin toteuttamisesta vastaa dialogin vetäjä, joka ei itse osallistu sisältökeskusteluun. (Slotte & Hämäläinen 2003, Slotte 2002) Kemijärvellä dialogin tarkoituksena oli sekä karottaa ristiriitojen syitä että esitellä dialogisuus yhtenä mahdollisena keinona kehittää eri intressiryhmien välistä kommunikaatiota.

Teemahaastattelut

Teemahaastattelujen lähtökohta oli sosiologinen: niiden avulla perehdyttiin säännöstelyn sosiaaliseen ulottuvuuteen eli selvitettiin, millaisia sosiaalisia vaikutuksia Kemijärven ja Posion Suolijärvien säännöstelyllä on ja miten vaikutusten merkityksellisyyden kokeminen vaihtelee eri intressiryhmien välillä. Samalla tarkasteltiin sitä, kuinka Kemijärven asukkaiden välille muotoutuneet sosiaaliset suhteet ja -verkostot vaikuttavat siihen, millaiseksi ilmiöksi järven säännöstely koetaan.

Kuva 4. Vuorovaikutteinen suunnittelu Kemijärvellä Arnsteinin (1969) tasojaottelun mukaisesti.

Yleisötilaisuus

Yleisötilaisuuden ja sen yhteydessä järjestetyn näyttelyn tavoitteena oli esitellä käynnissä olevaa selvitystyötä ja saatuja tuloksia sekä laajentaa keskustelua Kemijärven säännöstelystä sekä kehittämishankkeesta. Tilaisuudessa koottiin järven käyttäjien ja alueen asukkaiden näkemyksiä, kokemuksia ja ehdotuksia nykytilanteen parantamismahdollisuuksista selvitystä tekevän ohjausryhmän käyttöön. Tilaisuudessa ja jo sitä ennen avatussa näyttelyssä esiteltiin säännöstelyn kehittämishanketta ja jo saatuja tutkimustuloksia.

Työpajat

Yleisötilaisuuden jälkeen vuorovaikutteista suunnittelua jatkettiin neljässä avoimessa työpajassa, joiden tarkoituksena oli syventää ja tarkentaa yleisötilaisuudessa esiin nousseiden, oleellisina pidettyjen asiakokonaisuuksien käsittelyä. Työpajojen aiheiksi nousivat 1.) kalastus, 2.) tiedotus- ja yhteistyö, 3.) rantojen kunnostus sekä 4.) säännöstelykäytännön kehittäminen. Työpajatyöskentelyn avulla voitiin keskittyä järjestelmällisesti niihin ongelmiin, jotka vaativat erityistä paneutumista.

Varsinaisten tiedonkeruu- ja vuorovaikutusmenetelmien lisäksi on selvitystyön etenemisestä, saaduista tuloksista ja järjestetyistä tilaisuuksista pyritty tiedottamaan mahdollisimman laajasti lähinnä paikallisissa tiedotusvälineissä.

OSA 2
KEMIJÄRVEN JA SUOLIJÄRVIEN
TEEMAHAASTattelut

Teemahaastattelututkimuksen tausta ja tavoitteet

Teemahaastattelujen tavoitteena on selvittää, millaisia sosiaalisia vaikutuksia Kemijärven säännöstelyllä on ja miten vaikutusten merkityksellisyyden kokeminen vaihtelee eri sidosryhmien välillä. Samalla tarkastellaan, kuinka tutkimusalueelle muodostuneet sosiaaliset suhteet ja verkostot vaikuttavat siihen, miten säännöstelyn sosiaalisiin vaikutuksiin suhtaudutaan ja millaisiksi ne määritellään. Kartoittamalla sosiaalisia vaikutuksia ja verkostoja pyritään pohtimaan sitä, millaiset institutionaaliset järjestelyt tukevat sosiaalista kestävyyttä.

Teemahaastatteluiden raportointi keskittyy haastatteluaineiston ja haastattelujen näkemysten esittelyyn sekä Kemijärven säännöstelyn keskeisinä pidettyjen haittojen ja hyötyjen määrittelyyn. Sen lisäksi hahmotellaan tutkimusalueelle muodostuneita sosiaalisia verkostoja ja niiden roolia Kemijärven säännöstelyn sosiaalisten vaikutusten tunnistamisessa ja merkittävyyden määrittelyssä. Teoreettisena viitekehysenä on sosiaalinen konstruktivismi. Raportin teemahaastatteluosio etenee sosiaalisten vaikutusten ja niiden arvioinnin määrittelystä lyhyen teoriaosuuden kautta Kemijärven ja sen historian tarkasteluun. Sen jälkeen esitellään tutkimusongelma, -aineisto ja -menetelmät, josta siirrytään aineiston analysointiin. Ensin määritellään säännöstelyn koetut vaikutukset ja hahmotellaan sosiaalisia verkostoja. Lopuksi esitellään haastateltujen näkemyksiin ja toiveisiin perustuvia ehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi.

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnista

2

Tässä luvussa tarkastellaan sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) merkitystä, määritelmiä, kehitystä ja lähtökohtia. Tarkastelulla ja seuraavassa luvun teoreettisen viitekehyksen esittelyllä pyritään määrittelemään teemahaastattelututkimuksen tieteellinen perusta ja lähtökohdat. Tarkoituksena on selventää kuvaa siitä, millaisista lähtökohdista Kemijärven säännöstelyn sosiaalisen ulottuvuuden tarkastelu tapahtuu.

2.1 SVA:n määrittelystä ja merkityksestä

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnille ei ole olemassa yhtä yleispätevää määritelmää. Useimmille SVA-määritelmille on kuitenkin yhteistä se, että arvioinnin katsotaan a) kohdistuvan ihmisten toimintaan, b) pyrkivän ennustamaan toiminnan todennäköisiä vaikutuksia inhimillisen elämän eri alueilla aina yksilötasolta yhteiskunnan ja instituutioiden tasolle ja c) palvelevan päätöksenteon tarpeita. Sosiaalinen vaikutus on yleensä määritelty päätöksen, hankkeen tai toimen yksilöön, yhteisöön tai yhteiskuntaan kohdistuvaksi vaikutukseksi, joka aiheuttaa muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai hyvinvoinnin jakautumisessa (Stakes 2001). SVA:n periaatteita hahmottelava Guidelines And Principles For Social Impact Assessment (Burdge et al, 1994) määrittelee sosiaaliset vaikutukset julkisesta tai yksityisestä toiminnasta ihmisyyhteisöille aiheutuviksi seurauksiksi, jotka vaikuttavat ihmisten arkielämään, keskinäisiin suhteisiin sekä yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen. Termiin sisältyvät myös kulttuuriset vaikutukset, jotka saavat aikaan muutoksia niissä normeissa, arvoissa ja uskomuksissa, jotka ohjaavat ja rationalisoivat ihmisten käsityksiä itsestään ja yhteiskunnastaan.

SVA syntyi osaksi laajempaa ympäristövaikutusten arvioinnin (YVA) kokonaisuutta, mutta on sittemmin eriytynyt omaksi arviointisuuntaukseksi. YVA:n ja SVA:n kansainvälisenä lähtölaukauksena pidetään Yhdysvalloissa 1969 solmittua National Environmental Policy Actia eli NEPA-lakia, joka velvoitti USA:n osavaltioiden hallinnon arvioittamaan ympäristöä muuttavien hankkeiden vaikutukset ennen niiden toteuttamista. Uusi laki herätti kiinnostusta YVA- ja SVA-tutkimuksia kohtaan myös Euroopassa. (Haverinen 2000, 28)

Tapa hahmottaa ympäristöongelmia alkoi muuttua 1980-luvun alkupuolella: ympäristönsuojelusta siirryttiin vähitellen ympäristöpolitiikkaan. Ympäristökysymykset eivät olleet enää hajallaan, vaan kytkeytyneinä kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan. Esimerkiksi ympäristöministeriöiden perustaminen on näkyvä seuraus ympäristöasioiden politisoitumisesta. (Koskinen 1994) Tämä kehitys näkyi myös vaikutusten arvioinnin aseman muuttumisena. Suomessa sosiaalisten vaikutusten arvioinnista tuli lakisääteinen osa ympäristövaikutusten arviointia vuonna 1994. SVA:n muuttuminen velvoitteeksi oli merkki yhteiskunnan ja sen arvojen muutoksesta. Nykyisin ympäristöä muuttavilta hankkeilta ja vaikutusten arvioinnilta edellytetään enemmän kuin aikaisemmin. Vesivoimarakentamisen tai vesienenergiatuotannon ylläpidon perusteeksi ei enää riitä pelkkä kansantaloudellisen hyödyn tavoittelu. On otettava huomioon monenlaisia näkökohtia aina eko-

logisista arvoista yksilötason vaikutuksiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin saakka. Ympäristösuunnittelun ja -rakentamisen tulee huomioida moniarvoisen yhteiskunnan ja monitavoitteisen päätöksenteon tarpeita.

Vesistöjen säännöstelyn kehittämiselvityksissä on kuitenkin usein kyse hyvin arkisista asioista, kuten siitä, miten vedenkorkeuden vaihtelu vaikuttaa maisemaan, kulkuyhteyksiin ja vaikkapa virkistys- ja kalastusmahdollisuuksiin. Varsinaisen sosiaalisen ulottuvuuden tarkastelu alkaa kuitenkin vasta siitä, kun pohditaan vaikkapa maisemaan ja virkistyskäyttöön kohdistuvien muutosten merkitystä viihtyvyyteen sekä kulkuyhteyksien kehittymisen tai heikentymisen vaikutusta turvallisuuteen ja yhteisöllisyyteen (ks. Juslén 1995, 43). ”Kokeminen” onkin yksi SVA:n avainsanoista. Ilmeisimpien vaikutusten takaa saattaa löytyä tapauskohtaisia, vaikeammin hahmotettavia vaikutuksia, joita arvioitaessa on huomiotava sekä niiden subjektiivinen luonne (eli yhteys yksilötason kokemuksiin) että niiden merkitykselliseksi kokemisen yhteys arvioitavan hankkeen taustaan ja historiaan. Juslénin (1995) mukaan hankkeen kehittämisen kannalta on usein hyödyllisempää kartoittaa intressiryhmien toiveet ja tarpeet kuin keskittyä itse vaikutusten tarkastelemiseen.

2.2 Vuorovaikutteisuus ja paikallislähtöisyys

Vuorovaikutteisuus ja paikallislähtöisyys ovat keskeisiä edellytyksiä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin onnistumiselle. Nykyään nämä elementit onkin jo pitkälti sisäistetty arvioinnin lähtökohdiksi. SVA nähdään sosiaalisena ja interaktiivisena toimintana, eräänlaisena tavoitteellisena kommunikaatioprosessina arvioitavan hankkeen sidosryhmien välillä. Tutkimuskäytäntöjä pyritään kehittämään tavoiteltavien päämäärien mukaisiksi. Sosiaalisuus ja interaktiivisuus merkitsevät sitä, että SVA on nähtävä pelkkää ulkopuoliseen tarkkailuun perustuvaa tutkimusprosessia laajempänä kokonaisuutena. Jos SVA:ta pidetään sosiologisena tutkimuksena, ei ole mielekäästä arvioida sosiaalisia vaikutuksia pelkästään objektiivisina faktoina, irrallaan vaikutusten subjektiivisesta kokemisesta ja ihmisten tavoitteellisesta toiminnasta (Peuhkuri 1995, 11). Pikemminkin sosiaalisten vaikutusten arviointi pitäisi nähdä tietoa tuottavana oppimisprosessina.

Paikallislähtöisessä SVA:ssa prosessia ei ohjata ylhäältä vaan ruohonjuuritasolta. Tällöin vaikutusten arvioinnissa ovat mukana ne tahot, joita sosiaaliset vaikutukset konkreettisesti koskettavat. SVA:n onnistumisen perusedellytyksenä ovat vuorovaikutteisuus sekä paikallinen ja yhteisöllinen osallistuminen vaikutusten arviointiin. Koko prosessin tulisi lähteä liikkeelle paikallistasolta – kuitenkin säilyttäen pyrkimyksensä objektiivisuuteen ja kykyä kokonaisuuksien hahmottamiseen niin, että vältytään ns. ”metsää puilta” -ilmiöltä. Tehokkaimmillaan vuorovaikutteinen suunnittelu kokoaa kaikki suunnitellun hankkeen kannalta oleelliset sidos- ja intressiryhmät yhteen tunnistamaan mahdollisia uhkakuvia ja ongelmia sekä etsimään ratkaisuja niiden lievittämiseksi.

Vuorovaikutteista ja paikallislähtöistä suunnittelua on sovellettu suomalaisen vesistöarakentamisen SVA:han jo kauan. Suomessa alettiin tehdä sosiaalisten vaikutusten arviointeja enenevässä määrin 1970-luvun alussa (esim. Asp & Järvikoski 1974, Jaakkola & Aikio 1970a ja 1970b, Järvikoski 1971, Knuuti 1971). Ensimmäinen tutkijoista, suunnittelijoista, päättäjistä ja hankealueen asukkaista koostettu työryhmä perustettiin vuonna 1973 Kemijaaran väestötutkimuksen tueksi (Järvikoski 1973). Tätä hyväksi havaittua käytäntöä on sovellettu yhä enenevässä määrin vaikutusten arvioinneissa. Myös Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitystä johtaa eri intressiryhmistä muodostettu ohjausryhmä.

Vaikutusten kohteiden saattaminen osalliseksi heidän omaan elämäänsä vaikuttavien hankkeiden suunnittelua on jo itsessään demokraattisen päätöksenteon peruseriaatteiden edellyttämää. Se on ajatuksena sisällytetty jopa Suomen perustuslakiin. "Sisäpiirinäkökulman" käyttäminen on myös toimiva keino hankkeiden positiivisten ja negatiivisten seurausten huomioimiseksi. SVA tarvitsee vuorovaikutteisuutta, mutta vuorovaikutteisuus ja osallistuminen eivät itsessään ole sosiaalisten vaikutusten arviointia. Burdgen (2002) mukaan muodollisten osallistumis- ja tiedotustilaisuuksien järjestäminen ei täytä onnistuneen vaikutusten arvioinnin kriteerejä, eikä sitä kautta päästä varmuuteen sosiaalisten vaikutusten luonteesta ja mittasuhteista. Osallistumisen tulee olla tavoitteellista, ei itsetarkoituksellista: se on vain yksi osa systemaattista SVA-prosessia.

Usein käy myös niin, että vuorovaikutusmahdollisuudet eivät ulotu paikallistason innokkaimpia aktiiveja kauemmaksi. Aktiivisimman vaikuttajaryhmän ulkopuolelle jää tällöin ihmisiä, joita hankkeiden seuraukset saattavat koskettaa hyvinkin voimakkaasti. Sosiaalisten vaikutusten arviointia tarvitaan selvittämään, miten hankkeet vaikuttavat osallistumismahdollisuuksien ulkopuolelle jääneiden, jätettyjen tai jättäytyneiden elämään (Viinikainen 1998, 7). Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksessä tämä ongelma on pyritty ottamaan huomioon soveltamalla monenlaisia osallistuvan suunnittelun menetelmiä.

3

Teoreettinen viitekehys: sosiaalinen konstruktioismi

Teemahaastattelututkimuksen teoreettisena viitekehysenä on sosiaalinen konstruktioismi. Termi tuli sosiologiseen keskusteluun amerikkalaisten Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (1966) teoksen *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge* myötä. Se julkaistiin eräänlaisena antiteesinä tuolloin sosiologiassa vallalla olleelle rakennefunkcionalismi-suuntaukselle, joka leimasi yksilöt sisäistettyjen normien uhreiksi (Heiskala 1995). Sosiaalinen konstruktioismi poikkeaa rakennefunkcionalismista muun muassa siinä, että se ymmärtää toiminnan tapahtuvan aina kulttuurin viitekehyksessä ja ottaa huomioon myös sen, että kulttuuri ei ole kaikille sama (Heiskala 2000).

Sosiaalisen konstruktioismin perusväittäminen on se, että todellisuus ei ole olemassa annettuna, vaan että se rakentuu sosiaalisissa prosesseissa. Tämä tarkoittaa sitä, että asioiden tilaa koskeva tieto – eli se, mitä ihminen pitää todellisuutena – on valikoitua ja yksilön itselleen sopivaksi kokemaa tietoa. Samaan asiaa voi katsoa monista erilaisista näkökulmista (ks. Heiskala 1995). Ympäristöä muuttaviin hankkeisiin liittyvät ristiriidat eivät tee poikkeusta tähän sääntöön. Kohdatessaan vaikkapa vesistö rakentamishankkeen ihminen valikoi saamastaan informaatiosta sen, mikä tukee parhaiten hänen omia käsityksiään. Tätä kautta hän muodostaa mielipiteensä asiasta.

Sosiaalisen konstruktioismin soveltaminen SVA:han merkitsee käytännössä sen tosiasian hyväksymistä, että maailma ei näyttäydy kaikille samanlaisena. Objektiivisten tosiasioiden tutkiminen ei yksinomaan riitä ristiriitojen purkamiseen. Ratkaisu löytyy vuorovaikutteisuuden kehittämisestä, erilaisten mielipiteiden kuuntelemisesta ja subjektiivisten näkemysten huomioon ottamisesta myös silloin, kun ne tuntuvat vierailta tai jopa vastenmielisiltä. Yksi tämän teemahaastattelututkimuksen lähtökohdista onkin tuoda tasapuolisesti esille eri sidosryhmien säännöstelyä koskevia mielipiteitä. Tällaisen lähestymistavan merkitys korostuu toteutettujen säännöstelyjen kehittämisessä myös siksi, että itse säännöstelykäytäntöjen muuttaminen on usein vaikeaa erilaisten juridisten ja taloudellisten reunaehtojen vuoksi. Intressiryhmien välisen yhteistyön kehittäminen on viestinnän edellytysten kehittämisen sekä erilaisten hoito- ja kunnostustoimenpiteiden ohella keino tilanteen parantamiseksi. Kemijärvellä, jossa noin 60% ranta-asukkaista on kyselytutkimustulosten mukaan tyytymättömiä nykyiseen säännöstelyyn, paineet sekä haittojen lieventämiseen että ristiriitojen sovitteluun ovat huomattavat.

Kemijärven säännöstelyn historiaa

4

Kemijärvi oli luonnontilassa erittäin tulvaherkkä vesistö. Kevättulvien aikana sen vesi nousi kolme, jopa neljäkin metriä, tuoden mukanaan lietettä rantojen luonnonniittyjen ravinteeksi. Vesi oli huippukorkeudessaan tavallisesti vain pari viikkoa. Tulvien tuoma kasvuvoima teki Kemijärven rantojen heinäniityistä erittäin tuottoisia. Tulvilla oli myös haittapuolensa: pahimmillaan vesi saattoi peittää ja kastella niityt niin, että karjatalouden tarvitsemat heinät menivät pilalle. Vahingot saattoivat olla jopa miljoonien heinäkilojen suuruisia (Kuosmanen 1978, 290).

Ensimmäiset suunnitelmat Kemijärven säännöstelemiseksi tehtiin jo 1900-luvun alussa. Tarkoituksena oli vähentää tulvia perkaamalla Kemijoen niska uiton mukana tulleesta roskasta ja uponneista tukeista. Asia kuitenkin hautautui aina sotien päättymiseen saakka. Tulevan jälleenrakennuksen aikaansaama energiapula herätti kiinnostusta Kemijoen koskivoimaan jo sotien aikana, ja Yhtyneet Paperitehtaat ostikin kaikki Kemijärven ja Rovaniemen väliset kosket (Kuosmanen 1978, 290-291).

Sodan aikana suurin osa voimataloudesta siirtyi valtion haltuun luontevasti ja nopeasti. Valtion ensimmäinen mittava vesien säännöstelyhanke oli Oulujoki Oy:n perustaminen vuonna 1941. Vuonna 1943 perustettiin Pohjolan Voima Oy, joka käynnisti säännöstelyhankkeet Kemijoen Isohaaraan ja Jumiskolle. Vesivoiman lisärakentaminen käynnistyi toden teolla sodan jälkeen, jolloin se nähtiin oleelliseksi keinoksi paikata teollisuuden laajenemisen aiheuttamaa energiavajasta (Luostarinen & Mäkinen 1980, 1-2).

Vuonna 1946 valtioneuvosto muutti Kemijoen niskan perkaussuunnitelman Kemijärven säännöstelysuunnitelmaksi. Vuonna 1954 perustettiin Kemijoki Oy, ja Yhtyneet Paperitehtaat luovutti ostamansa koskiosuudet yhtiölle osakkeita vastaan (Kuosmanen 1978, 291). Kemijoki Oy on edelleen yksi Suomen suurimmista vesivoiman tuottajista. Yhtiön kokonaistuotanto kattoi vuosituhaten vaihteessa 34% Suomen vesivoiman tuotannosta ja 6,4% maan sähköntuotannosta. (Kemijoki Oy 2002).

Kemijärven säännöstelysuunnitelma valmistui vuonna 1958 ja järven säännöstelyä koskeva laki astui voimaan vuonna 1960, jolloin Kemijoki Oy aloitti maa-alueiden ostot. Alueen raivaaminen säännöstelyä varten työllisti jopa 800 miestä, joiden palkat ja maaostoista maksetut korvaukset merkitsivät Kemijärvelle taloudellista nousua. Vuonna 1959 alkaneet rakennustyöt työllistivät enimmillään 1200 henkilöä. Voimalaitos käynnistettiin kevätkesällä 1963 (Kuosmanen 1978, 291-292).

Kemijoen säännöstelyluvan haltijana toimi Suomen valtio (vesihallitus ja ympäristöpiiri) aina 1990-luvun puoliväliin saakka. Säännöstelyn toteutuksesta vastasi Kemijoki Oy. Vuonna 1995 säännöstelylupa siirrettiin Kemijoki Oy:n hallintaan. Säännöstelyn valvovana viranomaisena toimii nykyisin Lapin ympäristökeskus. Kemijärvi on seitsemän metrin säännöstelyvälillään Suomen voimakkaimmin säännöstelty luonnonjärvi. Kartat Kemijoen vesistöalueesta ja Kemijärven paikannimistä ovat osa 4:n liitteenä.

5

Epäluottamuksen synty

Tässä luvussa käydään läpi sitä historiallista kehitystä, jonka seurauksena kemijärveläisten käsitykset Kemijoen vesistön säännöstelystä ja säännöstelijästä ovat rakentuneet. Katsaus perustuu Hannele Pokan (1994) kirjaan *Minun Kemijokeni*, johon on koottu Kemijokivarren asukkaiden haastatteluja. Tarkoituksena ei ole esittää kirjaan haastateltujen henkilöiden subjektiivisia näkemyksiä absoluuttisena faktatietona vaan tarkastella säännöstelyyn kohdistuvaa epäluottamusta sosiallisessa kanssakäymisessä rakentuneena todellisuutena, joka ”perimätietona” vaikuttaa edelleenkin säännöstelyosapuolten yhteistyön ja vuorovaikutuksen toimivuuteen.

Kun Kemijärven rakentamissuunnitelmat toteutettiin, tietämättömyys säännöstelyn seurauksista tuntui jokivarren asukkaista ahdistavalta. Säännöstelyn seurauksista, esimerkiksi Kemihaaran padon vaikutuksesta kalastukseen, ei juurikaan tiedotettu paikallisille (emt., 316-317). Kun sitten huomattiin millaisia vaikutuksia Kemijoen rakentamisella ja Kemijärven seitsemän metrin säännöstelyvälillä oli, osa paikallisista tuli siihen johtopäätökseen, että Kemijärven säännöstelystä on alueelle vain haittaa (emt., 326, 341). Siika ja lohi eivät enää nousseet joen yläjuoksulle, rantaniittyjen häviäminen haittasi karjataloutta ja hauen kutua. Jouduttiin etsimään uusia kalastuspaikkoja ja kehittämään säännöstelyolosuhteisiin sopivat nuotat ja silti kalansaaliit pienenevät. Kaivoja kuivui ja veden laatu heikkeni. Maisema rumeni, rannat syöpyivät ja vesilintukannat vähenivät.

Epäluottamuksen juuret ulottuvat kuitenkin kauemmas kuin säännöstelyn vaikutuksiin – aina ensimmäisiin koskikauppoihin saakka. Paikallisten mukaan jokiyhtiön tyyli tehdä maakauppoja oli omiaan synnyttämään epäluottamusta. Paikallisten keskuudessa kerrottiin, että yhtiön edustajat saattoivat astella taloon kuin omaansa ja määrätä kaupan ehdot. Monille maanomistajille ei käytännössä jätetty vaihtoehtoja. Maat oli myytävä Kemijoki Oy:n ehtojen mukaisesti (emt., 117-118).

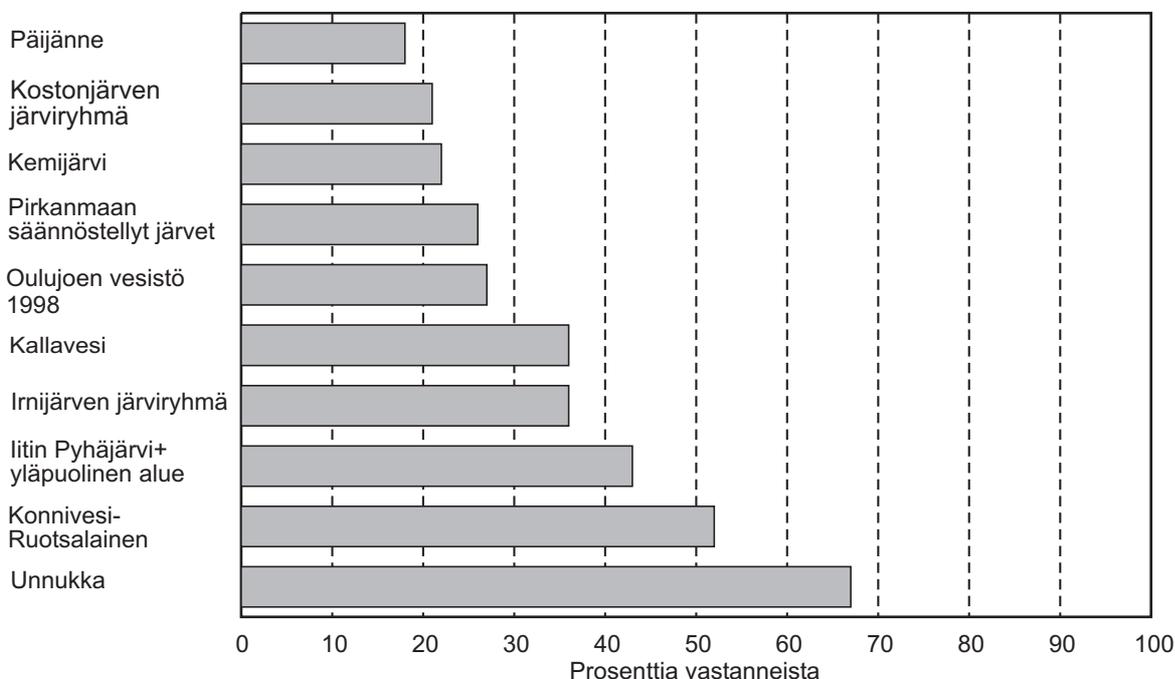
Myös maaostoissa väitettiin olleen epäselvyyksiä; yksi kemijärveläinen maanomistaja saattoi saada hehtaarilta neljä kertaa suuremman rahallisen korvauksen kuin toinen samalta seudulta maata omistanut. Yleisen käsityksen mukaan maan hinta määrittyy usein ”pärstäkertoimen” (eli myyjän ja ostajan keskinäisten suhteiden) eikä maan arvon mukaan (Pokka 1994, 341). Maakauppoja tehtiin myös uskonnollisten tilaisuuksien yhteydessä, mitä paikalliset pitivät moraalittomana toimintana (emt., 325). Väitettiin tapahtuneen myös huijauksia, joissa maat ostettiin alihintaan (emt., 316).

Vesistön rakentamisen aikana voimalaitosyhtiöiden edustajat eivät olleet juurikaan henkilökohtaisesti tekemisissä jokivarren väestön kanssa, mikä osaltaan korosti paikallisten käsitystä siitä, että ”herrat” pitivät itseään tavallista kansaa parempina, ja että he katsoivat myös olevansa lain yläpuolella (emt., 156). Vesistön rakentamisen katselmuskokoukset olivat paikallisten mielestä puolueellisia. Heistä vaikutti siltä, että jokiyhtiön edustajien kaikki kyseenalaisetkin väitteet kirjattiin tiukasti pöytäkirjoihin. Rantatonttien omistajat ja kalastuskuntien edustajat puolestaan eivät omasta mielestään saaneet puhua kokouksissa vapaasti kaikesta säännöstelyyn liittyvistä epäkohdista (emt., 325-326).

Suuren säännöstelyvälin vuoksi menetettiin rantatontteja ja niillä olevia niittyjä, jotka olivat hyviä haukien kutupaikkoja. Lohi ja siika lakkasivat nousemasta Kemijokeen jo Isohaaran padon rakentamisen (1945-1949) aikaan. Kalakorvauskiistoissa voimayhtiö vetosi asiantuntijoihin, joiden mukaan kyseiset kalalajit eivät olleet koskaan nousseetkaan korkealle Kemijokeen. Näin ollen myöskään korvauksia ei tarvinnut maksaa (emt., 326). Kemijoen rakentamisen aikana jokivarren asukkaat olivat siinä käsityksessä, että Kemijoki Oy halusi turvata lohenkalastuksen jatkumisen Kemijoella. Myöhemmin kävi kuitenkin ilmi, että säännöstelyn tuhoisat vaikutukset lohenkalastukseen olivat kaiken aikaa yhtiön tiedossa (emt., 156).

1970-luvun lopulla tehdyn Kemijoki Oy:n julkisuuskuvatutkimuksen tulokset olivat yhtiön kannalta kielteisiä. Tutkimukseen vastanneet kokivat Kemijoen rakentamisen enimmäkseen negatiivisena kehityksenä ja olivat tyytymättömiä saamiinsa korvauksiin. Vastaajien tietämys yhtiöstä ja sen toiminnasta oli heikko, mikä osaltaan vaikutti suhtautumiseen: Haastatellut luonnehtivat Kemijoki Oy:tä etäiseksi ja salailevaksi, ja tutkijat suosittelivat Kemijoki Oy:lle panostamista tiedotukseen ja suhdetoimintaan. Toisaalta tutkimuksessa todettiin, että jo Kemijoki Oy:n toimiala estää yhtiön julkisuuskuvaa muodostumasta erityisen positiiviseksi. Ympäristön muuttaminen herättää usein vihamielisyyttä ja negatiivisia tunteita (Asp ym. 1978).

Kemijärveä on säännöstelty jo lähes 40 vuotta, mutta säännöstely ei ole vielä kehittänyt kaikkia osapuolia tyydyttävälle tasolle (kuva 5). Vaikka säännöstely onkin toteutettu ja toteutetaan edelleen lupaehtojen puitteissa, ovat voimakas vedenvaihtelu ja siitä johtuvat liikkumis-, maisema-, kalastus- ja omaisuushaitat yhdessä edellä kuvattujen, säännöstelyn alkuvaiheeseen liittyvien tapahtumien kanssa muodostaneet intressiryhmien välille lukkiutuneen tilanteen. Siihen ei ole vielä toistaiseksi löytynyt ratkaisua.

Kuva 5 Niiden vastaajien osuus, jotka olivat samaa mieltä väitteen "Vesistön säännöstelyssä on nykyisin pysytty hyvin sovittamaan yhteen eri tahojen erilaiset ja osittain ristiriitaiset tavoitteet" kanssa.

6

Tutkimusongelma

Kemijärven säännöstelyä voidaan sosiologisesti ajatellen pitää instituutiona, jonka vakiintuneella toiminnalla on säännöt ja selkeä päämäärä. Instituutionaalisen järjestelynä se ei kuitenkaan tyydytä kaikkia vaikutuspiirissään olevia tahoja. Säännöstelystä vastaavan Kemijoki Oy:n suhdetta muihin intressiryhmiin leimaavat periaatteelliset erimielisyydet ja luottamuksen puute. Säännöstelykäytännöissä ilmenevien ongelmien tunnistamista, määrittelyä ja ratkaisemista vaikeuttavat myös tiedon puutteesta aiheutuvat harhaluulot, oletukset ja väärinymmärrykset. Tällaiset tilanteet ovat yleisiä ympäristökiistoissa (vrt. Amy 1987).

Ympäristöasioiden hallinta uppoutuu syvälle yhteiskunnallisiin järjestelyihin ja sopimuksiin. Siksi instituutioiden merkitys ympäristöasioiden hallinnassa on alettu tiedostaa entistä paremmin. Instituutioista on vaikea saada otetta, koska ei ole aivan selvää, mitä instituutiolla kulloinkin ymmärretään. Määritelmiä tuntuu kuitenkin yhdistävän seuraava kaksijakoinen ajatus: instituutiot ovat yhtäältä yhteistoiminnan muodollisia pelisääntöjä, jolloin ne määrittelevät sitä, mitkä teot ovat kiellettyjä ja mitkä velvoitettuja. Tällöin ne viittaavat erilaisiin organisaatioihin ja niiden toimintaa ohjaaviin kirjoitettuihin ja kollektiivisesti valvottuihin normeihin, kuten lainsäädäntöön, ohjeistoihin ja sopimuksiin. Toisaalta ne ovat myös käynnissä oleva peli itsessään. Tuolloin niillä tarkoitetaan historiallisia ja tilannekohtaisia olosuhteita sille, millaiset päätökset ja teot ovat kulloinkin ylipäänsä mahdollisia ja toivottuja. Tällaiset epäviralliset instituutiot ovat toistuvia toimintamalleja, kuten traditioita, konventioita, tapoja ja rutiineja (Hodgson 1999, North 1990).

Joskus institutionaaliset järjestelyt toimivat hyvin, joskus taas eivät. Joissain tilanteissa epäillään jopa instituutioiden terveyttä. Tuolloin viitataan yleensä siihen, että instituutioiden toimintaperiaatteissa on vakavia ongelmia tai sitten niiden tuottamat vaikutukset ovat enemmän haitallisia kuin hyödyllisiä. Positiivisten ja negatiivisten vaikutusten arvottaminen ja painottaminen on kuitenkin aina näkökulmasidonnaista. Usein on kyse siitä, että säännöstelyn aiheuttamat hyödyt ja haitat eivät jakaudu tasaisesti osapuolten välillä. Haitoista kärsivät eivät välttämättä tiedosta tai arvosta säännöstelystä heille aiheutuvia myönteisiä vaikutuksia. Säännöstelystä lähinnä hyötyvä osapuoli puolestaan ei haitankärsijöiden näkökulmasta huomioi tai tiedosta säännöstelyn kielteisiä vaikutuksia riittävässä määrin.

Terveen instituution kehitys on kestäväällä pohjalla, koska sen toiminta perustuu avoimuuteen, demokraattiseen yhteistyöhön ja joustavuuteen. Terve instituutionaalinen järjestely tunnistaa myönteiset ja kielteiset vaikutuksensa. Se seuraa niitä pyrkien tehostamaan myönteisiä vaikutuksia ja lieventämään kielteisiä. Sairasta instituutiota puolestaan leimaavat yhteistyökyvyttömyys, epävakaus ja tavoitteettomuus. Instituutionaalinen terveys on vaikeasti saavutettavissa oleva tavoite, mutta tilannekohtaisten sairaiden piirteiden tunnistaminen ja lieventäminen on paras tie sosiaalisesti kestäviin instituutionaalisiin järjestelyihin (Hiedanpää & Vántänen 2001). Tärkeä kysymys Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä kuuluu: millaiset ovat terveen instituution tunnuspiirteet ja miten instituutionaalista terveyttä voidaan suunnitellusti ja aktiivisesti vaalia?

Aineistot ja menetelmät

Tässä luvussa esitellään teemahaastattelututkimukseen sovelletut tutkimusmenetelmät ja kerätty aineisto.

7.1 Teemahaastattelut

Tutkimusaineisto sisältää yhteensä 30 teemahaastattelua. Aineiston runko muodostuu yhdeksäntoista kemijärveläisen vesistöikäyttäjän ja ranta-asukkaan teemahaastattelusta, jota täydennettiin myöhemmin haastattelemalla voimayhtiöiden edustajia, ympäristöviranomaisia sekä toisen samassa vesistössä sijaitsevan säännöstelyjärven käyttäjiä. Ennen varsinaisten haastattelujen tekemistä kysymysrunkoa testattiin kahdella koehaastattelulla. Toinen koehaastattelusta oli säännöstelyyn perehtynyt tutkija, toinen taas haastattelijan lähipiiristä löytynyt entinen Kemijärven ranta-asukas. Koehaastattelusta oli hyötyä teemarungon (liite 1) viimeistelyn ja kysymysten lopullisen muotoilun suhteen.

Keväällä 2002 kerättyä teemahaastatteluaineistoa täydennettiin saman vuoden marraskuussa haastattelemalla Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijoki Oy:n edustajia. Säännöstelevän yhtiön näkemykset avaavat jo itsessään kiinnostavan näkökulman tutkimuskohteeseen. Lapin ympäristökeskuksen edustajien haastattelu on perusteltavissa sillä, että entinen ympäristöpiiri toimi säännöstelyluvan haltijana vuoteen 1995 saakka. Lisäksi Lapin ympäristökeskuksella on edelleen merkittävä rooli Kemijärven säännöstelyn valvovana viranomaisena sekä säännöstelyvaikutusten tutkimus- ja kunnostustöissä. Täydentävien haastattelujen tarkoituksena oli tasapainottaa tutkimuksen näkökulmaa tuomalla esiin myös muiden intressiryhmien näkemyksiä säännöstelystä. Tässä vaiheessa täydentäviä haastatteluja tehtiin viisi. Niihin osallistui yhteensä kuusi henkilöä, joista kolme edusti Kemijoki Oy:tä ja kolme Lapin ympäristökeskusta. Täydentävien haastattelujen teemarunko on raportin teemahaastatteluosion liitteenä (liite 2).

Vuoden 2003 keväällä Kemijärven säännöstelyn kehittämisselvityksen sosiaaliin vaikutuksiin keskittyvä osuus oli tuottanut tuloksia, joiden perusteella osapuolten välisen vuorovaikutuksen, luottamuksen, yhteistoiminnan ja säännöstelyn yleisen toimintailmapiirin lähempi tarkastelu tuntui oleelliselta. Paikallisten sidosryhmien luottamus säännöstelijään ja sen toimintaan osoittautui vähäiseksi. Luottamuspula ja keskusteluilmapiirin huonous tulivat jollakin tasolla esiin kaikkien Kemijärvellä sovellettujen vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmien kautta, mutta erityisesti ohjausryhmätyöskentelyssä, teemahaastatteluissa ja dialogisissa. Niin sanotun ”vallitsevan toimintakulttuurin” jäljittäminen yhdeksi Kemijärven säännöstelyn keskeisimmistä ongelmien lähteistä antoi aiheita etsiä Kemijärvi-tapaukselle vertailukohdetta toisesta säännöstelystä vesistöstä. Vertailukohdaksi valittiin Posion Suolijärvet, jota jotkut haastatelluista pitivät malliesimerkkinä siitä, miten säännöstelyasioita ja intressiryhmien välisiä suhteita tulisi hoitaa. Suolijärvillä tehtiin yhteensä kuusi teemahaastattelua. Haastateltavina olivat yksi säännöstelevän yhtiön edustaja (Pohjolan Voima) sekä viisi ranta-asukasta.

Kaikki haastattelut etenivät puolistrukturoiduille haastatteluille ominaiseen tapaan niin, että ennalta päätetyt teema-alueet (liite 3) käytiin jokaisen haastateltavan kohdalla läpi, mutta kysymysten järjestys ja muoto saattoivat muuttua tilannekohtaisesti. Täydentävissä haastatteluissa osa kysymyksistä oli suunnattu kaikille, osa vain tietyille haastatteluille, kunkin ammatillisen toimenkuvan huomioon ottaen. Keskustelu pyrittiin pitämään vapaamuotoisena, jotta haastateltavan näkemyksille ja assosiaatioille jäisi tilaa. Näin päästiin paremmin kiinni heidän näkökulmiinsa ja kokemuksiinsa.

7.2 Teemahaastatteluiden kysymysrungot

Kemijärven vesistönkäyttäjien haastatteluiden kysymysrunko jäsenyi kolmeen teemaan:

1. **Suhde vesistöön.** Ensimmäisessä kysymysrungon osiossa selvitettiin haastateltujen henkilökohtaista suhdetta Kemijärven vesistöön sekä heidän käsityksiään järven merkityksestä Kemijärven kaupungille. Kysymykset liittyivät paikkakuntaan kiintymiseen ja kiinnittymiseen, siihen kuinka merkitykselliseksi vesistön läheisyys koetaan sekä haastateltujen näkemyksiin järven merkityksestä kemijärveläisten arkielämässä sekä henkilökohtaisella että yleisellä tasolla.
2. **Sosiaaliset vaikutukset.** Toinen teema-alue keskittyi haastateltujen käsityksiin Kemijärven säännöstelystä, sen vaikutuksista ja siitä, miten säännöstelyasioiden hoito, hyötyjen jakaantuminen ja haittojen kompensointi heidän mielestään on järjestetty. Pyrittiin selvittämään, mitä säännöstelyvaikutuksia haastatellut pitivät merkittävänä, miten vesistön käyttäjiä ja Kemijärven luontoa heidän mukaansa kohdellaan ja mitä asioita säännöstelyasioiden hoidossa pidetään hyvin tai huonosti toimivina. Haastateltuja pyydettiin myös visioimaan oma näkemyksensä hyvästä säännöstelystä Kemijärvellä sekä sen mahdollisista vaikutuksista vesistön tilaan ja käytettävyyteen.
3. **Sosiaalinen oppiminen.** Kysymysrungon kolmas teema jakautui kahteen alateemaan: a) "elämismaailma ja sosiaaliset verkostot" ja b) "viralliset asiantuntijajärjestelmät". "Elämismaailma ja sosiaaliset verkostot" -osuus keskittyi epävirallisten sosiaalisten verkostojen merkitykseen säännöstelyvaikutusten kokemisessa ja määrittelyssä. Kysymykset liittyivät epävirallisten yhteisöjen rooliin säännöstelyä koskevan tiedon välittäjinä, eri intressitahoihin kohdistuvien luottamuksen ja epäluottamuksen tunteiden muokkaajina sekä ryhmäsamaistumiseen eli siihen, mihin toimijaryhmiin haastatellut tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vastaavasti minkä ryhmien toiminnasta ja tavoitteista he mahdollisesti sanoutuvat irti.

"Viralliset asiantuntijajärjestelmät" -osio keskittyi nimensä mukaisesti haastateltujen näkemyksiin virallisten ja järjestäytyneiden intressitahojen toiminnasta säännöstelyasioiden hoidossa ja niistä tiedottamisessa. Pyrittiin selvittämään käsityksiä tiedottamisen luotettavuudesta, haastateltujen mielipiteitä omien vaikutusmahdollisuuksiensa riittävydestä sekä säännöstelyn tiimoilla tehtävän yhteistyön sujuvuudesta. Haastateltavia pyydettiin myös pohtimaan, millä keinoin tiedottamista ja yhteistyötä voitaisiin kehittää. Lopuksi esitettiin pari kysymystä Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksestä sekä sitä koskevista mielipiteistä ja odo-
tuksista.

Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajien haastatteluissa käytetty kysymysrunko jakaantui neljään osioon. Osiot valittiin varsinaisesta teemahaastatteluaineistosta saadun tiedon perusteella sen mukaan, mitkä säännöstelyn osa-alueet herättivät eniten keskustelua, kysymyksiä ja mielipiteitä Kemijärven ranta-asukkaissa.

1. **Säännöstelyosapuolten vuorovaikutus** -osiossa keskityttiin Kemijärven paikallisväestön, Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen välisiin suhteisiin ja yhteistyöhön. Perekdyttiin myös tyytyväisyyden ja tyytymättömyyden syihin ja oikeutukseen, säännöstelyn realiteetteihin sekä erimielisyyksien sovittelun edellytyksiin.
2. **Tieto ja tiedottaminen** -osiossa Kemijoki Oy ja Lapin ympäristökeskus saivat tuoda julki käsityksiään Kemijärven säännöstelyyn liittyvän tiedottamisen ja tiedon kulun riittävydestä ja toimivuudesta sekä arvionsa kemijärveläisten säännöstelytietämyksen tasosta ja toisaalta omasta roolistaan säännöstelyvaikutusten ja paikallisväestön tarpeiden tunnistajana.
3. **Kemijärvi ja sen säännöstely** -osiossa pohdittiin Kemijärven merkitystä säännöstely- ja tutkimuskohteena. Samalla selvitettiin haastateltujen käsityksiä Kemijärven säännöstelyn lopputarkastusprosessin onnistumisesta ja kehittämisselvityksen tarpeellisuudesta.
4. **Kunnostustoimet** -osio käsitteli lähinnä Kemijoki Oy:n periaatteita ja käytäntöä kunnostuspyyntöjen käsittelyssä ja kunnostustoimien eteenpäin viemisessä. Osiossa selvitettiin myös Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijoki Oy:n näkemyksiä Posion Suolijärvien säännöstelyasioiden hoidosta verrattuna vastaavaan tilanteeseen Kemijärvellä.

Suolijärveläisten ja Pohjolan Voiman edustajan haastattelut tehtiin erillisillä kysymysrungoilla. Pohjolan Voimassa pyrittiin selvittämään yhtiön toimintakulttuurin ja toimintatapojen luonnetta ja niissä tapahtuneita muutoksia sekä niiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia Kemijärven vastaaviin nähden. Pohjolan Voimassa tehdyssä haastattelussa oli viisi teema-aluetta: 1.) Pohjolan Voima ja Suolijärvet, 2.) yhteistyö ja vuorovaikutus Suolijärvillä, 3.) ympäristönhoitotyöt, 4.) viestintä ja 5.) sosiaalinen kestävyys. Haastatteleamalla Suolijärvien vesistönkäyttäjää selvitettiin suolijärveläisten vesistönkäyttäjien suhtautumista säännöstelyyn ja säännöstelijään. Kysymyksillä pyrittiin etsimään tyytyväisyyteen tai tyytymättömyyteen vaikuttavia tekijöitä erityisesti säännöstelevän yhtiön toimintatapojen näkökulmasta. Kaikki kysymysrungot ovat raportin temahaastatteluosion liitteinä.

7.3 Haastateltavien valinta

Vesistönkäyttäjiiin ja ranta-asukkaisiin kuuluvat haastateltavat valittiin osin säännöstelyasioiden avaininformanttien joukosta, osin tutkijan oman paikallistuntemuksen perusteella ja osin lumipallotekniikalla eli niin, että haastateltavat itse saivat ehdottaa muita haastateltavia. Kussakin tapauksessa haastateltavana oli periaatteessa vain yksi henkilö, mutta neljässä tapauksessa keskusteluun tai osaan siitä osallistui haastateltavan puoliso.

Avaininformantit eli henkilöt, joilla arveltiin olevan erityistietämystä Kemijärven säännöstelystä, valittiin säännöstelyn kehittämisselvityksen ohjausryhmästä. Ohjausryhmä koostuu säännöstelyn intressiryhmien, kuten esimerkiksi Kemijoki Oy:n, Ympäristökeskuksen, kalastuskunnan, Kemijärven kaupungin ympäristösuunnitteluosaston, kalatalouskeskuksen tai muuten säännöstelyn tiimoilla aktiivisesti toimivien järjestäytyneiden ryhmien edustajista. Ympäristökeskus ja vesistöä säännöstelevä Kemijoki Oy karsiutuivat haastattelujen ensimmäisestä vaiheesta sen perusteella, että pyrkimyksenä oli haastatella kemijärveläisiä, säännöstelyvaikutusten kohteiksi joutuneita ihmisiä. Varsinaisesta ohjausryhmästä haastateltiin neljää henkilöä.

Koska ohjausryhmään kuuluvia voidaan pitää järjestäytyneiden ja virallisten organisaatioiden edustajina, tuntui tarpeelliselta haastatella myös virallisten neuvottelujen sekä osallistuvan suunnittelun ulkopuolelle jääneitä tai jättäytyneitä

tahoja eli "tavallisia" vesistön käyttäjiä – niitä toimintaryhmiksi organisoitumattomia vakituisia tai vapaa-ajan ranta-asukkaita ja virkistyskäyttäjiä, joiden arkielämää säännöstely myös koskettaa. Näiden haastateltavien valinnassa haastattelijan (A. Vántänen) oma kotiseutu- ja paikallistuntemus osoittautui hyödylliseksi. Tällaisia henkilöitä on mukana seitsemän.

Lumipallotekniikkaa hyödynnettiin sekä ohjausryhmän jäseniin että sen ulkopuolelta valittuihin haastateltaviin. Ohjausryhmän jäsenten avulla mukaan valikoitui neljä ryhmän ulkopuolista haastateltavaa. Tutkijan valitsemat ohjausryhmän ulkopuoliset haastateltavat ohjasivat tutkimuksen kolmeen uuteen osoitteeseen. Yksi haastateltava otettiin mukaan koehaastatellun tutkijan vihjeen perusteella.

Tutkimuksen aihe koettiin ilmeisen motivoivaksi. Vain yksi haastateltavaksi pyydytyistä kieltäytyi osallistumasta, koska hänellä ei oman käsityksensä mukaan ollut asiasta mitään sanottavaa. Aiheen kiinnostavuutta haastateltavien keskuudessa lisäsi epäilemättä se, että kaikki heistä olivat vapaa-aikansa ja/tai työnsä puitteissa läheisissä tekemisissä Kemijärven vesistön kanssa (taulukko 2). Yhdeksästätoista haastatellusta 12 asui vakituisesti Kemijärven tai sen sivujärven Pöyliöjärven rannalla, loppuilla (7) oli käytössään rannassa sijaitseva kesämökki.

Haastatelluista kymmenen (10) oli syntyperäisiä kemijärveläisiä. Muualta muuttaneista (9) "nuorimmat paikkakuntalaiset" olivat asuneet Kemijärvellä 16 vuotta, vanhimmat yli 50 vuotta. Haastateltujen sukupuolijakauma painottui miespuolisiin henkilöihin: yhdeksästätoista haastatellusta vain kolme (3) oli naisia. Tilannetta tasapainottaa hieman se, että kolmen miespuolisen haastatellun vaimo osallistui myös vastaamiseen. Haastateltujen ikä vaihteli 35-71 ikävuoden välillä. Haastattelujen pituudet vaihtelivat puolesta tunnista yli puoleentoista tuntiin. Keskimäärin yksi haastattelu vei aikaa 53 minuuttia.

Aineistoa täydentäviin teemahaastatteluihin valittiin niitä Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijoki Oy:n edustajia, joilla arveltiin olevan erityistietämystä Kemijärven säännöstelyn eri osa-alueista. Säännöstelevästä yhtiöstä valittiin kiinteistö- ja lakiasioihin perehtyneitä henkilöitä. Lapin ympäristökeskuksesta haastateltiin kunnostuksista ja säännöstelyn valvonnasta tietäviä henkilöitä. Täydentävät haastattelut olivat noin 40 minuutin mittaisia. Pohjolan Voiman edustaja valittiin toimenkuvan perusteella sekä siksi, että hänellä on henkilökohtaista kokemusta Suolijärvien säännöstelystä. Tämä haastattelu kesti noin 90 minuuttia. Suolijärveläiset valittiin aktiivisesti kalastavien ja ranta-asukkaiden joukosta. Vesistönkäyttäjien haastattelut tehtiin puhelimitse ja ne olivat noin 20 minuutin mittaisia.

Taulukko 2. Haastateltujen kemijärveläisten suhde vesistöön.

Haastattelu	Asukastyypin tai haastateltu	Haastatellun suhde vesistöön
Haastattelu 1.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi maiseman, veneilyn ja kalastuksen. Työskentelee vesienkäyttöön liittyvien hankkeiden suunnittelun parissa.
Haastattelu 2.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi kalastuksen, maiseman ja luonnon yleensä. On työskennellyt erämatkailun, puoliammattimaisen kalastuksen ja kalanviljelyn parissa.
Haastattelu 3.	Vakituinen ranta-asukas	Vesistöllä maisemallinen ja toiminnallinen merkitys; maisema, kalastus, uinti, jäällä ja vesillä liikkuminen. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 4.	Vapaa-ajan ranta-asukas, myös vakituinen asunto aika lähellä järveä	Kokee tärkeäksi kalastuksen ja veneilyn. Harjoittanut jonkin verran vesiliikennettä sivulinkeinona. Varsinainen työ ei ole liittynyt vesistöön.
Haastattelu 5.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeiksi maiseman ja esteettiset arvot, vesillä ja jäällä liikkumisen ja uimisen. Työ liittyy kaupungin vesi- ja ympäristöasioihin (ennen virkistyskäyttö, nyt matkailuelinkeinot).
Haastattelu 6.	Vakituinen ranta-asukas	Vesistön merkitys liittyy tunnearvoihin. Vapaa-ajanharrastukset liittyvät luontoon, mutta usein muualla kuin Kemijärvellä. Työ liittyy kalatalousasioihin.
Haastattelu 7.	Vakituinen ranta-asukas.	Kokee tärkeäksi maiseman, kalastuksen, veneilyn ja moottorikelkkailun. Työn osana on ollut rantayleiskaavojen tekeminen Kemijärvellä.
Haastattelu 8.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi kalastuksen sekä luonnon läheisyyden. Työ liittyy kalastukseen ja kalatalousasioihin.
Haastattelu 9.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi vesistön läheisyyden, veneilyn, kalastuksen, uimisen, maiseman. Työ ei ole liittynyt vesistöön.
Haastattelu 10.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi maiseman, vesillä liikkumisen, kalastuksen. Työ ei ole liittynyt vesistöön.
Haastattelu 11.	Vapaa-ajan ranta-asukas, myös vakituinen asunto lähellä järveä	Kokee tärkeäksi vesistön läheisyyden, kalastuksen ja vesillä liikkumisen. Kalastus ollut lisätulojen lähteenä, varsinainen työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 12.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi vesistön läheisyyden elinympäristönä, kalastuksen ja maiseman. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 13.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi kalastuksen ja maiseman. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 14.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi kalastuksen ja maiseman. Työ ei ole liittynyt vesistöön.
Haastattelu 15.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi vesistön läheisyyden elinympäristönä, kalastuksen sekä vesillä ja jäällä liikkumisen. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 16.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi luonnon ja vesiluonnon läheisyyden, maiseman, luontoharrastaja. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 17.	Vapaa-ajan ranta-asukas	Kokee tärkeäksi järven läheisyyden virkistyskäyttämielessä. Työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 18.	Vakituinen ranta-asukas	Kokee tärkeäksi moottorikelkkailun, kalastuksen, veneilyn ja maiseman. Sivutuloja moottorikelkkamatkailusta, varsinainen työ ei liity vesistöön.
Haastattelu 19.	Vapaa-ajan ranta-asukas, myös vakituinen asunto lähellä järveä	Kokee tärkeäksi maiseman, kalastuksen, vesistön läheisyyden, veden elementtinä. Työ ei liity vesistöön.

8

Säännöstelyn koetut vaikutukset

Teemahaastatteluaineisto oli määrällisesti helposti hallittava kokonaisuus, jonka käsittelemiseen ei tarvittu suurten laadullisten tutkimusaineistojen analyysiin suunniteltuja jäsentelyohjelmia. Aineiston analyysi alkaa kemijärveläisten haastateltujen (haastattelut 1-19) ja Kemijärven vesistön suhteen tarkastelulla ja jatkuu esiin nousseiden säännöstelyn negatiivisten ja positiivisten seurausten kartoituksella. Vaikutuksista siirrytään kunnostustoimenpiteiden kautta hyvän säännöstelyn kriteereiden pohtimiseen. Sen jälkeen tarkastellaan haastateltujen käsityksiä sidosryhmien välisestä yhteistyöstä sekä tiedottamisesta. Lopuksi hahmotellaan sosiaalisia verkostoja.

Kemijoki Oy:ssä ja Lapin ympäristökeskuksessa tehtyjen haastattelujen (haastattelut 20-24) tarkoituksena oli tasapainottaa aineistoa, antaa useammalle säännöstelyn sidosryhmälle mahdollisuus tuoda esiin näkökulmansa käsiteltäviin asioihin ja pidemmällä tähtäimellä myös välittää tietoa sidosryhmien välillä. Siksi niistä saatua tietoa ei kerätty oman otsikkonsa alle vaan upotettiin muun analyysin joukkoon. Näin täydentävät haastattelut eivät jääneet muusta kokonaisuudesta erilliseksi osioksi. Ajatus Suolijärvi- ja Pohjolan Voima -haastattelujen (haastattelut 25-30) keräämisestä lähti alun perin siitä, että monet haastatellut kemijärveläiset pitivät Suolijärviä hyvänä esimerkkinä hyvästä säännöstelyasioiden hoidosta.

8.1 Suhde vesistöön henkilökohtaisella ja yleisellä tasolla

Kaikki yhdeksäntoista (19) haastateltua kemijärveläistä kokivat vesistön läheisyyden itselleen henkilökohtaisesti tärkeäksi asiaksi. Yleensä järven merkitys konkretisoitiin kysymyksissäkin esiin tuotuun maisemaan sekä vesistön virkistyskäytön eri muotoihin, kuten veneilyyn, moottorikelkkailuun ja uimiseen ja aivan erityisesti kalastukseen. Myös luonnon läheisyyttä ja omaa rauhaa arvostettiin. Kahdeksan (8) haastateltua uskoi vesielementin merkityksellisyyden juontavan juurensa omaan, Kemijoen tai muun veden rannalla vietettyyn lapsuuteen ja muistoihin. "Rannalla asuminen" tuntui heistä luonnolliselta tavalta elää.

Kysymyksellä "onko Kemijärven luontoa ja vesistöä kohdeltu mielestänne oikein" haluttiin selvittää haastateltujen näkemyksiä luonnon hyötykäytön moraalisisesta oikeutuksesta ja toisaalta säännöstelystä koituneiden hyötyjen ja haittojen suhteesta. Viisitoista (15) haastateltua vastasi kieltävästi. Yksikään haastatelluista ei vastannut kysymykseen varauksettoman myönteisesti – joskin monilla oli vaikeuksia muodostaa mielipidettä monipiippuisena pitämästään asiasta. Ne neljä (4) joiden kanta kysymykseen jäi epäselväksi, pohdiskelivat energiatuotannon oikeutusta sekä haittojen mittakaavaa suhteessa nykypäivän ihmisten tarpeisiin.

Merkillepantavaa tähän kysymykseen saaduissa vastauksissa on se, että ainostaan neljässä (4) haastattelussa luonnon ja vesistön oikein tai väärin kohtelu liitettiin ajatukseen luonnon itseisarvosta, jota voimakkaan säännöstelyn katsottiin loukanneen. Useimmissa vastauksissa luonnon kohtelu miellettiin sen hyö-

dyntämismahdollisuuksien kohenemiseksi tai heikkenemiseksi. Esiin nousivat maisemavauriot, kalojen elintilan pieneneminen, kauniiden hiekkarantojen syöpyminen, vesilintu- ja kuhakantojen tuhoutuminen sekä heinää tuottavien rantaniittyjen häviäminen. Neljässä (4) haastattelussa korostettiin, että nykypäivänä yhtä voimakkaaseen säännöstelyyn ei myönnettäisi lupaa.

Haastatelluista kymmenen (10) kertoi järven ja sen säännöstelyn liittyneen tavalla tai toisella heidän oman toimeentulonsa hankintaan – joko osana täysipäiväistä työtä esimerkiksi ympäristösuunnittelun tai kalatalouden alalla tai sitten sivuelinkeinona matkailuyrittämisen tai kalastukseen liittyvien asioiden parissa. Ellei mukaan lueta laajempaan toimenkuvaan kuuluvia vesistöasioita sivuavia työtehtäviä, yhdenkään haastatelluista kemijärveläisistä ei voi sanoa saaneen elantoaan yksinomaan Kemijärvestä.

Haastateltujen mukaan järven merkitys kemijärveläisten elannon hankinnassa on nykyisin vähäinen. Kalastuksen ja vesistömatkailun osalta se on korkeintaan sivuelinkeinon tasolla. Vain kaksi (2) haastateltua oli siinä käsityksessä, että paikkakunnalla on ammattikalastajia, mikä ei pidä paikkaansa. Vesistön rooli kemijärveläisten vapaa-ajanvietossa oli merkittävä 13 haastatellun mielestä.

Loput kuusi (6) olivat sitä mieltä, että Kemijärven merkitys paikkakuntalaisten virkistyskäytölle oli vähäinen tai hiipumassa. Kolmessa (3) haastattelussa Kemijärven virkistyskäytön vähentymisen syitä etsittiin säännöstelystä. Yhdessä näistä kolmesta arveltiin jääkannen arvaamattomuuden vähentävän moottorikelkkailua, toisessa huomautettiin läheisillä luonnonjärvillä virkistyskäytön olevan vilkkaampaa kuin Kemijärvellä. Kolmannessa pohdittiin, että säännöstely vähentää virkistyskäyttöä vaikuttamalla viihtyvyyteen.

Kemijärven kaupungin suurimmiksi ongelmiksi paikalliset kokivat väestökadon (13 mainintaa) ja sen taustalla olevan työttömyyden (11 mainintaa). Valtionosuuksien ja verotulojen vähentymisestä johtuvat taloudelliset ongelmat mainittiin seitsemässä haastattelussa (7). Hajamainintoja saivat päättäjien yrittäjiin kohdistama mielivalta (1), yrittäjyyden puute ja passiivisuus (1), yhteishengen puuttuminen (1), tunkkainen paikallispolitiikka ja takapajulan maineessa oleva seurakunta (1).

Kun haastateltuja pyydettiin suhteuttamaan Kemijärven kaupungin ongelmia Kemijärven vesistön säännöstelyn ongelmiin, 11 henkilöä piti säännöstelyä toissijaisena kaupungin muihin ongelmiin nähden. Osa heistä (3 mainintaa) tosin huomautti, että kaupungin asiat olisivat paremmin, mikäli säännöstely tuottaisi kaupungille taloudellista hyötyä. Kahden (2) mielestä kaupungin ja säännöstelyn asiat eivät olleet vertailukelpoisia. Neljä (4) haastateltua uskoi säännöstelyhaittojen vaikuttavan jollain tavalla väestökatoon eli siihen, miten hyvin paikkakunnalla viihdytään. Kolmessa (3) haastattelussa kaupungin ja vesistön asioiden yhtymäkohta löytyi siitä, että järven säännöstely saattaa haitata elinkeinoelämää esimerkiksi turismi- ja matkailubisneksen sekä ammattikalastuksen osalta.

8.2 Koetut säännöstelyhaitat

Tässä luvussa käydään läpi haastateltujen esille tuomat säännöstelyhaitat. Ensin esitellään yhdeksäntoista ranta-asukkaan kokemat haitat mainintojen lukumäärän mukaisessa ”tärkeysjärjestyksessä.” Sen jälkeen tuodaan esille ne säännöstelyhaitat, jotka mainittiin Kemijoki Oy:ssä ja Lapin ympäristökeskuksessa tehdyissä täydentävissä haastatteluissa.

8.2.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

Yksikään haastatelluista ei pitänyt säännöstelyä yksinomaan positiivisena asiana. Negatiiviset luonnehdinnat vaihtelivat jyrkkyydeltään ”ympäristöririkoksesta” siihen toteamukseen, että säännöstelyn huonoihin puoliin on vain tyydyttävä ja niiden kanssa on opittava elämään. Suurin osa (13) oli kuitenkin sitä mieltä, että Kemijärven säännöstelyasioiden hoidossa, kuten kunnostuksissa, on tapahtunut positiivista kehitystä. Kolme (3) näistä piti kehitystä huomattavana, kymmenen (10) hitaana ja vähittäisenä. Neljän (4) henkilön mielestä asioissa ei ollut tapahtunut muutosta parempaan suuntaan. Kaksi (2) ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatellut (18) mainitsivat rantojen syöpymisen ja vyörymisen säännöstelyn aiheuttamaksi haitaksi. Rantojen eroosio koetaan sekä maisemaa rumentavaksi tekijäksi että haitaksi, joka nakertaa pikku hiljaa ranta-asukkaan omaisuutta ja elintilaa. Raivaamattomat rannat mainittiin neljässätoista (14) haastattelussa. Rantojen ja järvenpohjan raivaamattomuus vaikeutti ihmisten arkielämää erityisesti liikkumisen ja kalastuksen osalta: jos veden nosto keväällä viivästyy siinä määrin, että pohjaan ja rannoille jääneet kannot ja muu puutavara ehtivät kuivua auringossa, ne lähtevät liikkeelle vaikeuttaen sekä kalastusta että vesillä liikkumista. Veden ollessa alhaalla järven pohjasta paljastuva ”kuumaisema” paljaine pohjineen, kivineen ja kantoineen koettiin myös esteettiseksi haitaksi.

Neljätoista (14) haastateltua mainitsi säännöstelyn vaikuttavan negatiivisesti Kemijärven kalakantoihin ja sitä kautta kalastukseen. Vedenvaihtelun uskottiin vaikeuttavan kalojen, esimerkiksi siian, kutua. Myös järven kuhakannan arvioitiin tuhoutuneen vedenvaihtelun sekä syvänteiden liettymisen ja täyttymisen myötä. Järven vesitilavuuden ollessa pienimmillään kalojen elinmahdollisuuksia heikentää myös paikoin heikko happitilanne tai happikato.

Neljätoista (14) haastateltua otti esille Kemijärvellä liikkumiseen liittyvät ongelmat ja vaaratekijät. Heidän mukaansa kesäisin liikkumista vaikeuttavat merkitsemättömät karit sekä veneitä ja perämoottoreita kolhivat kannot ja irtopuut. Veneilijöiden haittana on myös vedenvaihtelu, joka vie mukanaan meri- ja reittimerkit ja vaikeuttaa rantautumista sekä se, että voimalliset rajoittavat Kemijoessa liikkumisen Kemijärven alueelle.

Vielä suurempia vaaratekijöitä liittyy haastateltujen mielestä talveen ja moottorikelkkailuun. Virtaamat ja vedenpinnan vaihtelu synnyttävät jäähän odottamattomia kuoppia, railoja ja sulapaikkoja, jotka ovat erityisesti nopeasti liikkuvien moottorikelkkailijoiden riesana. Monet haastatelluista (7 mainintaa) uskoivat Kemijärven olevan turvaton järvi moottorikelkkailijalle. Yllättävien sulapaikkojen uskottiin aiheuttaneen jopa kuolemantapauksia. Haastateltujen merkittävänä pitämä, kalastukseen liittyvä ja säännöstelyyn yhdistetty haitta on edellä mainitusta pohjan raivaamattomuudesta johtuva kalanpyydysten rikkoutuminen kantoihin ja muuhun irtoavaan ainekseen (13 mainintaa).

Yksi haastatelluista toi yllättävänä haittana esiin sen, että talvella kalaverkkoja rikkovat nopeat, ennakoimattomat virtaamat:

[Mulloli verkot sielä. Sitä ennen ei, edellisenä iltana, ollu mitään vielä. Minä tuossa siltojen välillä katoin, että eihän tuo ole tosikaan. Verkot on mulla tuola Ämmänseljällä ja Noianseljällä, että pitää lähtyä hakemaan helevettiin ne. Se oli niin kauhia virta, että minun piti kelekalla kiskoa ne avannosta pois. Viisimetrisiä tuplapitkiä, yläpaulat paukahteli poikki niistä. Siinä meni kymmenkunta semmosta tuplapitkiä. Siitäki jos ois tienny, ja kyllähän ne on tienneet, että mitä tuola yläpuolella on tilanteet. ... Eihän se kesällä, ko se semmosta puolen metrin heittoa heittelee. Enempi se talaviaikana on.] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Erityinen kalakantoihin liittyvä haitta on kalojen vaeltaminen alas jokea (12 mainintaa). Isohaaran padon rakentaminen 1940-luvulla esti lohen nousun Kemijokeen, minkä jälkeen on puhuttu Kemijoen lohen kuolemista sukupuuttoon. Kemijärvellä kalakannoille aiheutuneita haittoja on kompensoitu velvoiteistutuksilla. Haastateltujen mukaan istutusten ongelmana on vedenvaihtelun ja lämpötilamuutosten yhteisvaikutuksen aiheuttama kalojen alasvaellus, jonka myötä suuri osa Kemijärveen istutetusta siiasta ja taimenesta ui alajuoksuun aina merelle saakka, kykenemättä nousemaan voimalaitosten ohi takaisin Kemijokeen. Kalojen alasvaelluksen pysäyttävän esteaidan rakentaminen onkin herättänyt paljon keskustelua.

Yksitoista (11) haastateltua koki Kemijärven maiseman rumenemisen säännöstelyn aiheuttamaksi haitaksi. Raivaamattomat rannat, vedenvaihtelun paljastama "kuumaisema" sekä hiljalleen pois kulumat kauniit hiekkarannat olivat useimmiten mainittuja esteettisiä haittoja. Myös rantojen kulumista estävä suojaaminen isoilla kivillä koettiin muutamissa haastatteluissa maisemaa rumentavaksi tekijäksi.

Seitsemän metrin säännöstelyväli saa aikaan sen, että vedenpinnan ollessa alimmillaan vesiraja saattaa karata rannasta satojen metrien, jopa kilometrien päähän (10 mainintaa). Rantakiinteistöjen käyttö koettiin vaikeaksi erityisesti Kemijärven sivulahdissa, kuten Lantungissa ja Narkiperässä. Ongelmia ilmenee erityisesti käyttöveden hankinnassa ja virkistyskäytössä. Sivulahtiin toivottiinkin rakennettavaksi tai korotettavaksi pohjapatoja. Rantakiinteistöjen käyttöveden hankinnan ongelmat mainittiin viidessä (5) haastattelussa, esimerkiksi pohjaveden laadun huononemisen ja kaivojen kuivumisen yhteydessä.

Vesilintukantojen tuhoutuminen mainittiin haittana kymmenessä (10) haastattelussa. Rannoille pesivien lintulajien pesintää hankaloittaa vedenvaihtelu, joka hukuttaa pesät. Lintukantojen kärsimisen uskottiin johtuvan yksinomaan säännöstelystä. Vesilintujen häviämistä voi verrata säännöstelyn kalakannoille aiheuttamiin haittoihin: linnustamisen ja kalastamisen häiriintyminen on sosiaalinen vaikutus ennen kaikkea vesistön virkistyskäytön tasolla, mutta myös elinkeinotoiminnan, kuten turismin tasolla. Kemijärven veden sameuden ja likaisuuden otti esille seitsemän (7) haastateltua. Näiden lisäksi, asiaan liittyen, mainittiin säännöstelyn aiheuttavan verkkojen limoittumista (3 mainintaa), kalojen makuvirheitä (3 mainintaa), rantojen mutaisuutta (2 mainintaa) ja pohjan liejuuntumista (1 maininta).

Kuusi (6) haastateltua mainitsi laitureiden vaurioitumisen yhdeksi säännöstelyn rantakiinteistöille aiheuttamaksi haitaksi. Laitureita rikkovat syksyllä ja talvella rantaa vasten painuvat jäät. Toinen laitureiden käyttöä vaikeuttava tekijä on vedenkorkeuden vaihtelu, jonka vuoksi kiinteiksi rakennetut laiturit ovat usein rantautumisen ja vesillelaskun kannalta väärissä paikoissa. Kesävedenpinnan tason vaihtelu tuli esille kolmessa (3) haastattelussa. Kesävedenpinnan 50-70 cm:n heilahtelu haittaa veneilyä vaikeuttamalla rantautumista muuttamalla laitureiden korkeutta ja tekemällä karikoiden paikoista ennalta-arvaamattomia.

Säännöstelyn myötä tapahtunut rantojen luhtaniittyjen menettäminen koettiin edelleen säännöstelyn aiheuttamaksi haitaksi neljässä (4) haastattelussa. Niittyjä arvostettiin paitsi esteettisistä syistä, myös runsaan heinäntuoton vuoksi. Itse Kemijärvestä erilleen padottujen pienempien järvien, kuten Pöyliöjärven, Kostamojärven ja Severijärven veden laadun huononeminen tuli esille kolmessa (3) haastattelussa. Muutokset veden laadussa ilmenevät järvien rehevöitymisinä sekä erilaisten leväkukintojen, kuten sinilevän, lisääntymisenä.

Kolmessa (3) haastattelussa tuotiin esille, että säännöstelyllä saattaa olla oma vaikutuksensa Kemijärven kaupungin viihtyvyyteen. Ankarasta muuttotappiosta kärsivän kaupungin merkittävimpänä ongelmana säännöstelyä ei pidetty, mutta esimerkiksi säännöstelyhaittojen mahdollisen lisääntymisen samoin kuin ympä-

ristön kohtelemisen arveltiin voivan toimia yhtenä tekijänä siinä, kuinka mieluisaksi asuinpaikaksi Kemijärvi koetaan. Yksi haastateltavista pohti, että säännöstelyllä saattaa olla oma vaikutuksensa kemijärveläisten muuttohalukkuuteen – ellei tietoisella niin alitajuisella tasolla.

Yhtä moni haastatelluista (3 mainintaa) arveli säännöstelyn ja sen seurausten vaikuttavan negatiivisesti Kemijärven turismiin. Säännöstelyn järven ei arveltu kiinnostavan matkailijoita ja ulkopaikkakuntalaisia vapaa-ajanasunnon etsijöitä samassa määrin kuin luonnonjärven. Myös Kemijoen lohien menettämisen uskottiin vähentäneen turismia Kemijokivarren alueella.

Se, onko Kemijärven vesistön käyttäjiä kohdeltu oikeudenmukaisesti ja tasa-arpuisesti säännöstelyasioissa, osoittautui vaikeasti vastattavaksi kysymykseksi. Kahdeksan (8) haastateltua ei vastannut kysymykseen – kahdelle näistä sitä ei tosin edes esitetty, koska he toivat tyytymättömyytensä esiin muiden kysymysten yhteydessä. Kolme (3) oli sitä mieltä, että vesistön käyttäjiä on kohdeltu aika hyvin, tyydyttävästi. Hyvänä vesistönkäyttäjien kohteluna tuotiin esille kesävedenpinnan korkeus (1 maininta).

Vesistön käyttäjien kohtelun epäkohtina haastatellut mainitsivat vesilintukantojen tuhoutumisen (2 mainintaa), sen, etteivät huviveneilijät voi ohittaa voimallaitoksia (1 maininta), epäoikeudenmukaiset ”pärstäkerroinkunnostukset” (1 maininta), säännöstelijän välinpitämättömän suhtautumisen kunnostuspyyntöihin ja byrokratian monimutkaisuuden (1 maininta). Vesistön käyttäjien epäoikeudenmukaisen kohtelun ilmentymiksi luettiin myös veneitä, moottoreita ja kalanyppydyksiä rikkovat uppopuut (1 maininta) sekä se, ettei raivaamattoman roskan vuoksi rikkoutuneita pyydyksiä korvata (1 maininta).

8.2.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat

Vaikka täydentävien haastattelujen painopiste ei ollut säännöstelyn konkreettisis-
sa vaikutuksissa, Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajien haastat-
teluissa tuli esiin sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia. Haittojen osalta ke-
mijärveläisten mahdollisen tyytymättömyyden syiksi arveltiin vedenvaihtelun
aiheuttamat haitat, kalastushaitat, maisemahaitat, kannokot ja rantavyörymät.

*[”Se (tyytymättömyys) johtuu säännöstelyn aiheuttamista haitoista. Sehän nyt on ihan selvä asia. Jos järven luonnetta muutetaan niin paljon kuin sitä on muu-
tettu, niin kyllähän se herättää ranta-asukkaat taikka sitten vanhat asukkaat,
jotka on käyttäneet sitä järveä aikaisemmin.”]* (Ympäristöviranomaisen, La-
pin ympäristökeskus)

*[”Ne (haitat) ovat juuri sitä vedenvaihtelua, ja tuosta kalastuksesta ollaan mon-
taa mieltä. Jotkut sanoo, että sieltä ei kalaa saa ja en tiedä, voi olla. En tiedä niin
tarkkaan, vaikka olen itsekin käynyt kalassa siellä ja kyllä sieltä aika hyvin pitäisi
muikkua saada. Mutta ehkä sen arvokalan menetys koetaan sitten raskaana.”]*
(Kemijoki Oy:n edustaja)

Täydentävissä haastatteluissa haittojen katsottiin olevan konkreettisimmillaan
kevättalvella ja keväällä:

*[”Tietysti sitten keväällä, kevättalvella varsinkin, tää jättien tipahtaminen en-
nen tulvahuippuja. Se varmasti vaikeuttaa talviaikaista kalastusta ja talviaikaista
järvenkäyttöä erityisesti järven alaosassa. Sillä on selvä huonontava vaiku-
tus.”]* (Kemijoki Oy:n edustaja)

[*“Kaikkein hankalin aika on silloin kun lumet sulaa, ennen kuin vedenpinta pääsee nousemaan. Silloin näkyy sitä mustaa rantaa. Mutta se ei kestä kuin sen viikon, korkeintaan kaksi. Se on ikävin vaihe, mutta sekin on lähinnä esteettistä. Totta kai sekin voi aiheuttaa haittaa, mutta koko virkistyskautta ajatellen se on minusta kuitenkin aika pieni.”*] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Kannokkorannat ja irtokannot ovat sekä esteettinen haitta että kalastushaitta, joihin on pyritty reagoimaan:

[*“Kyllä siellä ihan oikeasti tällöisiä paikkoja on, missä rannansuojaukset on perusteltu, ja niitähän tehdäänkin. Toinen varmaan sitten on tämä mihin me kovastikin panostetaan, kantojen poisto. Sillä pyritään parantamaan erityisesti kalastusolosuhteita ja maisemaa.”*] (Kemijoki Oy:n edustaja)

[*“Noita kantoja on kerätty ja keväällähän ne ovat liikkeellä. Niistä tulee valituksia ja niistä saattaa olla jonkun verran haittaa kalastukselle. Kun kannot kuivuvat, ne lähtevät liikkeelle.”*] (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

8.3 Koetut säännöstelyhyödyt

Kemijärven ranta-asukkaille tuotti vaikeuksia löytää Kemijärven säännöstelystä puolia, jotka hyödyttäisivät heitä itseään, kemijärveläisiä tai Kemijärveä paikkakuntana. Kemijärven säännöstelyä pidetäänkin paikkakunnalla usein asetelmana, jossa suurin osa hyödyistä suuntautuu yhtäälle (säännöstelevälle yhtiölle ja sen osakkaille) ja suurin osa haitoista toisaalle (paikkakuntalaisille). Ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien näkemysten jälkeen esitellään Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijoki Oy:n käsitykset Kemijärven säännöstelyn hyödyistä.

8.3.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

Yksikään haastatelluista paikkakuntalaisista ei kokenut saaneensa henkilökohtaista hyötyä säännöstelystä. Kysyttäessä mielipidettä siitä, hyödyttääkö Kemijärven säännöstely jotakin osapuolta jonkun toisen kustannuksella, kaikki 19 haastateltua olivat sitä mieltä, että lähes kaikki säännöstelyn hyödyt menevät Kemijoki Oy:lle. Paikkakunnalle jäävistä hyödyistä eniten mainintoja saivat kysymysrungossa esille tuodut tulvasuojelu ja energiatuotanto.

Säännöstelyn tulvasuojelullisen merkitykseen uskoi 12 haastateltua. Kolme (3) näistä kahdestatoista arveli säännöstelyn suojelevan tulvilta alapuolista vesistöä ja erityisesti Rovaniemeä. Loput yhdeksän (9) kokivat tulvasuojelun hyödyttävän myös Kemijärven kaupunkia. Kemijärven saamina tulvasuojeluhuotyinä pidettiin rantarakentamisen turvallisuutta verrattuna luonnonjärven rannoille rakentamiseen sekä sitä, että vesistöjen väliselle kannakselle rakennettu kaupungin keskusta on turvassa tulvilta.

Niistä seitsemästä (7) jotka eivät uskoneet Kemijärven säännöstelyn tulvasuojelulliseen merkitykseen neljä (4) väitti puheiden voimakkaista tulvista olevan liioiteltuja. Kaksi (2) heistä epäili tulvasuojelun olevan vain klisee, jolla säännöstelijä perustelee Kemijärven kohtuuttoman voimakasta säännöstelyä. Säännöstelyn perustelevuuden rantojen käytettävyyden paranemisella sai joiltakin haastatelluilta osakseen kritiikkiä. Vastaväitteeksi esitettiin, että Kemijärven ollessa luonnontilassa ymmärrettiin rakentaa tulvariskialueen ulkopuolelle, eikä rakennuksiin kohdistuneita tulvavahinkoja näin ollen päässyt syntymään. Luonnontilaista ja säännösteltyä Kemijärveä verrattaessa jotkut paikalliset pitivät ensiksi mainitun etuina parempaa veden laatua, selkeitä veneväyliä sekä rantojen parempaa kuntoa.

Paikkakunnan sähköntuotannosta saama hyöty jää haastateltavien mukaan vähäiseksi. Haastateltavilla ei ollut tarkkaa tietoa siitä, millaiset sopimukset voimayhtiön ja Kemijärven kaupungin välillä on sähkön hinnan suhteen, mutta halvempaa sähköä Kemijärvi ei heidän käsitystensä mukaan saa. Energiatuotannon katsottiin hyödyntävän lähinnä säännöstelijää ja Etelä-Suomea. Energiatuotantoa pidettiin siis enimmäkseen valtakunnallisena hyötynä, eivätkä lähinnä kiinteistöverojen kautta Kemijärvelle jäävät veromarkat olleet haastatelluista riittävän suuri vastapaino säännöstelyn aiheuttamille haitoille (16 mainintaa). Yhden haastatellun mukaan energiatuotannosta täytyy väkisin olla kaupungille hyötyä, päättellen siitä kuinka suuria säännöstelyhaittoja Kemijärvellä siedetään.

Loput säännöstelyhyötyjä koskevat maininnat olivat yksittäistapauksia. Kunnostus- ja ylläpitotoimien arveltiin työllistävän jonkin verran kemijärveläisiä. Yhden maininnan sai myös se, että kesävedenpinta pysyy tasaisena. Yksi haastatelluista huomautti, että säännöstelemättömään järveen tuskin oltaisiin rakennettu niin toimivaa venereitti- ja venesatamaverkostoa kuin Kemijärvellä on ja että vähän veden aikana näkyvää paljasta järvenpohjaa eli "kuumaisemaa" voisi jopa markkinoida turisteille nähtävyytenä. Eräs haasteltu vitsaili, että säännöstellyn järven rannalta on helppo lähteä pilkille, koska ei ole epäilystäkään siitä, missä päin järveä kalat ovat – ne ovat siellä missä vesikin.

8.3.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat

Kemijoki Oy:n edustajat pitivät virkistyskäyttömahdollisuuksien paranemista pääasiallisena Kemijärven kaupungille säännöstelystä koituvana hyötynä. Kesäajan vedenkorkeuksien tasaisuuden ja tulvahuippujen pienenemisen uskottiin helpottavan rannankäyttöä, veneilyä ja kalastusta. Virkistyskäyttömahdollisuuksia pidettiin nykytilassa parempina kuin mitä ne luonnontilaisessa Kemijärvessä olisivat.

Kemijoki Oy:ssä otettiin esiin myös Kemijärven kaupungin saama verohyöty. Säännöstelyhankkeen huomautettiin myös työllistäneen aikanaan paljon ihmisiä. Kemijoki Oy:ssä tehdyissä haastatteluissa korostui myös vesivoiman merkitys säätösähkön tuottamisessa. Kemijoen säännöstelyä pidettiin välttämättömänä realiteettina sekä koko yhteiskunnan että sähkömarkkinoilla toimivan yrityksen itsensä kannalta.

Lapin ympäristökeskuksessa tehdyissä haastatteluissa Kemijärven säännöstelyn merkittävimpinä hyötyinä pidettiin voimatalouden lisäksi virkistyskäyttö- ja tulvasuojeluhyötyjä. Säännöstelyä pidettiin oleellisena sekä Rovaniemen tiettyjen alueiden rantarakentamisen että Kemijärven rantarakentamisen ja virkistyskäytön kannalta.

[*"Silloinhan (luonnontilassa)... ..huviloiden pitäisi olla ihan samalla korkeudella kuin ne nyt ovat... ..Ilman tätä säännöstelyä Kemijärven virkistyskäyttö-arvo olisi nolla."*] (Ympäristöviranomainen, Lapin ympäristökeskus)

[*"...nyt (säännöstelyn aikana) mökkien rantaan pääsee veneellä."*] (Ympäristöviranomainen, Lapin ympäristökeskus)

Korvaus- ja kunnostustoimenpiteet

9

Säännöstelyn aiheuttamia haittoja kompensoidaan erilaisilla korvaus- ja kunnostustoimenpiteillä. Osa niistä kuuluu Kemijoki Oy:lle määrättyihin lakisääteisiin velvoitteisiin, osa taas on säännöstelijän ja Lapin ympäristökeskuksen vapaaehtoistyötä. Seuraavassa esitellään sekä kemijärveläisten että Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen näkemyksiä nykyisistä korvaus- ja kunnostustoimenpiteistä sekä niiden tehokkuudesta ja riittävydestä.

9.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

Suurimman osan eli kuudentoista (16) haastatellun mielestä Kemijärvellä tehdyt korvaus- ja kunnostustoimenpiteet eivät olleet aiheutuneisiin haittoihin nähden riittäviä. Yksi (1) ei osannut vastata, yksi (1) oli sitä mieltä että korvauksia on tehty paljon ja että kaikki nykyään tehtävä on vain ylimääräistä lisuketta. Yksi (1) haastateltu uskoi, että siihen nähden että korvaus- ja kunnostustoimenpiteiden tekeminen on ”ikuisuussavotta” joka ei lopu koskaan, korvaus- ja kunnostustoimia on tehty kuluneeseen aikaan suhteutettuna riittävästi.

Säännöstelijälle asetetuista korvaus- ja kunnostusvelvoitteista puhuttaessa viisitoista (15) haastateltua oli sitä mieltä, että velvoitteita ei ole täytetty sovitulla tavalla, esimerkiksi rantojen kunnostuksen ja kantojen raivauksen osalta. Näin vastanneista seitsemän (7) haastatellun mielestä säännöstelijälle asetetut velvoitteet eivät alun alkaenkaan ole olleet riittävät. Monien oli vaikea vastata velvoitteiden riittävyttä ja täyttämistä koskeviin kysymyksiin, koska heillä ei ollut tietoa siitä, minkälaisia velvollisuuksia säännöstelijälle on alun perin asetettu.

Kemijärveläisten keskuudessa on puhuttu paljon siitä Kemijoen rakentamisajalta juontuvasta epäkohdasta, että Kemijoki Oy valitsee kunnostustoimien kohteet ja korvausten saajat ”pärstäkertoimen” eli henkilökohtaisten suhteiden perusteella. Yhdeksätoista haastatellusta seitsemäntoista (17) yhtyi siihen käsitykseen, että korvaus- ja kunnostustoimenpiteitä ei ole tehty tasapuolisesti eri ihmisten välillä. Seitsemän (7) näistä arveli, että oikeanlainen ”pärstäkerroin” merkitsee käytännössä yhteiskunnallista vaikuttavuutta: ne jotka osaavat ja uskaltavat vaatia sekä tietävät omat oikeutensa, saavat rantansa helpommin kuntoon. Yhdessä haastattelussa tilannetta kuvailtiin samanlaiseksi kuin sitä, että pidemmälle koulutetut osaavat vaatia parempaa lääkärinhoitoa kuin vähemmän koulutetut. Kaksi (2) ei ottanut asiaan kantaa.

Neljätoista (14) haastatellun mielestä hyödyllisiä, jo tehtyjä säännöstelyhaittojen kompensointitoimenpiteitä olivat rantojen suojaukset ja raivaukset, varsinkin kantojen poisto. Myös kalasatamat (1 maininta) ja nuotta-apajat (1 maininta) tulivat esille.

Hyödyttömiä jo tehtyjä kunnostus- ja korvaustoimenpiteitä olivat haastateltujen mielestä kalaistutukset, koska ilman esteaitaa kalat vaeltavat alas jokea (4 mainintaa). Esteaidan rakentaminen on herättänyt kiivasta keskustelua Kemijärvellä. Toistaiseksi ei vielä ole saatu varmuutta siitä, onko aidan rakentaminen Sei-

takorvan voimalaitoksen kanavaan teknisesti mahdollista. Alas vaeltavien kalojen määrää on selvitetty Seitakorvan voimalaitoksen kanavassa tehdyillä alasvaellustutkimuksilla.

Myös käsivoimin suoritettavaa kantosavotta pidettiin joissain haastatteluisa hyödyttömänä näpertelynä lähinnä sen hitauden ja tehottomuuden vuoksi. Eräs haastatelluista oli myös nähnyt rannalle vesirajaan nostettujen kantojen ajautuneen takaisin veteen (3 mainintaa). Huonosti suojatut rannat mainittiin hyödyttöminä kaksi (2) kertaa, Kalkonniemen pohjapato kerran ja Lehtolan vähälle käytölle jäänyt kalasatama kerran. Kymmenen (10) haastatellun mielestä hyödyttömiä kunnostustoimenpiteitä ei ole olemassakaan.

Kun kysyttiin, mitä korvaus- ja kunnostustoimenpiteitä säännöstelijän pitäisi Kemijärvellä ehdottomasti vielä tehdä, kaikkien rantojen järjestelmällinen kunnostus ja suojaus sai kuusi (6) mainintaa. Säännöstelyvälin pienentäminen alarajaa nostamalla mainittiin kunnostustoimenpiteenä kolme (3) kertaa, samoin pohjapatojen rakentaminen ja/tai korottaminen sivulahtiin.

Kalojen alasvaelluksen estävän aidan rakentaminen mainittiin korvaus- ja kunnostustoimenpidekysymysten yhteydessä, samoin järvestä hävinneen kuha-kannan uudelleenistutus. Järvenpohjien puhdistukset (esim. Luusuajärvi) mainittiin kaksi (2) kertaa, sivujärvien (Pöyliöjärvi, Kostamojärvi) vedenlaadun parantaminen kerran. Jäillä ja vesillä liikkumisen turvallisuuden ja helppouden parantaminen mainittiin kolme (3) kertaa, keskustan lähellä olevien mutaisten rantojen maisemointi kerran.

9.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat

Kemijoki Oy:n edustajien mukaan yhtiö pitää rantojen kunnostuspyyntöihin suostumisen ehtona yleensä sitä, että asetetut velvoitteet edellyttävät kunnostusta. Toinen edellytys on se, ettei ole olemassa voimassaolevia sopimuksia siitä, että aiheutuneet vahingot on korvattu kertakorvauksena. Kun rannanomistaja ottaa yhteyttä säännöstelijään rannansuojasasioissa, Kemijoki Oy:n mukaan asian eteneminen yhteydenotosta mahdolliseen katselmukseen kestää vuodenajasta riippuen maksimissaan vuoden. Katselmuksen jälkeen päätetään toimenpiteisiin ryhtymisestä.

[“Yhteydenoton jälkeen seloitetaan tilan historiatiedot, että onko sopimuksia, min-kälaisia korvaussopimuksia on tehty. Että onko se niin kuin lupaehtojen mukainen kohde, eli mistä on kysymys. Että onko kysymys vyörymäkorvauksesta vai toimenpiteen suorittamisesta. Sen jälkeen se kirjataan tuonne meidän järjestelmiin. Mikäli katselmus on tarpeellinen, maanomistajan kanssa suoritetaan katselmus syksyllä.”] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Vanhat sopimukset eivät välttämättä ole aina nykyisen rannanomistajan, esimerkiksi perikunnan, tiedossa. Näissä tilanteissa tyytymättömyyttä voi herättää sekä tietämättömyys että tietoisuus lupaehtoista ja voimassaolevista sopimuksista. Niiden ei välttämättä katsota vastaavan nykyistä tilannetta ja nykyisiä tarpeita. Ellei tulkintaerimielisyyksistä päästä yksimielisyyteen, käännytään säännöstelyn valvovana viranomaisena toimivan Lapin ympäristökeskuksen puoleen, jonka tehtävänä on määrittää, onko yhtiö velvoitettu kunnostuksiin tai korvauksiin.

[“Se on valitettavaa, että ne vanhat eivät siirrä tietämystään nykypolvelle. Eikä niitä sopimuksiaan, sitä mitä he ovat yhtiön kanssa sopineet. ...lapset luulee, että nämä on rosvoitu. Ja sitten yhtiö kuitenkin esittää sopimukset, että täällä on

sovittu. ... Ne on vaikeita tilanteita. Mutta se on melkein varma, että jos tuosta kärkeille mennään, niin perikunta siinä häviää. Sopimus on sopimus.] (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

Kemijärvellä tehdään myös vapaaehtoisia kunnostustoimia, joista kenties tunnetuin on "kantosavotta" eli maisemaa ja kalastusta haittaavien kantojen poisto, joka tapahtuu säännöstelijän ja Lapin ympäristökeskuksen yhteistyönä. Paikkakuntalaiset pitävät kantojen poistoa yhtenä tarpeellisimmista ja tärkeimmistä säännöstelyhaittojen vähentämisen muodoista, ja kantosavottaa nykymuodossaan on moitittu epäjärjestelmälliseksi ja tehottomaksi näpertelyksi. Kemijoki Oy:ssä korostetaan, että kantosavotta on muuttunut tehokkaammaksi vuosien mittaan.

["Kyllä tietysti kantosavotta, jota on kohta kymmenen vuotta tehty, niin tekniikka kehittyy koko ajan. Voisko sanoa, että saavutukset paranee suhteessa rahan käyttöön ja tuloksiin nähden, järkevöityy koko ajan. Se on ihan normaalia kehitystä."] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Kemijoki Oy perustelee vapaaehtoisten kunnostustöiden tekemistä sillä, että Kemijoen käyttömuodot ovat muuttuneet huomattavasti sitten säännöstelyn aloittamisen. Vapaa-ajan määrä ja sitä kautta erilaiset virkistyskäyttömuodot ovat lisääntyneet. Myös vuonna 1991 tapahtunut uiton loppuminen synnytti yhtiön mukaan tarvetta uusiin vapaaehtoisiiin kunnostustoiimiin, kuten veneilymahdollisuuksia parantavien rakenteiden ja vesillelaskupaikkojen rakentamiseen. Vapaaehtoisilla kunnostustoimilla on funktionsa myös Kemijoki Oy:n imagon rakentajana.

["Ei niistä ole meille haittaa ollut. Pikemminkin päin vastoin. Kyllähän meille on tärkeää se, että Kemijoen vesistöä pystyy käyttämään muuhunkin kuin energiantuotantoon. Jos nää muut käyttömuodot pystyy elämään sopusoinnussa energiatuotannon kanssa, niin sehän se parasta moninaiskäyttöä on."] (Kemijoki Oy:n edustaja).

Syytökset "pärstäkerroinkunnostuksista" johtuvat Kemijoki Oy:n mukaan lähinnä siitä, että kemijärveläiset eivät ole selvillä siitä, millä perusteella rantojen kunnostuksiin ryhdytään. Jokaisen kunnostuspyynnön kohdalla käydään läpi lupaehtoisissa asetetut velvoitteet ja aikaisemmin tehdyt sopimukset ja jokaisen rannan kunnostustarve harkitaan erikseen. Eri tyyppisille rannoille on olemassa omat, vakiintuneet kunnostustekniikkansa, mutta jokaisen kunnostustoimen toteuttaminen harkitaan tapauskohtaisesti. Ellei perusteita kunnostuksille ole, niitä ei tehdä. Yhtiön edustajan arvion mukaan noin 20-25% kunnostuspyynnöistä johtaa kunnostustoiimiin.

10

Hyvä säännöstely Kemijärvellä

Kun haastateltuja pyydettiin visioimaan itselleen mieleinen säännöstely Kemijärvellä, useimmissa vastauksissa korostettiin, että säännöstelyn ei saisi olla niin raju kuin se nyt on (15 mainintaa). Seitsemän metrin säännöstelyväliä haluttiin pienentää yleensä nostamalla alarajaa joillakin metreillä. Toivomukset vaihtelivat kahden metrin nostosta viiden metrin nostoon.

Vaihteluvälin pienentämisen uskottiin parantavan järviluonnon tilaa ja veden laatua sekä helpottavan rantatonttien asukkaiden elämää pitämällä vesirajan lähempänä rantaa. Vaihteluvälin pienentämisen arveltiin myös lisäävän paikallisten vesistönkäyttöä, vähentävän saasteita, vaikuttavan maisemaan sekä turismiin, parantavan jäällä liikkumisen turvallisuutta, helpottavan rantarakentamista sekä kohentavan paikallisten mielialoja ja suhtautumista säännöstelijään. Yhdessä haastattelussa ”hyvä säännöstely” kiteytettiin vaihteluväliltään pienemmäksi, vesistönkäyttäjien tarpeet paremmin huomioon ottavaksi säännöstelyksi, johon liittyisi avointa ja jatkuvaa tiedottamista. Lapin ympäristökeskuksessa tehtyjen tutkimusten mukaan alarajan nosto esimerkiksi metrillä ei riittäisi parantamaan rannankäytön mahdollisuuksia, johtuen Kemijärven pohjan muodoista. Rantojen käytettävyys ei kuitenkaan ole olennaisin asia talvella, jolloin veden vähyys saattaa aiheuttaa haittaa kalastukselle ja vedenotolle.

Muita hyvän säännöstelyn kriteerejä olivat kesävedenpinnan vakiona pysyminen, jolloin laiturit pysyisivät oikealla tasolla, sekä rantojen raivaus ja maiseointi. Yhdessä haastattelussa ehdotettiin suorien ojayhteyksien katkaisemista ja kosteikkojen entistämistä, mikä vähentäisi alapuolisen vesistön tulvavaaroja ja Kemijärven samentumista sekä helpottaisi käyttöä. Yhdessä haastattelussa toivottiin enemmän tutkimuksia säännöstelystä sekä erilaisten tilanteiden simulointia. Hyvä säännöstely aiheuttaa mahdollisimman vähän haittaa. Samaan tematiikkaan liittyen esitellään haastatteluissa esiin tulleet, haastateltujen mielestä hyvän säännöstelyn kriteerit täyttävä vertailukohta Kemijärven säännöstelylle: Suolijärven malli.

10.1 Suolijärven malli Kemijärven ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien mukaan

Vaikka termiä ”sosiaalinen kestävyys” ei käytettykään haastatteluissa, joillakin haastatteluista oli hyvin vahva käsitys siitä, miten Kemijärven säännöstelyasioita tulisi yhteistyön, kunnostusten ja vuorovaikutuksen osalta hoitaa. Esimerkkiä ei tarvinnut etsiä kaukaa: Naapurikunta Posion Suolijärvillä säännöstely on monien kemijärveläisten mielestä järjestetty ihanteellisesti – tai niin ihanteellisesti kuin säännöstely ylipäätään voidaan järjestää (taulukko 3).

Taulukko 3. Posion Suolijärvien säännöstelyn yleiskuvaus.

Ominaispiirteet	Kuvaus
Pinta-ala säännöstelyn ylä- / alarajalla	Ala-Suolijärvi 71,1 km ² / 46,8 km ² Ylä-Suolijärvi 34,8 km ² / 26,4 km ²
Säännöstelyn aloitusvuosi	1954
Säännöstelyn luonnehdinta	Säännöstelyväli Ala-Suolijärvässä 3,0 m. Säännöstelyväli Ylä-Suolijärvässä 2,4 m. Säännöstelytilavuus Ala-Suolijärvässä 176 milj.m ³ Säännöstelytilavuus Ylä-Suolijärvässä 74 milj.m ³
Toteutettuja haittojen lieventämistoimenpiteitä	1986 -2002 Vyöryviä rantoja suojattu ajomassoilla 12 km järvenpohjakivillä 77 km Raivattua rantaa 560 km Kalojen vaellusesteitä 5 kpl
Asuttujen rantakiinteistöjen omistajia	noin 300 kpl
Säännöstelyn voimataloudellinen hyöty	noin 2 milj. euroa / vuosi

Se, ovatko haastateltujen käsitykset Suolijärvien säännöstelystä täysin realistisia, ei ole tämän tutkimuksen kannalta ratkaisevaa. Kemijärveläisten mielikuvat Suolijärven säännöstelystä voidaan pikemminkin tulkita mielikuviksi sosiaalisesti kestävästä tavasta säännöstellä järveä. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että tärkein sosiaalisesti kestävä säännöstelyn kriteeri on paikallisten asukkaiden ja vesistön käyttäjien toiveiden ja tarpeiden huomioiminen säännöstelykäytännöissä:

["Ne joka kevät ja syksy kulukee rannat tarkastamassa. On aina kaks viikkoa ko ne käy rannat tarkastamassa ja kuuntelemassa isäntiä, jos jotaki moitetta löytyy. Kaks kertaa vuessa. Täälä ei kyllä mitään, päin vastoin. ... Minusta niitten ois pitäny enemmän alakaa tekemään, niinko tosiaan sielä Suolijärvellä ja Iin Voimassa, sielä on tehty kyllä kerta kaikkiaan. Ottaa samanlainen asenne."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["Menee seuraamaan tuonne Posiolle, niin sielähän on kaikki Suolijärven rannat suojattu ja maisemoitu, että niitä viittii esitelläkki. Täälähän ei ole tehty oikistaan ko murto-osa vasta."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["Mulla on vävy Iin Voimassa töissä, Iin voima on erotettu nykyään Pohjolan Voimasta. Se on kertonu ja minä oon käyny kattomassa, niin sielä on tosiaan raivattu rannat ja tehty. Sielä on siistit rannat, meillä on kaikkea muuta ko siistit. Se on jätetty puolitiehen kerta kaikkiaan. ... Just nimenomaan Suolijärvellä, vävy on ollu sielä pääpomo. Se sano, että jos sieltä joku moite löytyy, se korjataan heti. ...kaikin puolin se on tyytyväistä porukkaa sielä."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Vahinkojen korvaaminen kunnostustoimilla on siis kemijärveläisten mukaan yksi sosiaalisesti kestävä säännöstelyn kriteereistä, erityisesti jos kompensointi-, korvaus- ja kunnostustoimenpiteet perustuvat vapaaehtoisuuteen ja oma-aloitteisuuteen eivätkä veloitteisiin ja paktoon. Kemijärveläisten mukaan säännöstelijän tulisi seurata rantojen kuntoa, pitää yhteyttä paikallisiin asukkaisiin, ottaa oma-aloitteisesti selvää säännöstelyn aiheuttamista vahingoista ja ryhtyä tarvittaviin kunnostustoimiin. Käytännön parannusten lisäksi tällainen toiminta parantaa paikkakunnan ilmapiiriä ja on sikäli järkevää PR-toimintaa.

["Sitte on vielä se ongelma ollu, että Kemijoki oy aina tinkaa vastaan. Ihmettelen vain, että valtionfirma, kun yksityinen firma Suolijärvellä Iijoen varressa tekee vapaaehtoisesti niitä töitä. Ne käyvät syksysin kysymässä, että mitä isännille on haittavaikutusta, voiaanko korjata."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[“Minä nimittäin tunnen yhen Pohjolan voiman johtajan, sillä on Kemijärveltä vaimo. Minä olen hänen kanssaan keskustellu tästä asiasta. Sinne tuli nuorempi porukka johtajaksi ja sen jälkeen kävi sillä lailla – että kun Pohjolan voima oli tehny Suolijärvellä mitä halus, jopa rikko säännöstelylakiakin – niin nuoremmat katto, että mitä sillä on merkitystä sadan miljoonan liikevaihossa, jos he korjaa rannat ja laittaa ihmisille hyvään luonnon. Tässä ois aivan samanlaiset mahdollisuudet Kemijoki oy:llä. Lappilainen yritys ja valtionyritys vielä kaiken kukkuraksi.”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Sosiaalisesti kestävässä säännöstelyssä ei kuitenkaan ole kysymys vain säännöstelyhaittojen vähentämisestä ja korvaamisesta, vaan myös hyötyjen tasaisemmasta jakautumisesta. Sosiaalisesti kestävä säännöstely ei tarkoita yksinomaan kalastajien ja kesämökkiläisten vapaa-ajanvieton helpottamista. Se, miten säännöstely on järjestetty, heijastuu haastateltujen mukaan pitemmällä tähtäimellä koko paikkakunnan tulevaisuuteen ja hyvinvointiin.

[“Ainoastaan Suolijärvessä tekivät semmosen sopimuksen, siellähän esimerkiksi paloperäläisillä Sallan puolella on halvempi sähkö. Se on nyt jollain, onko se kertakorvauksella, mutta ne on nauttinu 30 vuotta halvempaa sähköä ko muut ihmiset. Ne on osannu tehdä sopimukset.”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[“Ehkä sitte toinen asia millä näitä haittoja olis voitu kompensoia oli tämä säännöstelymaksu, joka vesioikeuskäsittelyssä tipahti pois. Suolijärvellähän säännöstelymaksu on olemassa ja ne perustelut, joilla sitä säännöstelymaksua vaadittiin, ilmeisesti ne ei ollu täällä riittäväen kestäviä. Se olis ollu semmoinen konkreettinen hyöty, joka olis voitu kohdentaa sitten monella eri tavalla muun muassa virkistyskäytön kehittämiseen.”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[“Koska yksityinen yritys tekee Suolijärvellä... ..valtavan isoja kynnyspatoja ja muita semmosia, että ihmiset viihtys alueella. Sehän on viihtyvyystä. Mitä parempi viihtyvyys täällä, niin sitä enemmän tulee ihmisiä etelästäkin asumaan tänne!”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

10.2 Suolijärven malli Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen mukaan

Kemijoki Oy:n edustajat suhtautuivat epäillen Suolijärven säännöstelyn paremmuuteen Kemijärven säännöstelyyn nähden. Heidän mukaansa Suolijärvillä tehtyjen kunnostusten taso ei ole parempi tai huonompi kuin Kemijärvellä tehtyjen kunnostusten taso, eikä menettelytavoissa ole eroja. Yhtiön mukaan yksi syy käsitäisiin Suolijärvien säännöstelyn paremmuudesta on se, että kalojen alasvaelluksen esteaidan rakentaminen oli Suolijärvien olosuhteissa teknisesti helpompaa kuin se Kemijärvessä olisi. Kemijärvi ja Suolijärvet ovat Kemijoki Oy:n mukaan myös niin erilaisia ja eri tavoin säännösteltyjä kohteita, ettei niiden vertailu ole mielekäästä.

Myös Lapin ympäristökeskuksen haastatellut olivat sitä mieltä, ettei Suolijärvien kunnostuksissa ole käytännön eroa Kemijoki Oy:n Kemijärvellä tekemiin kunnostuksiin nähden. Rantojen kunnostukset on tehty ja tehdään molemmissa samoin menetelmin. Lisäksi molemmissa rahoitus on perustunut valtion ja kunnan tukeen, työllistämisaroihin sekä säännöstelevän yhtiön rahoitukseen.

[“Ei se (Suolijärvi) ole yhtään erilainen. Ennen Kemijärveähän me tehtiin kunnostuksia Suolijärvillä. Ne tehtiin aivan samalla lailla kuin täälläkin. ... On ne suojanneet rantoja ehkä enemmän kuin täällä. ... Siellähän ei ole niin suuri vedenvaihtelu kuin täällä. Ei ainakaan sen perusteella mitä minä olen nähnyt, ole mitään eroa (kunnostuksissa).”] (Ympäristöviranomainen, Lapin ympäristökeskus)

[“...kun samaan hattuun pannaan ja vaikka kuinka pyöritellään, niin ne (Kemijoki Oy ja Pohjolan Voima) ovat aivan samanlaisia. Niillä ei ole mitään eroa. ... Pohjolan Voima on vain paremmin ottanut tämän tiedotusvoiton.”] (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

Kunnostusmenetelmissä eroja ei siis todennäköisesti ole. Yhden Lapin ympäristökeskuksessa tehdyn haastattelun mukaan kemijärveläisten Suolijärvi-käsityksiin saattavatkin vaikuttaa erot siinä, miten säännöstelevä yhtiö toimii yhteistyössä paikallisten kanssa. Kysymys voikin olla säännöstelyn historiasta, suhdetoiminnasta ja yhtiön julkisuuskuvasta. Suolijärveläisten näkemyksiä tästä asiasta esitellään luvussa 12.2.

[“En ole nyt viime aikoina sitä (Suolijärven tilannetta) seurannut, mutta ehkäpä se käsitys kuvastaa enemmänkin säännöstely-yhtiöiden erilaisia toimintatapoja. Jos vertaa Pohjolan Voimaa ja Kemijoki Oy:tä ympäristöasioissa tai niihin suhtautumisessa, niin Pohjolan Voima on tajunnut jo pitkän aikaa sitten, että yhteistyö paikallisten ja viranomaisten kanssa on avain mielipiteenmuokkaukseen. ... Kemijoki Oy:hän on jo vuosikymmeniä pitänyt huolen siitä, että saa siellä (Kemijärvellä) aikaan vastustusta.”] (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

Säännöstelyn toimintakulttuuri Kemijärvellä ja Suolijärvillä

Kehittämisselvityksen edetessä ja erityisesti laajennettuun ohjausryhmään sovelletun dialogin sekä teemahaastatteluiden kautta kävi ilmeiseksi, että osa ranta-asukkaista ja vesistöikäyttäjistä kaipaa muutosta Kemijärven säännöstelyn vakiintuneisiin toimintatapoihin. Vakiintuneiden toimintatapojen muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan tässä toimintakulttuuriksi. Seuraavassa esitellään ensin haastateltujen kemijärveläisten näkemyksiä nykytilanteesta. Sitten etsitään vertailukohtaa naapurikunta Posion Suolijärvien säännöstelystä sikäläisten vesistöikäyttäjien ja säännöstelevän yhtiön haastatteluiden avulla. Koska Kemijärvi ja Suolijärvet poikkeavat säännösteltyinä vesistöinä toisistaan huomattavasti, tarkoituksena ei ole vertailla niiden säännöstelyjen toteuttamista ja sen seurauksia vaan nimenomaan vallitsevia tapoja hoitaa asioita.

11.1 Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuuri

Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuurin ongelmissa ei ole kyse pelkästään vedenvaihtelusta, säännöstelyn seurauksista tai yleensäkin vain säännöstelykäytännöstä, vaan myös vuorovaikutuksesta ja yhteistoiminnasta säännöstelijän ja säännöstelyn vaikutusalueen asukkaiden välillä. Ongelmana on säännöstelyn tiimoille kehittynyt huono yhteistyöilmapiiri ja osapuolten välinen luottamuspuula. Toimintatapojen muutoksen uskotaan johtavan pidemmällä aikavälillä ilmapiirin paranemiseen ja luottamuksen lisääntymiseen. Paikallisille ilmapiirin paraneminen merkitsee käytännössä vesistöikäyttäjien toiveiden ja tarpeiden nykyistä parempaa huomioimista. Tällä hetkellä paikalliset eivät pidä mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevien hankkeiden kehittämiseen ja haitallisten vaikutusten lieventämiseen riittävän hyvinä.

["Ongelma on se, että jokiyhtiön herrat ei antais yhtään, ei millääkään periksi. Jos ne on päättäny, niin ei, ei tuumaakaan kyllä tule vastaan. Niinko, ajattele, tuommonen Lantungin vesimääräki. Eihän se ole vesivoimallisesti... se on niin olematon lahti sielä, mutta sielon parikymmentä mökkiä ja muuta virkistyskäyttöä. Sillä ei vesivoimallisesti tosiaan minkäänlaista vaikutusta ole. Mutta ei siihenkään sitte ole saanu nostettua sitä."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["Kemijärven säännöstelyn haittoja jokiyhtiö ei ole tunnustanu koskaan. Eikä täällä ole ennen ko vasta nyt tämän Vuotos-prosessin myötä tavallaan semmosena kiristyskonstina tai semmosena kytketty Vuotos-asiaan se, että jonku verran on alettu tekemään niitä korjaavia toimenpiteitä, mitä ihmiset on vaatineet. Mutta se on hyvin, hyvin pientä, ei varmaan missään oo otettu näin kehnosti huomioon ihmisten tarpeita."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["V: No, aina siinä moittimista on. Koska... jotenki tämä säännöstelijä suhtautuu siihen sillä tavalla, että heillähän on oikeus tehdä näin. Ei se nyt sais ihan niinkään olla, koska kyllä ne oikeudet tohon järveen pitäis olla muillakin kuin säännöstelijällä. Kyllä asukkaat pitäis ottaa paremmin huomioon. Olen sitä mieltä kyllä. ... Säännöstelijä ei tosiaankaan aina ajattele niitä asukkaita, ja minusta ei tarpeeksikaan."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Säännöstelyyn liittyvät ristiriidat juontavat juurensa pitkälle säännöstelyn historiaan. Kemijärvellä luottamuspuolan syitä etsitään usein menneinä vuosikymmeninä vallinneesta toimintakulttuurista, siitä tyylistä hoitaa asioita, jota kuvailtiin tämän raportin luvussa 2.4.2. (Epäluottamuksen synty). Yksi syy tähän on se, että säännöstelyä edeltävän ajan muistava sukupolvi on Kemijärvellä edelleen aktiivinen kalastuksen ja vesistöasioiden suhteen.

["Heillä on niin sanottuja karvaita kokemuksia yhtiöstä ja yhtiön sanaan ei luoteta. ... Se on jännä homma, että paikallisella tasolla ei minkäänlainen yhteys pelaa yhtiöön päin. Mutta kun mennään tarpeeksi ylös niin keskusteluyhteydet koko ajan paranevat. Se on semmoinen ilmapiiri. Ei täällä 20 vuoden aikana paikallisella tasolla... oonkohan 3-4 kertaa yhtiön edustajia pääsy tapaamaan, ja neki pakon edessä. "] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Sidosryhmien vakiintuneet käsitykset toisistaan ovat synnyttäneet luottamuspuolan, jonka paikkaamisen Kemijärven vesistöikäyttäjät katsovat olevan lähinnä säännöstelijän käsissä. Aktiivinen pyrkimys yhteistyöilmapiirin parantamiseen ja käytännön myönnytykset paikallisten sidosryhmien esittämiin kehittämis- ja kunnostusehdotuksiin nähdään lähtökohtina luottamuksen kehittämiseksi.

["No, siinä pitäisi jotain sellasta keksiä, jolla tää säännöstelijä alkaa saavuttaa näitten kemijärväläisten luottamusta enemmän ja enemmän. Se vaatis kyllä säännöstelijältäki semmosta aktiivista otetta siihen suuntaan. Kyllä ne varmaan on sitä jonku verran yrittäny, mutta huomattavasti enemmän panosta siihen suuntaan. Että se semmonen vanha vastakkainasettelu häviöis. Luulen, että sillä tavalla saisi parempia tuloksiakin aikaan. "] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["Kuitenki puhutaan niinku kokonaisuuden kannalta hyvin pienistä asioista, pienistä panostuksista. Minusta se ois ollu oikein, että säännöstelijä ois ottanu semmosen kannan, että menee niinku pikkusen yli sen mitä nyt jotku oikeuden päätökset ehdottomasti velvoittaa. Se ois ollu semmosta peerrän hoitoa tänne päin. ... sen mä tiän, että säännöstelijä on tehny vapaaehtosetikki kunnostustöitä, mutta saisi ihan merkittävästikki ottaa enemmän semmosta roolia."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

["Pitäisi pystyä luomaan vähän semmonen avoimempi kenttä. Pitäisi jo viimein päästä eroon siitä vanhasta rasitteesta, että on jokirosvot ja muut (naurua). Ne on menneitä aikoja ne. Sillon on tehty paljon syntiä ja paljon semmosta väärää, joka on tuomittavaa, mut ne on menneitä."] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

11.2 Suolijärvien säännöstelyn toimintakulttuuri

Posion Suolijärvien säännöstelyn toimintakulttuuria on pyritty 1980-luvulta lähtien kehittämään niin, että välttyttäisiin säännöstelyn osapuolten välisten ristiriitojen kärjistymiseltä. Suolijärvien säännöstelyn tiimoilla ilmenevien ristiriitatilanteiden selvittely ja vaatimusten käsittely on pyritty siirtämään oikeudenkäynneistä sopimus pohjaiseen asioiden hoitoon. Haastateltu Pohjolan Voiman edustaja kuvailee parikymmentä vuotta sitten tapahtunutta yhtiön toimintakulttuurin muutosta tietoisesti ratkaisuksi, jolla pyrittiin välttämään ristiriitojen kärjistymistä ja ajautumista massiiviseksi, paljon aikaa ja resursseja vaativiksi oikeusprosesseiksi.

["1970-luvun loppupuolella ruvettiin miettimään, että onko tämä oikein viisasta. Semmoisten massiivisten prosessien pyörittäminen, joissa on satoja ja taas satoja asianosaisia ja jokaisella niistä hirvittävä määrä vaatimuksia. Onko viisasta käyttää yhtiönkään resursseja niin, että kirjoitetaan kirjelmää kirjelmän perästä ja vastinetta vastineen perästä ja sitten ristitään kädet ja odotetaan. ... On toinenkin tie; ruvetaan tekemään sopimuksia ja vedetään asiat pois prosessista. Minkä ihmeen takia asiat, jotka ovat valtaosaltaan selviä vaikutuksia ja

vahinkoja, pitää pyörittää jonkun kolmannen osapuolen kautta, vaikka ne voisi sopia suoraankin? Silloin me käynnistettiin tällainen sopimustoiminta. Ruvettiin vetämään asioita prosesseista pois sopimalla. Siitä sai alkunsa toimintatapa. Siitä kirjoitettiin oikein statementtikin 1989.”] (Pohjolan Voiman edustaja)

Pohjolan Voiman edustaja korostaa, ettei kuvatus kaltainen toimintamalli merkitse sitä, että kaikkiin esitettyihin vaatimuksiin suostuttaisiin pelkästään ihmisten pitämiseksi tyytyväisinä – yksi tärkeimmistä kunnostustoiminnan periaatteista on se, että kunnostustarve johtuu ainakin osittain säännöstelystä. Tietynlaista velvoitepohjaa siis edellytetään. Perusajatuksena on kuitenkin lähteä liikkeelle kunnostustarpeesta ja siitä, miten ongelma saadaan ratkaistuksi yhteistoiminnassa.

Pohjolan Voima korostaa toimintapolitiikassaan yhteiskuntavastuuta ja sosiaalista vastuuta. Pohjolan Voiman edustaja määritteli sosiaalisen vastuun sisällöltään laajaksi kokonaisuudeksi, jossa vuorovaikutus intressiryhmien välillä nousee keskeisimmäksi asiaksi. Tiedon kulku yrityksen ja muiden sidosryhmien välillä sekä luottamuksen saavuttaminen ihmisten oikeudenmukaisella ja tasapuolisella kohtelulla nähdään myös tärkeiksi sosiaalisen vastuun osa-alueiksi. Itse sosiaalisen vastuun käsite otettiin kuitenkin käyttöön vasta toimintatapojen muututtua.

Yhtiön kannalta toimintakulttuurin kehittäminen vuorovaikutteisempaan suuntaan ja asioiden hoitaminen sopimus pohjalta merkitsee omien toimintaedellytysten turvaamista ja maineen kohenemistä. Myönteisen asenneilmapiirin ylläpitäminen helpottaa paikallisten kanssa asioimista ja asioiden hoitoa. Suolijärvillä toimintamallista katsotaan olleen etua esimerkiksi säännöstelyn lopputarkastusprosessin sujumiselle. Haittojen kompensoinnissa pyritään välttämään ”perinteistä” ratkaisumallia, jossa epäkohdille pyritään etsimään syyllinen tai aiheuttaja, joka oikeusteitse velvoitetaan korvaamaan aiheuttamansa vahingot. Sopimusratkaisuun on päästy esimerkiksi kalojen alasvaelluksen estävien aitojen rakentamisessa. Pohjolan Voima vastusti aitojen velvoiterakentamista säännöstelylupaprosessissa, etsien samalla niiden tekemiseksi sopimusratkaisua.

[“En edelleenkään osaa sanoa, onko kalaesteillä todellista kalataloudellista merkitystä ... Mutta minun mielestäni se asia ei ole tässä tärkeintä. Tärkeintä on se ... että todettiin, että Suolijärville haluttaisiin kalaestee: ”Ok, meillä ei ole mitään velvoitetta siihen, mutta löytyykös yhteistyöpohjaa?” “

“Todettiin, että yhtiö tekee suunnitelmat ja kalastuskunta hakee sille vesioikeuden luvan. Sitten kerättiin rahoitusta. Yhtiö pani siihen jotakin, muistaakseni 25-30 %. Sitten saatiin työllisyysrahaa, TE-keskuksen kautta jotakin, ja näin se voitiin rakentaa.”

“... Kun kalastuskunta kerran pitää niitä tärkeinä, ei meillä ole mitään syytä ottaa kantaa siihen, mikä niiden esteiden kalataloudellinen merkitys on. Tämä on juuri myöskin tätä sosiaalista puolta.”] (Pohjolan Voiman edustaja)

Suora kanssakäyminen ja vuorovaikutus on kuitenkin Suolijärvilläkin rajoittunut lähinnä säännöstelijän ja erilaisten etujärjestöjen, kuten kalastuskunnan välille. Suolijärvien vesistönkäyttäjien haastattelut osoittavat omalta osaltaan vuorovaikutuksen ja suorien kontaktien merkityksen luottamuksen rakentumisessa. Voimayhtiön kanssa henkilökohtaisesti tekemisissä ja yhteistyössä olleilla oli Pohjolan Voiman toiminnasta positiivisempi käsitys kuin niillä, joilla ei ollut omia kokemuksia asioimisesta voimayhtiön kanssa. Samanlainen ilmiö havaittiin myös Kemijoki Oy:n ulkoista yrityskuvaa koskevassa tutkimuksessa (Asp & al 1978, 23). Myös Pohjolan Voima oli huomannut asian:

[“...ihmiset, jotka olivat vahingonkärsijöitä mutta joilla oli ollut suora kontakti meihin oman rantansa tai jonkun muun asian kohdalta, niin heidän käsityksensä meistä oli paljon positiivisempi kuin niiden ulkopuolisten, joiden kanssa me ei oltu tekemisissä. Siinä näkyi se, että tapaamiset lisäävät luottamusta.”] (Pohjolan Voiman edustaja)

Haastatellut Suolijärvien vesistönkäyttäjät olivat myös havainneet muutoksen voimayhtiön toimintatavoissa. Se näkyi heidän mukaansa selvimmin vapaaehtoisten kunnostustoimien tekemisen joustavuutena ja niiden määrän lisääntymisenä. Ne haastatellut, joilla ei ollut omakohtaista kokemusta näistä asioista eivät suhtautuneet Pohjolan Voiman toimintaan yhtä myönteisesti kuin kalastusjärjestöissä aktiivisesti toimivat haastatellut, joiden mukaan osapuolien välinen yhteistyö toimi hyvin ja jotka uskoivat, että voimayhtiö huomioi toiminnassaan paikallisten ihmisten toiveet ja tarpeet.

[“Kyllä tämä tänä päivänä on erilaista. Arvostusta antaa säännöstelijäkin rannan asukkaille ja täällä asuville. Meillä yhteistyö on loppujen lopuksi aika hyvä – jos verrataan niitä kahtakymmentä ensimmäistä vuotta, kun säännöstely alkoi. Se nyt oli vain semmoista riitelyä.”] (Ranta-asukas, Suolijärvet)

[“Vuosikymmeniä sitten ajattelutapa oli toisenlaista. Hyvin negatiivista. Säännöstelijä katsoi, että kun ei ole oikeuden päätöstä, niin ei tehdä mitään, jos jostain korvauksista tai suojauksista oli kysymys. Mutta kun miehet ovat vaihtuneet, on ajattelutapakin muuttunut. Uskoisin, että järviolueella suhtaudutaan tänä päivänä säännöstelyyn aika myönteisesti.”] (Ranta-asukas, Suolijärvet)

Tiedon ja kanssakäymisen määrä vaikuttaa siihen, kuinka luotettavana säännöstelijää pidetään ja kuinka hyvin sen uskotaan huomioivan paikallisten tarpeet. Pohjolan Voiman ja vesistönkäyttäjien haastattelujen perusteella varsinainen säännöstelyasioista tiedottaminen on Suolijärvillä vähäistä. Voimayhtiön mukaan tietoa jaetaan lähinnä kalastuskuntien esimiesten kanssa pidetyissä kokouksissa, joista tieto kulkee eteenpäin, ja joskus myös yhtiön omassa tiedotuslehdessä. Tiedottamisen riittävyys ja suuntautuminen kävi ilmi vesistönkäyttäjien haastatteluista: kalastusasioissa aktiivisesti toimivat kokivat saavansa tarpeeksi tietoa säännöstelystä, mutta muut pitivät tiedon saantia vaikeampana. Kysyttäessä, huomioiko säännöstelijä tarpeeksi hyvin paikallisten toiveet ja tarpeet, vastaukset vaihtelivat (taulukko 4):

[“Kyllä se, jos ihmisillä on toiveita tai tarpeita, jotain parannettavaa tai korjattavaa, niin kyllä se aika lailla ottaa sen asiakseen. Tutkitaan ja katsotaan, mitä jatkossa voidaan tehdä.”] (Ranta-asukas, Suolijärvet)

[“Ei semmoista tapausta ole tainnut käydä, etteikö ne (voimayhtiö) olisi tehneet (kunnostuksia). Kyllä ne on tehneet, kun vain isäntä on pyytänyt. Eikä tarvitse edes rähinän kanssa pyytää, kyllä ne suostuu.”] (Ranta-asukas, Suolijärvet)

[“En osaa sanoa, kuinka hyvin ottavat huomioon paikallisten toiveita. En usko, että kovin paljon.”] (Ranta-asukas, Suolijärvet)

Taulukko 4. Haastateltujen Suolijärvien vesistönkäyttäjien PVO:n toimintatavoille antamat kouluarvosanat ja niiden keskiarvo.

Toimintatapa	Keskiarvo ja kouluarvosanat
Avoimuus	7,8 (8 + 8 + 8 + 8,5 + 6,5)
Luotettavuus	7,6 (8 + 8 + 8 + 8 + 6)
Paikallisten toiveiden ja tarpeiden huomioiminen	7,8 (8 + 8 + 8 + 9 + 6)

11.3 Intressiryhmien välinen yhteistyö Kemijärvellä

Seuraavassa tarkastellaan haastateltujen käsityksiä Kemijärven säännöstelyn sidosryhmien yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta. Haastattelujen painotus on yhteistyön sujuvuudessa ja toimivuudessa sekä yhteistyön ongelmissa ja niiden syissä. Luvussa käydään läpi sekä Kemijärven ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien että Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajien näkemykset asiasta.

11.3.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

Pohdittaessa eri sidosryhmien välisen yhteistyön toimivuutta Kemijärven säännöstelyasioita hoidettaessa, 15 haastateltua oli sitä mieltä, ettei yhteistyö toimi. Kaksi (2) uskoi yhteistyön toimivan joiltain osin tai jotenkuten. Kaksi (2) uskoi yhteistyön toimivan paremmin kuin aikaisemmin, mutta erittäin hitaasti.

Yhdeksän (9) haastatellun mielestä Kemijoki Oy:llä on liikaa valtaa säännöstelyasioista päätettäessä. Viiden (5) haastatellun mukaan millään osapuolella ei ole liikaa valtaa säännöstelyasioissa. Yksi haastatelluista uskoi, että organisoituneilla tahoilla, kuten säännöstelijällä ja kalastuskunnalla, on enemmän valtaa yksityisiin vesistön käyttäjiin nähden. Yksi uskoi ”muutaman herran” päättävän asioista.

Ehdotuksia sujuvan yhteistyön edellytysten parantamiseksi nousi esiin laajalta aihealueelta. Yhdeksän (9) haastateltua näki yhteistyön parantamisen olevan säännöstelijän käsissä. Säännöstelijän keinoiksi parantaa sidosryhmien välistä yhteistyötä nähtiin a) vapaaehtoinen vastaantulo vesistönkäyttäjien toiveissa ja ehdotettujen kunnostustoimenpiteiden toteuttamisessa, b) säännöstelyn aiheuttamien haittojen myöntäminen, c) sanelupolitiikan lopettaminen, d) säännöstelykäytäntöjen hyväksyttäminen paikallisilla asukkailla ja e) saadun kritiikin huomiointi käytännön toimissa.

Viisi (5) haastateltua oli sitä mieltä, että säännöstelyasioita hoidettaessa ongelmia aiheuttaa lähinnä se, että säännöstelijä tekee vain sen, mihin lupaehdot sen velvoittavat eikä tule vastaan vesistön käyttäjien toivomuksissa. Se, ettei säännöstelijä kuuntele vesistönkäyttäjien ongelmia eikä halua keskustella niistä, mainittiin kolme (3) kertaa. Neljä (4) haastateltua uskoi, että yhteistyötä hankaloittavat osapuolten kärjistyneet asenteet, joista osa kumpuaa Kemijoen säännöstelyn historiasta. Heidän mukaansa Kemijärven säännöstelyssä on kyse henkilöiden välisistä lukkiutuneista ristiriitatilanteista, ei toimivasta yhteisten asioiden hoidosta.

Säännöstelyasioiden hoidon ongelmiksi mainittiin myös tiedon puute (2 mainintaa). Kaivattiin tietoa omista oikeuksista ja siitä kenen kanssa pitäisi asioida. Kerran mainittiin myös se, että asioista neuvottelevat väärät tahot, sekä se, että säännöstelyn lupaehdot eivät vastaa nykyajan vaatimuksia.

11.3.2 Kemijoki Oy ja Lapin ympäristökeskus

Kaksi kolmesta Lapin ympäristökeskuksessa haastatellusta henkilöistä luonnehti Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijärven paikallisväestön suhteita asiallisiksi ja hyviksi. Sen enempää kaupungin virkamiesten kuin asukkaidenkaan kanssa ei ollut ilmennyt minkäänlaisia yhteistyöongelmia. Sen sijaan kolmas, vesistö-rakentamisen valvonnan parissa työskentelevä haastateltu piti yhteistyösuhdetta kemijärveläisiin erittäin ongelmallisena. Esimerkkinä tästä hän esitti sen, että Suolijärvien rannat kunnostettiin ennen Kemijärven rantoja nimenomaan siksi, että yhteistyö Kemijärven kaupungin kanssa ei aikanaan sujunut.

[*“Mutta kunnostukset alkoi Suolijärvellä aikaisemmin, koska se ei Kemijärvellä passannut. Meiän johdollahan ne on tehty, YTY-työt. ... Se (Kemijärven rantojen nolla-alueen kunnostus) olisi alkanut vuonna 1982, 1987 olisi päättynyt. Siihen aikaan koko homman kustannusarvio oli kolme miljoonaa markkaa. Valtio lupasi oman osuutensa ... ja Kemijoki Oy lupasi maksaa kaupungin osuuden. Kaupungin tehtäväksi jäi vain hommata maanomistajilta sopimukset, että tämmöistä saa tehdä. Ei tapahtunut mitään. Kolmen vuoden päästä kyseltiin asiasta ja kaupunginjohtaja ilmoitti, että “ei se ole kaupungin tehtävä.” Siellä on se asenne. Mitään semmoista ei tehdä, missä menetetään haukkumisoikeus.”]* (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

Lapin ympäristökeskuksen haastateltujen käsitykset yhteistyön sujuvuudesta Kemijärvellä poikkeavat siis huomattavasti toisistaan; kahden mukaan ongelmia ei ole, kolmannen mukaan niitä on paljonkin. Vaikka viimeksimainittu haastateltu piti yhteistyöongelmien pääasiallisena syynä kemijärveläisten negatiivista asennoitumista, hän lisäsi että myös Kemijoki Oy:n toimintatavoissa on ollut moitittimista, erityisesti menneinä vuosikymmeninä: [*“Yhtiön vanha polvi oli sitä vanhaa polvea. Ensimmäin me ja sitten muut.”*]

Kemijoki Oy:n haastateltujen mukaan yhtiön suhteet kemijärveläisiin vaihtelevat; mielipiteet paikkakunnalla ovat heidän käsitystensä mukaan jakautuneet. Yleisesti ottaen suhteet kemijärveläisiin eivät ole erityisen ongelmalliset. Yksi haastatelluista luonnehti yhtiön suhdetta kemijärveläisiin niin, että keskusteluyhteys on säilynyt kaikkiin, vaikka joidenkin kanssa välit ovat säännöstelyn historian painolastista johtuen aika tulehtuneet. Toisten kanssa taas välit ovat säilyneet hyvinä. Suhteiden luonnehdintaa vaikeuttaa se, että esimerkiksi kiinteistöasioiden parissa työskentelevät kohtaavat yleensä ne ranta-asukkaat, jotka ovat tyytymättömiä ja joiden kanssa yhtiöllä on erimielisyyksiä esimerkiksi kunnostustöistä. Yleisin käytännön ongelma kanssakäymisessä ovat erimielisyydet siitä, suojataanko joku tietty ranta vai ei. Hyvin sujuvat arkipäivän asiat eivät niinkään herätä huomiota.

Kemijoki Oy suhtautuu periaatteessa myönteisesti Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitykseen. Se on vesilain edellyttämä menettely, joka on yhtiön mukaan parhaimmillaan silloin, kun sillä voidaan parantaa esimerkiksi tiedottamista, vähentää haittoja ja kehittää vuorovaikutusta. Varjopuolena yhtiö näkee sen, että selvitystä varten haastatelluille ihmisille ei ole tehty tarpeeksi selväksi sitä, etteivät kaikki esitetyt toiveet välttämättä koskaan toteudu. Kemijoki Oy:n mukaan Kemijärven säännöstelykäytännön muuttaminen ei ole periaatekysymys vaan puhtaasti taloudellinen kysymys.

[*“Tähänastiset saavutukset tässä selvittelyvaiheessa ovat mielestäni kärsineet siitä, että kun ihmisiltä on kysytty toiveita ja parantamishdotuksia, niille ei ole tehty selväksi sitä, että niitä ei tehdä jos taloudelliset intressit ja heidän intressinsä ovat törmäyskurssilla.”]* (Kemijoki Oy:n edustaja)

12

Tieto ja tiedottaminen

Tässä luvussa tarkastellaan haastateltujen käsityksiä Kemijärven säännöstelyyn liittyvän tiedon määrästä, kulusta sekä virallisen ja epävirallisen tiedottamisen eri muodoista, luotettavuudesta ja tehokkuudesta.

12.1 Kemijärven ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

Viidentoista (15) haastatellun mukaan säännöstely oli yleinen puheenaihe heidän omassa arkielämässään. Loput neljä (4) kertoivat asian tulevan puheeksi harvemmin. Kaksi (2) haastatelluista kertoi henkilöityneensä Kemijärven säännöstelyasioihin niin vahvasti, että tavalliset vesistönkäyttäjät lähestyvät heitä halutessaan tietoa Kemijärven säännöstelystä – huolimatta siitä, että säännöstely ei millään tavalla liity näiden kahden oman elannon hankkimiseen. Kolmen (3) haastatellun kohdalla säännöstelyasiat tulevat puheeksi useimmiten työn puolesta. Kaksi (2) näistä kolmesta kertoi joutuvansa vastaamaan säännöstelykysymyksiin myös vapaa-ajallaan.

Kaikkiaan kaksitoista (12) haastateltua piti ”puskaradiota” eli epävirallisia sosiaalisia verkostoja, kuten tuttavien, naapureita ja ystäviä merkittävänä tai pääasiallisena säännöstelyä koskevan tiedon lähteenä. Kaksi (2) ei osannut arvioida puskaradion merkitystä tiedon kulussa ja kaksi (2) piti puskaradiosta saamaansa tietoa vähäisenä. Yksi (1) arveli puskaradion toimivan lähinnä vain näppituntuman antajana ja kertoi saavansa suurimman osan tiedosta sanomalehdistä. Yksi (1) kertoi saavansa puskaradion lisäksi tietoa omista kokemuksistaan. Yksi (1) haastateltu ei suoraan myöntänyt saavansa tietoa puskaradiosta, mutta kertoi säännöstelystä keskusteltavan jatkuvasti ja joka paikassa.

Kemijoki Oy oli epäluotettava tiedottaja kolmentoista (13) haastatellun mielestä. Säännöstelijältä saatu tietoon suhtauduttiin varauksella lähinnä siksi, että Kemijoki Oy:n oman edun ja intressien puolustamisen katsottiin vaikuttavan siihen, mitä puolia säännöstelystä tuodaan esiin. Monet haastatellut toivat esille käsityksensä siitä, että säännöstelijän tiedotuspolitiikassa joko valehdellaan tai ainakin kaunistellaan asioita jättämällä säännöstelyn haittapuolet kertomatta.

Pyydettyäessä vertaamaan säännöstelijältä ja puskaradiosta saadun tiedon luotettavuutta toisiinsa yksitoista (11) haastateltua oli sitä mieltä, että puskaradioon olisi helpompi luottaa. Kolme (3) koki säännöstelijältä saadun tiedon epävirallisia tietoverkkoja luotettavammaksi. Kaksi (2) haastateltua ilmoitti luottavansa mieluiten omiin havaintoihinsa ja loput kolme (3) eivät osanneet sanoa.

Suurin osa haastatelluista (14) ei ollut tyytyväinen siihen, miten säännöstelyasioista tiedotetaan. Kahden (2) mielestä tiedottaminen ei ole tärkeää ja kaksi (2) sanoi tietoa olevan riittävästi. Säännöstelyasioista tiedottamaan kaivattiin puolueetonta, säännöstelyn osapuolista riippumatonta tahoja, joka jakaisi tietoa säännöllisesti ja jatkuvasti. Hyvinä tapoina tiedottaa pidettiin tiedotusvälineitä (sanomalehdet kuusi mainintaa, radion alueuutiset kolme mainintaa, Pohjois-Suomen TV-uutiset yksi maininta). Myös tiedotustilaisuuksia kaivattiin (kaksi mainintaa). Kaksi (2) haastateltua piti parhaana tiedottamisvaihtoehtona henkilökohtaisia kontakteja säännöstelyvaikutusten kohteiksi joutuneisiin.

Haastatelluista viisitoista (15) piti ympäristökeskusta luotettavana tiedottajana. Kaksi (2) piti sitä epäluotettavana ja yksi (1) poliittisesti liian vihreäksi värityneenä. Yksi (1) haastatelluista ei ollut selvillä ympäristökeskuksen toimenkuvasta. Niistä viidestätoista, jotka luottivat ympäristökeskukselta saamaansa tietoon, kaksitoista (12) kritisoi ympäristökeskusta tutkimustiedon vähäisyydestä, tulosten vaikeaselkoisuudesta tai tiedon vaikeasti saatavilla olemisesta. Kaksi kertoi luottavansa tutkimustuloksiin, mikäli tutkimuksen rahoittaja oli puolueeton Kemijärven säännöstelyn suhteen.

Paikallislehdistä saamaansa säännöstelytietoon luotti kahdeksan (8) haastateltua. Kymmenessä (10) haastattelussa paikallislehtien luotettavuutta ja ammattitaitoa epäiltiin. Säännöstelyä käsitteleviä lehtijuttuja kritisoitiin asiavirheistä sekä siitä, että ne eivät täytä objektiivisen tiedonvälityksen kriteerejä. Paikallislehtien julkaisupolitiikkaa arvosteltiin lähdekritiikin puutteesta ja julkaisukynnyksen mataluudesta. Jopa alueen valtalehtä Lapin Kansaa pidettiin puolueellisena Kemijoki Oy:n toiminnasta kirjoittamisen suhteen.

12.2 Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen edustajat

Sekä Kemijoki Oy:n että Lapin ympäristökeskuksen haastatellut uskoivat kemijärveläisten tuntevan järvensä säännöstelyn hyvin tai ainakin tyydyttävästi. Parhaiten paikkakuntalaisten arveltiin tuntevan säännöstelykäytännön eli vedenkorkeuden vaihtelun ja säännöstelyn vuosirytmien. Kemijoki Oy:n edustajat uskoivat kemijärveläisten tarvitsevan lisää tietoa rannansuojauksen ja kunnostustoimiveloitteista eli siitä, mitä säännöstelijä on lupaehtojen perusteella velvoitettu tekemään ja mitä ei. Myös parempaa tietämystä luonnontilaisen Kemijärven ominaisuuksista pidettiin tarpeellisena, jotta myös säännöstelyn hyvät puolet ymmärrettäisiin.

Kemijoki Oy pitää omaa tietämystään Kemijärven ranta-asukkaiden toiveista ja tarpeista suhteellisen hyvänä. Tietoa on saatu lopputarkastuksen jälkeen suorien asiakaskontaktien, säännöstelyn kehittämiselvityksen ja yleiskaavatarkastusten yhteydessä:

[“Mie luulen, että meille se tieto tulee kyllä. Ei ihmiset jätä sitä kertomatta. Sitä en ole kokenut, ettei meihin uskallettaisi ottaa yhteyttä. Joskus se kynnyks voi olla hieman korkea ja vaatii hieman voimavarojen keräämistä. Silloin se voi olla vähän semmoista hyökkäävää. Pääasia, että ihmiset ottaa kerran yhteyttä. Kyllä me sitten otetaan se pallo meidän puolelle.”] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Lapin ympäristökeskuksen edustajien mukaan kemijärveläiset tarvitsisivat lisätietoa säännöstelijälle asetettujen velvoitteiden sisällöstä, rantatonttien aikaisempien omistajien ja säännöstelijän välillä tehdyistä sopimuksista ja siitä, miksi Kemijärveä säännöstellään. Heidän mukaansa järven säännöstely tulisi nähdä osana koko Kemijoen vesistön säännöstelyä, ei pelkästään Kemijärven säännöstelyä. Sekä Lapin ympäristökeskus että Kemijoki Oy pitivät keskinäistä yhteydenpitoaan ongelmattomana ja sujuvana. Kemijoki Oy toimittaa Lapin ympäristökeskukselle kuukausittain vedenkorkeustiedot. Tulvavaaran aikana yhteydenpito tiivistyy jopa päivittäiseksi. Osapuolet pitävät keskinäisen vuorovaikutuksensa määrää riittävänä.

Lapin ympäristökeskus toimii säännöstelyn valvovana viranomaisena sekä tekee tutkimus- ja kunnostustöitä. Tiedottaminen ei ole kuulunut sen tehtäviin, eivätkä haastatellut olleet myöskään halukkaita laajentamaan ympäristökeskuksen roolia tiedottamisen suuntaan. Sen sijaan Lapin ympäristökeskus olisi kiin-

nostunut tehostamaan rooliaan kunnostuksissa. Kemijärvi on Lapin ympäristökeskukselle yleisesti ottaen yksi työkohteiden joukossa, vaikka se onkin kunnostustöiden osalta ollut yksi Itä-Lapin keskeisimmistä työkohteista.

Kemijoki Oy on halukas kehittämään Kemijärven säännöstelyyn liittyvää tiedottamista. Internetiä pidettiin tehokkaimpana keinona tiedottaa säännöstelyasioista tulevaisuudessa, vaikka se ei vielä tällä hetkellä tavoitakaan kaikkia intressiryhmiä. Myös aktiivisempi tiedottaminen paikallisissa tiedotusvälineissä todettiin Kemijoki Oy:ssä varteenotettavaksi vaihtoehdoksi, vaikka yhtiö onkin mielestään tiedottanut tekeillä olevista kunnostuksista kohtuullisessa määrin. Haastatellut pitivät työpajoissa (ks. raportin osa 3) esitettyä ajatusta Kemijärven keskustaan sijoitettavasta digitaalisesta vedenkorkeusmittarista hyvänä ideana.

Toisaalta täydentäviin haastatteluihin osallistuneet eivät pitäneet Kemijärven paikallislehtiä ja Lapin Radiota erityisen hyvänä tiedotuskanavana: sekä Lapin ympäristökeskuksessa että Kemijoki Oy:ssä arveltiin negatiivisen uutisoinnin ja säännöstelyn huonojen puolien ylittävän julkaisukynnyksen huomattavasti saman asian hyviä puolia helpommin. Jotkut tiedotusvälineet ovat Lapin ympäristökeskuksen mukaan myös tehneet omat linjanvetonsa ympäristöasioihin suhtautumisessa, mikä osaltaan vaikuttaa uutisoinnin sävyyn.

Sekä Kemijoki Oy että Lapin ympäristökeskus uskoivat tiedottamisen tehostamisen olevan tarpeen Kemijärven säännöstelyasioissa. Eräs ympäristökeskuksen haastateltu huomautti, että on pelkästään realistista kyseenalaistaa säännöstelijän uskottavuus säännöstelyn eri puolten tiedottajana. Kemijoki Oy:n mukaan heillä itsellään ei ole edes mahdollisuutta antaa väärää tietoa Kemijärven säännöstelyyn liittyvistä faktoista kuten vedenkorkeuksista, koska ne ovat kenen tahansa tarkastettavissa. Toisaalta väitteet asioiden kaunistelusta ovat heidän mukaansa liioiteltuja.

[“Varmasti tiedottamistakin on monenlaista. Jos me kerrotaan hankkeistamme, niin ei me varmasti ensimmäiseksi niitä huonoja puolia kerrota. Huonojakin puolia kerrotaan, mutta kun on olemassa semmoistakin tiedottamista, joka voi olla vain joko totta tai sitten valetta. Esimerkiksi jos meidän pitää tiedottaa mikä on Kemijärven pinta nyt, ei me voida sitä valehdella. ... Se pinta on monen muunkin nähtävissä.”] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Sosiaaliset verkostot

Yksi tutkimuksen lähtökohdista oli ajatus siitä, että tutkimuskohteeseen muodostuneet sosiaaliset verkostot vaikuttavat siihen, miten erilaisiin vaikutuksiin suhtaudutaan ja millaisiksi ne määritellään. Vaikutusten merkittävyyden määrittely ei ole pelkästään henkilökohtainen vaan myös ja ennen kaikkea sosiaalinen prosessi. Säännöstelyä koskeva todellisuuskuva rakentuu vuorovaikutuksessa omiin jäsen- ja viiteryhmiin. Toisaalta myös vuorovaikutuksen puuttuminen muihin säännöstelyn intressiryhmiin vaikuttaa siihen, millaisiksi erilaiset teot ja tapahtumat määritellään.

Perehtymällä tutkimusalueen sosiaalisiin verkostoihin pyritään pääsemään selville siitä, miten verkostot rakentavat todellisuutta eli vaikuttavat sosiaalisten vaikutusten kokemiseen, sietämiseen ja hyväksyntään. Seuraavassa hahmotellaan Kemijärven säännöstelyn tiimoille muodostuneita sosiaalisia verkostoja ja niille tyypillisiä piirteitä.

13.1 Haastateltujen ryhmittely

Sosiaalisten verkostojen hahmottelu aloitettiin kysymällä haastatelluilta ranta-asukkailla ja vesistönkäyttäjiltä, mihin säännöstelyn intressiryhmään he itse itsensä luokittelisivat. Kuusi (6) koki kuuluvansa veneilijät ja kalastajat -ryhmään. Seitsemän (7) haastateltua nimesi itsensä yksityiseksi vesistönkäyttäjäksi. Kolme (3) piti itseään luontoarvojen ja luonnon järkevän käytön puolustajana. Yksi (1) ilmoitti olevansa vesienomistajien palveluksessa. Kaksi (2) ei halunnut sijoittaa itseään mihinkään ryhmään – ei kenenkään puolelle eikä ketään vastaan.

Suurin osa tällä tavoin luokitelluista haastatelluista koki säännöstelijän olevan tavalla tai toisella vastustajan asemassa heihin itseensä nähden. Viisi (5) kuudesta "veneilijä/kalastajasta" koki Kemijoki Oy:n omien päämääriensä ja intressiensä vastapuoleksi. Seitsemästä "yksityisestä vesistönkäyttäjistä" viisi (5) piti Kemijoki Oy:tä vastustajanaan. "Luontoarvojen puolustajista" yksi piti vastapuolenaan Kemijoki Oy:tä, toinen kaupungin päättäjiä, kolmas kuvaili vastapuolta kasvottomaksi. "Vesienomistajien edustajaksi" itsensä nimennyt kertoi, että Kemijoki Oy on hiljalleen muuttumassa vastustajasta yhteistyökumppaniksi.

Haastateltujen tekemä luokittelu vastasi varmaankin heidän omaa käsitystään asiasta, mutta ei siitä huolimatta tuntunut sijoittavan heitä todellista asetelmaa vastaaviin ryhmiin. Haastatellut ryhmiteltiin uudelleen sen perusteella, minkälainen suhde ja minkälaisia intressejä heillä näyttää olevan toisiinsa sekä Kemijärveen ja sen säännöstelyyn. Tällä tavalla muodostettiin sosiaaliset verkostot 1.) vanhemman ikäpolven kalastajat, 2.) virkamiehet ja 3.) yksityiset vesistönkäyttäjät. Täydentävät haastatellut toivat mukanaan kaksi virallista sosiaalista verkostoa, 4.) ympäristöviranomaiset ja 5.) säännöstelevä yhtiö.

13.2 Vanhemman ikäpolven kalastajat

Neljä (4) haastateltua voidaan niputtaa samaan ryhmään ikänsä ja vesistösuhteensa perusteella. Kyseessä ovat *vanhemman ikäpolven kalastajat*, joiden suhde järveen konkretisoituu veneilyn ja ennen kaikkea lähes ammattimaisen kalastuksen kautta. Vanhemman ikäpolven kalastajien käsitykset säännöstelystä ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa – he muistavat edelleen, minkälainen Kemijärvi oli luonnontilaisena, ennen säännöstelyä. Heidän kohdallaan suurimmat säännöstelyhaitat liittyvät kalastukseen.

Tämän ryhmän olemassaolon puolesta puhuu se, että siihen kuuluvien henkilöiden väliset ystävyysuhteet, tiedonvälitys ja keskinäinen arvostus käy ilmi heidän haastatteluissaan:

[“Kyllä me... meillä on verkkoja ja me vetouistellaan ja tosiaan esimerkiksi MM:n kans me pyyetään joka syksy muikkuja ihan siihen asti ko jäät tulee.”] *[“...yleensä mun paras keskustelukumppani näissä asioissa on tuo NN. Hänellä on erinomainen tietous, että jos mulle tulee joku ongelma, niin minä tavallisesti kävelen sitte tuohon NN:n luokse.”]* (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[“Arkielämässä mulla käyään kysymässä, että mitä pitää tehdä sillon ku (rannat) vyöryy. Tai laiturit rikkoutuu tai jotain muuta.”] *[“En minä ole asiantuntija, minä vain olen... Ihmiset pitää jonkulaisena asiantuntijana. Se on ilmeisesti tullu siitä ko minä en oo riippuvainen Kemijoki Oy:stä. Minä uskallan sanoa.”]* (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Tässä vaiheessa on kiinnostavaa huomata, että haastateltujen joukosta löytyy myös toinen “asiantuntija”, jota ihmiset pitävät luotettavana tietolähteenä säännöstelyasioissa. Hänen intressinsä eivät kuitenkaan ole kalastuksessa. Hän on henkilöitynyt kamppailemaan lähinnä luontoarvojen puolesta:

[“Mulla tietysti tulee (usein puhetta säännöstelyasioista), koska mä oon henkilöityny niin... ..ne (kemijärveläiset) soittaa, että mitä he ny tekkee, että ko tämmönen on ollu ja tämmönen on ollu.”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Tämän haastatellun ympärillä on todennäköisesti oma säännöstelyn vaikutuksia merkityksellistävä sosiaalinen verkostonsa, kuten vanhemman ikäpolven kalastajillakin. Haastatteluaineistossa ei kuitenkaan ole muita tähän verkostoon kuuluvia.

Toinen perustelu vanhemman ikäpolven kalastajat -ryhmän olemassaololle on se, että heidät mainitaan parissa muussa haastatteluissa omana joukkonaan:

[“Tämä vanhempi sukupolvi, 50, 55 vuojesta ylöspäin... Nehän hyvin paljon verkottaa ja sillä lailla, pitävät ympäri vuojenki verkkoja.”] *[“Ei säännöstelystä ainakaan minun ikäluokka juuri paljon, nelikymppiset, puhu. Kyllä ne on huomattavasti minua vanhemmat jotka siitä niinku enemmän pitävät ääntä.”]* *[“Jos haluaa kovaa kritiikkiä (säännöstelystä), niin käy vanhempien kalastajien tykönä. Kuus-seittemänkymppisten tykönä.”]* (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Haastateltujen joukossa oli vain kaksi nuoremman polven kalastajaksi luokiteltavaa henkilöä, joten heidän verkostoitumisestaan ei aineiston perusteella voi sanoa paljoakaan. Todennäköisesti nuoria kalastajia on Kemijärvellä huomattavasti vähemmän kuin vanhoja. Nuorten kalastajien ja vanhemman ikäpolven kalastajien välillä ei ole niin vahvaa yhteyttä kuin voisi olettaa – ilmeisesti kysymys on siitä paljon puhutusta “sukupolvien välisestä kuilusta”:

[“Emminä niissä... (ole mukana kalastuskunnan toiminnassa) antaa niitten vanhojen partojen touhuta... se on niin ukkoutunutta. Ei sinne kannata nuorten mennä. Kuulee heti, jos mielipiteitä sanoo.”] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Vanhemman ikäpolven kalastajien suhde säännöstelyyn pohjautuu sitä edeltävään aikaan: he vertaavat säännöstelyn aiheuttamia maisemahaittoja ja Kemijärven nykytilaa luonnontilaisen järven tilaan. Kaikkien neljän muistoissa alkuperäinen Kemijärvi rantojen luhtaniittyineen näyttäytyy kauniina ympäristönä, jonka säännöstely on sittemmin pilannut:

[*"Kyllä minun pitää niitä (säännöstelyn hyviä puolia) miettimällä mieltä, jos minä haluan yhtään löytää... tai minä olen tottunut siihen aikasempaan järveen, se oli minusta tarpeeksi hyvä."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Minusta ne (maisemat) oli kauniimpia ennen säännöstelyä."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Kemijärvihän oli alun perin ja oikeastaan on vieläkin sillä tavalla erikoinen järvi, että tässä on... ..monta sataa kilometriä yhteensä hiekkarantaa. Ne on ihan tuommosia beacheja, jotka on sekä kauniita että ihan niinku uimarannoiksi tehty. Melkein kaikki ne hautautu tuonne säännöstelyn alle..."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"...varsinki ennen säännöstelyä tämä oli aivan mahtava. Siinä suhteessa, että tätä olis luullu joksiki Etelä-Suomen järveksi, koska tämä oli niin rehevä ympäristö, suisto varsinki tässä, joka upotettiin tuonne. Sielähän oli parhaissa paikoissa yhessä metriä ruokamultaa ja heinäntuotto oli noin 6000 kiloa hehtaarilta. Uudenmaan läänin tuottoa. Varsinki jos kynti ja laitettiin timotei kasvamaan, niin sehän oli liian paksua, se oli niin hyvä."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Säännöstelyhaitoista puhuttaessa vanhemman ikäpolven kalastajat painottavat maiseman lisäksi kalastusasioita. He puhuvat muita haastateltuja enemmän siitä, miten säännöstely on tuhonnut arvokkaan kuhakannan:

[*"Muistan ko mulla oli 300 koukun siima niin viis koukkua oli tyhjänä. Kyllä se aika kova kuhakanta oli."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Eihän tähän ensimmäisinä (säännöstelyn jälkeisinä) vuosina jäänyt muuta ku roskakalaa. Kuha häipy kokonaan... Kemijärvessä oli kuhaa niin paljon, että jokainen kalastaja joka osasi ja oli ahkera, niin hän kyllä kuhaa sai."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Nämä minusta oli kaikkein suurimpia (haittoja), tuon kalaston kannalta, että kuhakanta tuhottiin melkein kokonaan. Se olis melkein sitä arvokkainta kalaa täällä."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Vanhemman polven kalastajat muistavat myös sen, miten säännöstely esti vaeluskalojen nousun Kemijokeen. Istutuskalojen alasvaellus on myös vakavaksi koettu ja yksissä tuumin todettu haitta:

[*"Ja ennen ko se (Kemijoki) pilattiin lopullisesti näillä voimallaitoksilla, niin sieltähän nousi merisiit ja -lohet."*] [*"Ja tässäki säännöstelijä sanoo, että sinne ei mene yhtään kalaa sinne alas. Se menee puurona! Me käytiin viime kesänä laivalla kattomassa siitä missä se pyörre menee ja jos ois lakilla koukannu, se olis ollu täynnä juurikkakaloja..."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Alasvaellus, ne painuu Seitakorvasta kaikki nämä taimenet ja siit mitä tänne istutetaan... ..eihän siitä pääse ylös."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Kemijärveläisethän joutu kärsimään siitä hirveästi, että lohi ei noussu enää Kemijärveen ja tästä ylöspäin ollenkaan. Se oli tosiaan taloudellinen kysymys. Ne oli vöyräit taloja ne lohitalot tuossa joenvarressa. Että kyllä senki säännöstelijä pilas."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*"Johtuen siitä, että Seitakorvassa ei estetä sen kalan laskeutumista jokeen, niin siit menee melkein kaikki ja taimenistaki suurin osa."*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Viime syksyn kalat on ens juhannuksen tienoilla Seitakorvassa. Ko menet Seitakorvan yläpuolelle ja yli kymmenen astetta on lämpötila ja vettä puolet, niin Seitakorva on puuropatana, aivan täynä (kalaa).”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Vanhemman ikäpolven kalastajien sosiaalinen verkosto määrittää jäsentensä tapaa suhtautua säännöstelyyn ja merkityksellistää säännöstelyn seurauksia. Tässä verkostossa sosiaalisten haittojen merkittävyyden määrittely perustuu vuosikymmenten mittaiseen käytännön kokemukseen kalastuksessa ja veneilyssä sekä luonnontilaisen ja säännöstellyn Kemijärven vertailuun. Vanhemman ikäpolven kalastajien säännöstelykäsitteisiin vaikuttaa vahvasti myös ns. “historian riippakivi”, kielteiset kokemukset säännöstelijän toiminnasta Kemijoella ja suhtautumisesta kemijärveläisiin:

[*“Niin, alun perinhän sitä (säännöstelyä) ei hoiitettu millään lailla. Jopa nimet väärennettiin, peloteltiin akkoja jumalalla ja linnalla ja perkeleellä, millä millonkin. Että jos siitä lähetään, niin onhan se nyt jonku verran, siviistyneemmin käsittelevät paikkakuntalaistakin. Tosin ei paljon. Ei se siitä paljon ole kummennu.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

13.3 Virkamiehet

Toinen omana ryhmänään erottuva verkosto ovat *virkamiehet*, joita haastateltujen joukossa oli neljä. Iältään virkamiehet ovat vanhemman polven kalastajia nuorempia, työelämässä mukana olevia ihmisiä, joiden ammatti liittyy tavalla tai toisella Kemijärven kaupungin vesistö- ja ympäristöasioiden suunnitteluun. Huolimatta siitä, että kaikki aineiston virkamiehet ovat ranta-asukkaita, Kemijärven säännöstely ei ole heille yhtä tunnepohjainen kysymys kuin vanhemman ikäpolven kalastajille. Tähän voi olla syynä ikä – heillä ei ole omakohtaista kokemusta Kemijärvestä luonnontilaisena järvenä. Työnsä puolesta he ovat myös joutuneet perehtymään säännöstelyyn useiden eri intressiryhmien näkökulmista, mikä on osaltaan saattanut vaikuttaa etäisempään, objektiivisempaan suhtautumiseen:

[*“Minä vaihdan näkökulmaa tilanteen mukaan... ..Että olisin kykenevä omista antipatioista ja sympatioista huolimatta katselemaan asioita mahdollisimman monen eri asianosaisryhmän kannalta, välillä toisen kannalta ja yritän mieltä, että mikä sielä itse kunkin vaatimuksissa on sitä oikeaa ja perusteltua.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteivätkö virkamiehet tiedostaisi säännöstelyn negatiivisia seurauksia. Raivaamattomat kannot, rantojen syöpyminen, monenlaiset kalastushaitat, maisemahaitat ja muut tulevat tarkoin mainituiksi myös heidän haastatteluissaan. Virkamiehet ovat kuitenkin muita haastateltuja alttiimpia etsimään säännöstelystä myös hyviä puolia:

[*“No tietenkä se energiahyöty, jos ajatellaan noin kansantaloudellisesti, se on uusiutuva kotimaista energiaa. Ja sitte tulvasuojelu, se on semmonen hyöty, joka on ihan merkittävä tällä alueella.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Nythän meillä vesipinta pysyy aika tavalla semmosissa kivoissa väleissä. Kesällä ei rantaviivaa pakene, eikä ole niin hiroeita ne tulvat, mitä on aikanaan ollu. Eli onhan se siinä mielessä mukavaa.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“...kyllä kai se (säännöstely) tuolle rakentamiselle niinku on antanu sen turvallisen rajan että mihin pystyy rakentamaan.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“...säännöstelyn seurauksena olemme saaneet tosiaan hyvin varustettuja pienvenesatamia ja vesillelaskuluiskia, niitä on toistakymmentä, joita ei varmaankaan olisi rakennettu ainakaan sitä määrää jos tämä olisi luonnontilainen järvi.”*]

[*“Muutamia kokemuksia on siitä, että tämä niin sanottu “kuumaisema” tuola*

jossaki sopivassa paikassa on niin ainutkertainen näkymä että se voidaan hyödyntää sitä kautta matkailullisesti. ...Ei se välttämättä ole kaikki aina negatiivista.” (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Vaikka virkamiehet tiedostavatkin säännöstelijän tiedotuspolitiikan PR-ulottuvuuden, heidän suhtautumisensa Kemijoki Oy:n antamaan tietoon ei ole säännöstelyä koskevan tiedon etsinnässä yhtä epäluuloinen kuin muilla haastatelluilla:

”Ja kyllä minä tiettyyn rajaan luotan ja uskon, tuota, säännöstelijänki selvityksiä ja tutkimuksia, en mä oo niin vainoharhanen että mä uskon että ne tarkotuksella alkas väärentää jotain tietoja tai...” (Ranta-asukas, Kemijärvi)

”Sanotaan nyt, että jokiyhtiö on luotettavampi puhumaan säännöstelystä, mutta kyllä puskaradiostaki aina jotaki semmosta... ..pientä joskus on tullu.” (Ranta-asukas, Kemijärvi)

”Minä tiedän että se tieto mitä minä tarvitsen on mistä tahansa tarkistettavissa, sen oikeellisuus. Minä luotan Kemijokiyhtiön antamaan tietoon, mutta suuri yleisö ei luota. Se on yks ongelma.” (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Virkamiesten haastatteluista on havaittavissa pyrkimys puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen säännöstelyyn liittyvissä ristiriitatilanteissa. Vaikka tämän verkoston jäsenet ovat kemijärveläisinä ranta-asukkaina myös itse säännöstelyn vaikutusten kohteita, he pyrkivät tietoisesti välttämään tunnepohjaista, henkilökohtaista suhtautumista asiaan. Virkamiesverkoston rooli säännöstelyn sosiaalisten vaikutusten merkittävyyden määrittelyssä on tavallaan etäännyttäjän tai suhteuttajan rooli, joka asettaa säännöstelyn haitat ja hyödyt osaksi kokonaisuutta.

Virkamiehet kokoavat säännöstelyvaikutusten merkittävyyden määrittelyyn tarvittavan tiedon eri lähteistä, kuten tutkimuksista ja selvityksistä, omista havainnoistaan, säännöstelijältä ja muilta säännöstelyn sidosryhmiltä – vähiten painoarvoa ainakin tietoisella tasolla annetaan “puskaradiolle” eli kuulopuheille. Toisaalta virkamiesten oman ammatillisen lähipiirin antama tieto varmasti muokkaa heidän säännöstelyä koskevia käsityksiään vahvasti.

13.4 Yksityiset vesistönkäyttäjät

Yksityisten vesistönkäyttäjien verkostoon kuuluvat ne vapaa-ajan- ja vakituiset ranta-asukkaat sekä virkistyskalastajat, jotka eivät ole mukana kalastus- tai vene-seurojen kaltaisissa järjestäytyneissä ryhmittymissä ja jotka eivät ole ammatinsa puolesta tekemisissä säännöstelyn tai ympäristösuunnittelun kanssa. Tähän verkostoon kuuluvat ne, joilla on vähiten mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua Kemijärven säännöstelyasioissa, koska he ovat järjestäytyneen sidosryhmätoiminnan ulkopuolella. He ovat “tavallisia ihmisiä”, jotka edustavat vain itseään.

Yksityisten vesistönkäyttäjien verkostossa “puskaradion” eli epävirallisen tiedottamisen ja kuulopuheiden rooli todellisuuden rakentajana ja vaikutusten merkittävyyden määrittäjänä on suuri. Virallinen tiedottaminen on liian vähäistä ja näkymätöntä (tai liian epäuskottavalta vaikuttavaa) tavoittaakseen yksityiset vesistönkäyttäjät, joten omien havaintojen välittäminen sosiaalisten verkostojen kautta korostuu entisestäänkin. Kemijärven tilaa, säännöstelyä ja sen vaikutuksia koskevat käsitykset muotoutuvat esimerkiksi kesämökkinaapureiden välisessä epävirallisessa kanssakäymisessä, tavattaessa ja juteltaessa asioista vesistön ja sen muutosten äärellä:

”Noista rantojen veden karkaamisista kevättalvella, sehän se on pääasiallinen puheenaie... ..missä nyt kalastajat yleensä tapaa, kalareissuilla ja mökkirannoilla kun tapaa toisiaan. Siellähän sitä päivitellään.” (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Kyllä, oikiastaan, kaikki mökkiläiset ja mitä tuola järvellä ko ollaan, sielähän se (säännöstely) tulee kato aina (puheeksi). (Puhutaan) säännöstelykorkeuksista, se alaraja, ko sitähan hirvitellään niitä rantoja.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Tulee, kyllä niistä (säännöstelyasioista) tulee (puhetta)... ..syksyllä taas kun tulee ne jäät, supot, jäälautat ja ne särkee rannat ja laiturit, niin silloin ihmiset ovat jännässä ja käyvät mökeillään tarkkailemassa että onko särkynyt laiturit. Silloin se ainaki tulee (puheeksi).”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Ellei yksityinen vesistönkäyttäjä ole erityisesti ryhtynyt etsimään tietoa Kemijärven säännöstelystä, sen motiiveista ja seurauksista, vedenvaihtelu koskettaa hänen elämäänsä ainoastaan käytännön konkretian tasolla. Kemijärven säännöstely ei ole yksityiselle vesistönkäyttäjälle tulvasuojelua tai ympäristöystävällistä kotimaista energiaa vaan sitä mitä se aiheuttaa omaan kotirantaan, kesämökkirantaan tai ystävien ja tuttavien rantoihin. Valitettavan usein nuo havaittavat vaikutukset ovat negatiivisia; rantojen vyörymistä, erilaisia kalastushaittoja tai rikkoutuvia laitureita.

Analyysiosuuden alussa tuli esille se, että Kemijärven säännöstelyn haitat suuntautuvat pääsääntöisesti yhtäälle ja hyödyt toisaalle. Se, että “tavallinen ihminen” ei koe hyötyvänsä Kemijärven säännöstelystä mitenkään, kostautuu yksityisten vesistönkäyttäjien ja säännöstelijän välisissä luottamussuhteissa. Yksityisten vesistönkäyttäjien luottamus säännöstelijään ja sen tiedottamiseen on heikompa kuin luottamus oman verkoston muihin jäseniin.

[*“Jos naapurin kans, maallikon kans puhuu, niin kyllä sillä enemmän on merkitystä meidän tavallisten ihmisten kannalta, ko me keskenään puhutaan. Se on semmonen instituutiokeskustelu erilaista, se on selvä.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Se (tieto) mitä minä tarvittan ja mökkiläinenhän ei kovin paljon tarvittekaan, niin kyllä minä melekein luottasin siihen mitä tuola kylänraitilla kuulen. Ne on ainaki yhenvertasia ku... (säännöstelijän tiedotus) ..Minun näkemys on, ettei ihmiset, järvoirantojen asukkaat kovinkaan paljon luota, vaikka jokiyhtiö alkas torven kans toitottamaan jotaki asiaa mitä he ovat tekemässä.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Lähipiirin tietoa ennemmin. Joo, en... (uskoi säännöstelijän antamaa tietoa). Siellä kaunistellaan asioita.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

[*“Kyllä minä lähipiiriä uskon, senki vuoksi että heillä on kokemusta, käytännön kokemusta asiasta.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

Yksityiset vesistönkäyttäjät ovat enemmistönä haastateltujen joukossa, ja todennäköisesti he ovat sitä myös koko Kemijärven mittakaavassa: Yksityiset vesistönkäyttäjät ovatkin juuri se ryhmä tai verkosto, joka on vaarassa jäädä tai jättäytyä osallistuvan, monitavoitteisen suunnittelun ulkopuolelle ja tiedotuksen ulottumattomiin.

Kymmenestä yksityiseksi vesistönkäyttäjäksi luokiteltavasta haastatellusta seitsemän (7) oli tyytymättömiä siihen, miten ja missä määrin säännöstelystä tiedotetaan. Tiedottamisen puutteilla on seurauksensa: esiintyy epävarmuutta siitä, mitkä asiat ovat seurausta säännöstelystä ja mitkä eivät. Kaikilla ei myöskään ole tietoa siitä, kenen puoleen ongelmatilanteissa pitäisi kääntyä. Jotkut yksityisistä vesistönkäyttäjistä tiedostivat, että tiedon puute itsessään on yksi syy säännöstelijän ja kemijärveläisten huonoihin väleihin:

[*“Ei mulla ole ... ..niinko sellasta pohjatietoa, niin, se tämmöstä turhaa rutinaa minultaki poistas jos mulla ois enempi tietoa.”*] (Ranta-asukas, Kemijärvi)

13.5 Ympäristöviranomaiset

Ympäristöviranomaisten verkosto muodostuu Lapin ympäristökeskuksessa haastatelluista henkilöistä. He työskentelevät ympäristöhallinnon alaisuudessa ja heidän tehtävänä on virkansa puolesta valvoa, että ympäristöä muuttavien hankkeiden toteutuksessa huomioidaan luonnon ja ympäristön etu. Kemijärven säännöstelyn tapauksessa ympäristöviranomaisten toimenkuvaan kuuluu tutkimus- ja kunnostustöitä. Lapin ympäristökeskus toimii myös säännöstelyn valvovana viranomaisena.

Ympäristöviranomaisten verkostossa Kemijärven säännöstelyn todellisuuskuvaa rakentavat prosessit liittyvät suoraan verkoston jäsenten toimenkuvaan: he saavat säännöstelyä koskevan tiedon oman työnsä kautta. Kuulopuheiden kautta tai muita epävirallisia teitä saatu tieto tuskin vaikuttaa ympäristöviranomaisten säännöstelykäsityksiin, koska vaihtoehtona on tuottaa tai kerätä tarvittu tieto itse. Tässä verkostossa säännöstelyn vaikutusten merkittävyys määritellään siis tutkimustulosten ja käytännön työkokemuksen kautta. Ympäristöviranomaiset tuottavat säännöstelyä koskevaa tietoa ja reagoivat siihen esimerkiksi erilaisissa kunnostusprojekteissa. Virallisesta tiedottamisesta tämä verkosto ei kuitenkaan vastaa, se on säännöstelevän yhtiön vastuulla.

Ympäristöviranomaisilla ei välttämättä ole henkilökohtaisia siteitä Kemijärven paikkakuntana, joten säännöstely ei ole heille tunnepohjainen tai paikkakuntasidonnainen kysymys. Kemijärven säännöstely seurauksineen merkitsee tälle verkostolle lähinnä työtehtäviä tietyllä vastualueella. Ympäristöviranomaiselle Kemijärven säännöstely hyötyineen ja haittoineen on osa koko Kemijoen säännöstelyä. Tällöin esimerkiksi Kemijärven säännöstelyn tulvasuojelullinen merkitys alemmalle Kemijoelle korostuu sen kielteisten seurausten vastapainona. Ympäristöviranomaisten on muita verkostoja helpompi tarkastella säännöstelyä objektiivisesti, osana kokonaisuutta.

Ympäristöviranomaisten vaikutusmahdollisuudet itse säännöstelyyn käytäntönä olivat suurimmillaan ennen vuotta 1995, kun Kemijoen säännöstelylupa oli vielä Suomen valtion hallussa. Kun luvan haltijaksi vaihtui Kemijoki Oy, ympäristöviranomaisten rooliksi tuli valvovan viranomaisen rooli. Säännöstelyn lupaehdot on asetettu määrittelemään reunaehdot säännöstelijän toiminnalle, joten valvovana viranomaisena ympäristökeskuksen on tulkittava säännöstelyhaittojen merkittävyyttä lupaehtojen kautta. Velvoitteiden osalta lupaehdot asettavat niin säännöstelijälle kuin ympäristöviranomaisellekin ne rajat, joiden puitteissa vaikutusten merkittävyys määritellään. Ristiriitatilanteissa ympäristökeskuksen tehtävänä on esittää lupaehdoista virallinen tulkinta ja tarvittaessa siirtää asia ympäristölupaviraston käsiteltäväksi.

Ympäristöviranomaisten suhde säännöstelevään yhtiöön on jatkuva yhteistyösuhde, jota molemmat osapuolet luonnehtivat haastatteluissa asialliseksi ja rutinoituneeksi. Kemijärven vesistönkäyttäjät ja ranta-asukkaat pitävät nykyistä ympäristökeskusta luotettavana tutkimusten ja kunnostusten tekijänä. Vanhan Ympäristöpiirin ollessa vielä toiminnassa luottamus ei ollut yhtä vahva: koska säännöstelevä yhtiö vastasi säännöstelyn käytännön toteutuksesta, vaikka virallinen lupa oli valtion ja ympäristöhallinnon hallussa, jotkut pitivät ympäristöviranomaisia säännöstelijän ”käsikassarana.” Tuohon aikaan ympäristöviranomaisten rooli Kemijärven säännöstelyssä oli myös näkyvämpi ja periaatteiltaan toisenlainen kuin nykyisin:

[”Sen (ympäristöpiirin) hallintotehtäviin kuului 1980-luvun alkupuolelle asti edistää vesivoimaa. Ja ne luvathan oli (ympäristöpiirillä), yhtiö oli silloin vain käytännön töissä. Sitä kautta silloinen ympäristöpiiri kyllä osallistui siihen (Ke-

mijärven säännöstelyyn). *Nyhdän se rooli on muuttunut, mutta kyllä me aika näkyvästi ollaan mukana näissä kunnostustoimenpiteissä. Ja tietysti myös lopputarkastuksessa”*] (Ympäristöviranomaisen, Lapin ympäristökeskus)

Nykyisten ympäristökeskusten edeltäjäorganisaationa toimi vesihallitus, joka muuttui vesi- ja ympäristöhallitukseksi vuonna 1988. Yksi vesihallitukselle asetetuista tehtävistä ja tavoitteista oli vesivoiman edistäminen, mikä osaltaan edesauttoi säännöstelylupien myöntämistä hankkeita suunnitteleville. Se, että ympäristöviranomaisia on Kemijärven säännöstelyyn kriittisesti suhtautuvien keskuudessa luonnehdittu ”Kemijoki Oy:n käsikassaraksi” johtuu nimenomaan vesivoiman edistämiseen tähdänneestä toimintapolitiikasta. Nykyisin tuota luonnehdintaa voidaan pitää jossain määrin ylikorostettuna ja vanhentuneena, mutta tuskin täysin perusteettomana – vesihallituksestahan ei ole tultu ajallisesti vielä kovinkaan pitkälle. Lisäksi todellisuuden osaksi rakentunut kielteinen käsitys vaikuttaa jo itsessään sosiaalisten verkostojen välisiin suhteisiin ja yhteistyön edellytyksiin.

13.6 Säännöstelevä yhtiö

Kemijoki Oy on energiamarkkinoilla toimiva liikeyritys, jonka toimintaa Kemijärven ja koko Kemijoen vesistön säännöstelijänä motivoi energiantuotanto ja sen tuotto. Kemijoki Oy:n on vastattava säätösähkön kysyntään riittävällä tarjonnalla kyetäkseen kilpailemaan muiden alan yritysten kanssa valtakunnallisilla ja globaaleilla sähkömarkkinoilla. Kemijärven säännöstely ja säännöstelyrajat ovat siis sille jo itsessään taloudellinen kysymys. Haittavaikutusten merkittävyys määritelläänkin tässä verkostossa suhteessa lupaehtoihin ja säännöstelyn yhtiölle ja yhteiskunnalle tuottamaan hyötyyn.

”On kuitenkin niin, että yhteiskunnan kannalta sähkön tuottaminen on perusjuttu. Säätösähkön tuottaminen on niin perusjuttu. Meillä ei ole Suomessa muuta vaihtoehtoa kuin vesivoima. Kemijoen vesivoimalla on siitä roolista vielä kolmasosa. Ei ole vaihtoehtoja. Se on realiteetti, että näin se pitää hoitaa.”] (Kemijoki Oy:n edustaja)

Jos katsotaan säännöstelevää yhtiötä tutkimuksen teoriataustaa vasten, se rakentaa aktiivisesti säännöstelyä koskevaa todellisuutta tiedottamalla siitä julkisesti ja reagoimalla esimerkiksi ranta-asukkailta ja vesistönkäyttäjiltä saamaansa palautteeseen. Sosiaalisena verkostona se tarkastelee tiedotettavia asioita yhtiön ja energiatuotannon etujen näkökulmista – ja kuten muutkin verkostot, tuo asian eri puolia esiin omien etujensa mukaisesti. Ympäristöä muuttavien hankkeiden seurausten merkittävyyttä pohdittaessa törmätään aina imagokysymyksiin. Negatiivisten vaikutusten lieventäminen on lupaehtojen osalta velvoite, mutta vapaaehtoisten kunnostustöiden osalta yhtiön julkisuuskuvan ja imagon kohentamista.

Ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien tyytyväisyydessä heijastuu se, miten hyvin säännöstelijä on onnistunut vaikuttamaan säännöstelyhaittoihin ja omaan julkisuuskuvaansa. Kemijoki Oy:llä on paljon asiakaskontakteja. Säännöstelijä saa säännöstelyvaikutuksia koskevan tietonsa näiden kontaktien sekä tutkimusten ja selvitysten kautta. Säännöstelijän verkostossa vaikutusten merkittävyys määrittyy kuitenkin viime kädessä annettujen lupaehtojen kautta: elleivät lupaehdot edellytä kunnostusta tai korvausta, sitä ei välttämättä tai edes todennäköisesti ole tiedossa. Kysymys on toimintapolitiikasta, joka ei ole tapauskohtaisesti tai yhden työntekijän muutettavissa.

Sosiaalista verkostoa pitää kasassa yhteinen tapa suhtautua, nähdä ja kokea tietyt asiat. Subjektiiiviset näkemykset, perustelut, mielipiteet ja käsitykset voivat vaihdella paljon eri verkostojen kesken, mikä on yksi keskeisistä ristiriitoja syn-

nyttävistä tekijöistä. Kemijärveläisille vesistönkäyttäjille ja ranta-asukkaille Kemijärvi on elinympäristö. Positiiviset ja negatiiviset ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset eivät ole heille sähköntuotannon lieveilmiöitä, vaan keskeisin ja konkreettisin säännöstelyä koskeva kysymys. Säännöstelevä yhtiö puolestaan perustelee Kemijärven säännöstelyä sillä, että se on yhtiölle alueen vähäisestä järvisyydestä johtuen keskeinen osa Kemijoen säännöstelyä, jonka muuttaminen on puhtaasti taloudellinen kysymys.

14

Yhteenveto

Kemijärveä säännöstellään energiantuotannollisista ja tulvasuojelullisista syistä

Kemijoen vesistön keskivaiheilla sijaitsevan Kemijärven säännöstely alkoi vuonna 1963. Kemijoki on säännöstelty energiantuotantotarkoituksiin. Kemijärven säännöstelyä käytetään myös sekä paikkakunnan omaan että alapuolisen Kemijoen, erityisesti Rovaniemen, tulvasuojeluun. Säännöstelylupa oli Suomen valtion hallussa aina vuoteen 1995 saakka, jolloin se siirrettiin säännöstelystä alusta saakka käytännössä vastanneen Kemijoki Oy:n haltuun. Samalla Lapin ympäristökeskuksesta tuli säännöstelyn valvova viranomainen.

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitykselle on tarvetta

Kemijärven säännöstelyn lopputarkastuksen päätökset (1991) herättivät tyytymättömyyttä joissakin säännöstelyn paikallisissa intressiryhmissä. Kemijärven kaupunki ja Kemijärven kalastusalue tekivät vuonna 1999 Lapin ympäristökeskukselle aloitteen Kemijärven säännöstelyn haittojen selvittämiseksi. Lapin ympäristökeskus käynnisti kehittämishankkeen vuonna 2000. Kehittämiselvitys perustuu vesilakiin (VL 8:10b) ja siltä edellytetään asianosaisten tahojen kuulemista.

Selvitystyön tavoitteena on vähentää säännöstelyhaittoja ja ristiriitoja

Kehittämiselvityksen tavoitteena on selvittää Kemijärven säännöstelyn hyödyt ja haitat vesistön tilalle ja käytölle. Tarkoituksena on tuottaa tietoa säännöstelyn vaikutuksista, arvioida tarpeita ja mahdollisuuksia säännöstelykäytännön parantamiseen sekä pohtia, kuinka vesistön eri käyttäjä- ja intressiryhmien tarpeet voitaisiin huomioida paremmin. Kehittämiselvityksellä etsitään myös uusia keinoja Kemijärven tilaa ja säännöstelyä koskevan tiedottamisen parantamiseksi ja selvitetään säännöstelyhaittojen vähentämiseksi tehtyjen kunnostustoimenpiteiden tehokkuutta ja kehittämismahdollisuuksia. Tavoitteena on vähentää intressitahojen välisiä ristiriitoja.

Selvitystyössä huomioidaan myös vaikutusten sosiaalinen ulottuvuus

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksessä tarkastellaan ekologisten muutustujen ohella ensimmäistä kertaa myös säännöstelyn sosiaalista ulottuvuutta: Tämä raportti keskittyy nimenomaan säännöstelyn sosiaalisiin vaikutuksiin. Ne ovat sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) ohjenuoran, *Guidelines And Principles For Social Impact Assessment* (Burdge et al, 1994) -ohjeiston mukaan julkisesta tai yksityisestä toiminnasta ihmisyyhteisöille aiheutuvia seurauksia, jotka vaikuttavat ihmisten arkielämään, keskinäisiin suhteisiin sekä yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen. Termiin sisältyvät myös kulttuuriset vaikutukset, jotka saavat aikaan muutoksia niissä normeissa, arvoissa ja uskomuksissa, jotka ohjaavat ja rationalisoivat ihmisten käsityksiä itsestään ja yhteiskunnastaan.

Kemijärven säännöstelyn vaikutuksiin perehdyttiin useammalla vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmällä: ohjausryhmätyöllä, postikyselyllä, dialogimenetelmällä, yleisötilaisuudella ja työpajatyöskentelyllä sekä haastattelemalla yhdeksäätoista Kemijärven ranta-asukasta ja vesistönkäyttäjää. Teemahaastatteluaineistoa täydennettiin viidellä haastattelulla Lapin ympäristökeskuksessa ja Kemijoki Oy:ssä sekä kuudella haastattelulla Posion Suolijärvillä sekä Pohjolan Voima -yhtiössä.

Kemijärven ranta-asukkaiden haastattelut rakentuivat kolmelle teemalle: 1.) haastateltavan suhde vesistöön, 2.) säännöstelyn sosiaaliset vaikutukset ja 3.) sosiaalinen oppiminen. Lapin ympäristökeskusta ja Kemijoki Oy:tä haastateltiin neljän teeman avulla: 1.) säännöstelyosapuolten vuorovaikutus, 2.) tieto ja tiedottaminen, 3.) Kemijärvi ja sen säännöstely sekä 4.) kunnostustoimet. Pohjolan Voimassa tehdyssä haastattelussa oli viisi teema-aluetta: 1.) Pohjolan Voima ja Suolijärvet, 2.) yhteistyö ja vuorovaikutus Suolijärvillä, 3.) ympäristöhoitotyöt, 4.) tiedotus, viestintä ja 5.) Sosiaalinen kestävyys. Suolijärvien vesistönkäyttäjien haastatteluilla selvitettiin sikäläisten vesistönkäyttäjien suhtautumista säännöstelyyn ja säännöstelijään ja sikäläistä säännöstelyn toimintakulttuuria. Teemahaastatteluaineisto kerättiin ja analysoitiin vuosina 2002-2003.

Haastattelut jaettiin sosiaalisiin verkostoihin

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana oli sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan säännöstelyä koskevat käsitykset rakentuvat sosiaalisissa prosesseissa. Samalla ne jakavat ihmisiä erilaisiin intressirintamiin tai sosiaalisiin verkostoihin. Haastattelut jaettiin sosiaalisten verkostojen jäseniksi sen perusteella, millainen suhde heillä on Kemijärven vesistöön ja toisaalta muihin säännöstelyn intressiryhmiin. Pohjolan Voiman ja Posion Suolijärvien haastateltuja ei luokiteltu sosiaalisiin verkostoihin, koska heidän haastatteluillaan haettiin lähinnä vertailukohtaa Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuurille.

Haastatelluista ranta-asukkaista ja vesistönkäyttäjistä muodostettiin kolme sosiaalista verkostoa: 1.) vanhemman ikäpolven kalastajat, 2.) virkamiehet ja 3.) yksityiset vesistönkäyttäjät. Tässä tutkimuksessa näitä kolmea ryhmää on käsitelty toisistaan erillisinä verkostoina, vaikka todellisuus tuskin on noin selväpiirteinen. Näiden kolmen verkoston lisäksi täydentävät haastattelut toivat mukaan viralliset sosiaaliset verkostot 4.) ympäristöviranomaiset ja 5.) säännöstelevä yhtiö.

Virkamiehet suhtautuvat säännöstelyyn objektiivisimmin

Virkamiehillä on ranta-asukkaista ja vesistönkäyttäjistä muodostetuista kolmesta sosiaalisesta verkostosta vähiten vaikeuksia hyväksyä säännöstely ilmiönä. Heidän työnsä liittyy läheisesti niiden ratkaisujen etsimiseen, mitä säännöstelyn järven kanssa toimeen tuleminen edellyttää esimerkiksi rantarakentamisen ja kalastuksen osalta. Virkamiehet saattavat myös työnsä puolesta olla henkilökohtaisesti tekemisissä säännöstelijän kanssa, jolloin tiedon puute, epäluottamus ja väärinkäsitykset eivät vaikuta heidän säännöstelykäsityksiinsä. Toinen ominaispiirre on se, että virkamiehillä ei ikänsä puolesta voi olla kokemuksia luonnontilaisesta Kemijärvestä. Tällöin elinympäristön muuttumiseen liittyvät tunnearvomenetykset eivät ole koskettaneet heitä ainakaan samassa määrin kuin vanhemman ikäpolven kalastajia.

Vanhemman ikäpolven kalastajat: tunnesiteet vesistöön ja ”historian riippakivi”

Vahvat tunnesiteet paikkakuntaan ja sen luontoon sekä vuosikymmenten kulussa rakentunut perspektiivi vesistöön ja säännöstelyyn ovat vanhemman ikäpolven kalastajien sosiaalista verkostoa määrittäviä tekijöitä, jotka samalla erottavat heidät erityisesti nuoremmista kemijärveläisistä. Nuoremmille paikkakuntalaisille vesistöllä ei välttämättä ole samanlainen merkitys kuin vanhemmille. Vanhempien paikkakuntalaisten (muidenkin kuin kalastajien) on myös vaikeampi luottaa säännöstelystä annettuun tietoon ns. ”historian riippakiven” eli Kemijoen rakentamisajan tapahtumista periytyvän epäluottamuksen vuoksi. Puskaradio ja omassa verkostossaan aktiivisesti toimivat vaikuttajat koetaan säännöstelijää luotettavammiksi tietolähteiksi. Tämä luonnollisestikin vaikeuttaa yhteistyötä säännöstelyasioissa.

Yksityisillä vesistönkäyttäjillä vähiten tietoa

Vähiten vaikutusmahdollisuuksia ja säännöstelytietämystä on yksityisillä vesistönkäyttäjillä, jotka eivät ole mukana vesistöön tai sen käyttöön liittyvässä järjestäytyneessä toiminnassa ammattinsa tai vapaa-aikansa puitteissa. He ovat tässä käsitellyistä sosiaalisista verkostoista se, joka on vaarassa jäädä tai jättäytyä tiedotuksen ja osallistumismahdollisuuksien ulottumattomiin. Tässä sosiaalisessa verkostossa epävirallisella tiedottamisella, kuten kuulopuheilla, on merkittävä rooli tiedon välittäjänä ja sitä kautta säännöstelyn seurausten merkittävyyden määrittäjänä ja säännöstelykäsitysten rakentajana.

Säännöstely on yksityiselle vesistönkäyttäjälle käytännön konkretiaa, sitä mitä se aiheuttaa omaan tai naapurin rantaan. Koska säännöstelyn hyödyt eivät ole yhtä selvästi havaittavissa kuin haitat, esimerkiksi kesämökkinaapureiden keskustelu säännöstelystä on sävyiltään useammin negatiivista kuin positiivista. Se, että ”tavallinen ihminen” ei koe hyötyvänsä säännöstelystä mitenkään, kostautuu säännöstelevän yhtiön ja yksityisten vesistönkäyttäjien välisissä luottamussuhteissa.

Ympäristöviranomaiset

Ympäristöviranomaiset toimivat säännöstelyn valvovana viranomaisena ja työskentelevät kunnostus- ja tutkimushankkeiden parissa. He keräävät säännöstelyä koskevan tietonsa itse, eikä epävirallisella tiedottamisella ole siksi vaikutusta heidän säännöstelykäsityksiinsä. Säännöstelyvaikutusten merkittävyys määritellään tutkimustulosten ja kunnostustöiden kautta. Säännöstelyn valvovana viranomaisena ympäristöviranomaiset käyttävät vaikutusten merkittävyyden määrittelyn kriteerinä myös säännöstelijälle asetettuja lupaehtoja, joita tulkitsemalla esimerkiksi rantojen kunnostuksiin liittyvät ristiriitatilanteet pyritään ratkaisemaan. Ympäristöviranomaisille Kemijärven säännöstely ei ole paikkakuntakohtainen tai tunnepohjainen kysymys, vaan yksi osa Kemijoen vesistön säännöstelyä. Siksi esimerkiksi Kemijärven säännöstelyn hyödyt, kuten sen tulvasuojelullinen merkitys, korostuvat säännöstelyn negatiivisten vaikutusten vastapainona.

Säännöstelevä yhtiö

Säännöstelevä yhtiö on sosiaalinen verkosto, jonka käsitykset Kemijärven säännöstelystä perustuvat liike-elämän ja energiantuotannon sääntöihin. Kuten ympäristöviranomaisillekin, Kemijärvi on säännöstelevälle yhtiölle vain yksi osa Kemijoen kokonaisuutta, samoin kuin Kemijärven säännöstelyn negatiiviset sosiaaliset vaikutukset ovat vain yksi osa säännöstelyn kokonaisuutta. Säännöstelevä yhtiö kerää tietoa tutkimuksilla, selvityksillä ja asiakaskontakteilla. Se tuottaa itse

säännöstelyä koskevaa todellisuutta tiedottamalla ja reagoimalla saamaansa palautteeseen. Se tarkastelee säännöstelyä yhtiön edun ja energiatuotannon näkökulmasta, kuten muutkin verkostot tarkastelevat sitä omista näkökulmistaan. Toisaalta ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien tyytyväisyys sekä vesistön moninaiskäyttömahdollisuudet ovat säännöstelevälle yhtiölle imagokysymys, joita kehittämällä se voi parantaa omaa julkisuuskuvaansa. Viime kädessä vaikutusten merkittävyys määritellään kuitenkin lupaehtojen asettamien velvoitteiden kautta.

Sidosryhmien näkemyksissä on suuria eroja

Teemahaastattelujen perusteella voidaan sanoa, että sidosryhmien näkemykset Kemijärven säännöstelyn hyötyjen ja haittojen suhteesta ja jakautumisesta eroavat huomattavasti säännöstelevän yhtiön ja säännöstelyn valvovan viranomaisen näkemyksistä. Sama pätee siihen, kuinka merkityksellisiksi säännöstelyn hyödyt ja haitat koetaan. Haastateltujen ranta-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien oli vaikea löytää säännöstelystä puolia, jotka hyödyttäisivät heitä henkilökohtaisesti, kemijärveläisiä yleensä tai Kemijärveä paikkakuntana. Haastatellut ranta-asukkaat uskoivat, että lähes kaikki säännöstelyn hyödyt menevät Kemijoki Oy:lle ja sen osakkaille. Hyödyt jäivät heidän mukaansa huomattavasti haittoja vähäisemmiksi. Säännöstelevä yhtiö ja säännöstelyn valvova viranomainen puolestaan pitivät Kemijärven säännöstelyn aiheuttamia haittoja vähäisempinä kuin siitä koituvia hyötyjä.

Keskeisimpinä pidetyt haitat kohdistuvat rantoihin, liikkumiseen ja kalakantoihin

Lähes kaikki vesistönkäyttäjät ja ranta-asukkaat mainitsivat rantojen syöpymisen ja vyörymisen sekä rantojen raivaamattomuuden säännöstelyn aiheuttamaksi haitaksi. Niihin sisältyy sekä omaisuus-, rannankäyttö- että esteettisiä haittoja. Säännöstelyn uskottiin haittaavan myös kalakantoja (happitilanteen muutokset, kalojen alasvaellus) ja sitä kautta kalastusta (myös pyydysten rikkoutuminen), sekä vaarantavan Kemijärvellä ja sen jäällä liikkumisen turvallisuutta. Myös vesistön käyttö hankaloituu sivulahdissa veden ollessa alimmillaan. Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen haastatteluissa tulivat esille kalastushaitat, maisemahaitat, kannokot, rantavyörymät ja vedenvaihtelun vaikutus järven eri käyttömuotoihin.

Tärkeimmät hyödyt tulvasuojelu ja energiantuotanto

Vesistönkäyttäjien ja ranta-asukkaiden haastatteluissa paikkakunnalle jäävistä hyödyistä eniten mainintoja saivat tulvasuojelu ja energiantuotanto. Kemijoki Oy:n ja Lapin ympäristökeskuksen haastatellut uskoivat säännöstelyn parantavan Kemijärven virkistyskäyttömahdollisuuksia ja suojelevan tulvilta erityisesti alapuolista vesistöä. Kemijoki Oy korosti myös Kemijoen säännöstelyn tärkeää energiantuotannollista roolia sekä koko suomalaisen yhteiskunnan että globaaleilla sähkömarkkinoilla toimivan yrityksen itsensä kannalta.

Liite 1. Kemijärven vesistönkäyttäjien ja ranta-asukkaiden haastattelujen teemarunko

Kemijärven säännöstelyn sosiaaliset vaikutukset - Teemahaastattelurunko Sosiaalisten verkostojen merkitys säännöstelyn vaikutusten kokemisessa

1. Suhde vesistöön

- Kuinka kauan olette asunut Kemijärvellä?
- (Jos ei syntyperäinen) Miksi muutitte paikkakunnalle?
- (Jos syntyperäinen) Mikä sai jäämään Kemijärvelle?
- Oletteko kiintynyt paikkakuntaan? Voisitteko kuvitella asuvanne muualla?
- Oletteko tyytyväinen elämäänne Kemijärvellä?
- Asutteko/oletteko aina asunut lähellä järveä?
- Onko vesistön läheisyys teille henkilökohtaisesti tärkeä asia? Mitkä asiat tärkeitä?
- Pidätkö Kemijärveä kauniina? (mitä asioita pidätte kauniina?)
- Ovatko järvi ja sen rannat muuttuneet tai muuttumassa kauniimmiksi tai rumemmiksi? (mistä rumeneminen / kaunistuminen johtuu?)
- Mitä teette työksenne? Onko järvellä ollut vaikutusta työhönne ja toimeentuloon?
- Entäpä yleisemmin: onko järvellä käsityksenne mukaan merkitystä Kemijärven asukkaiden työhön ja toimeentuloon?
- Onko järvellä ja sen säännöstelyllä ollut vaikutusta vapaa-ajanviettoon? (Jatkokysymyksiä: Harrastatteko kalastusta tai veneilyä?, Onko teillä kesämökkiä järven rannalla? Oletteko mukana järjestötoiminnassa?)
- Yleisemmin: minkälainen merkitys järvellä käsityksenne mukaan on Kemijärven asukkaiden vapaa-ajanviettoon yleensä?
- Minkälainen käsitys teillä on Kemijärven (vesistön) yleisestä merkityksestä alueella? (työllistääkö matkailu, kalastus, palvelut...)
- Ovatko muut samaa mieltä asiasta – ymmärretäänkö järven merkitys alueelle? Onko sitä hyödynnetty tarpeeksi?

2. Sosiaaliset vaikutukset

- Miten Kemijärven säännöstely on mielestänne nykypäivänä järjestetty?
- Onko säännöstely tarpeellista tulvasuojelun kannalta?
- Onko säännöstely tarpeellista energiantuotannon kannalta?
- Mitkä ovat mielestänne säännöstelyn merkittävimmät haitat? Ketä haittaavat?
- Entä suurimmat hyödyt? Kenen kannalta nämä hyödyt ovat tärkeitä?
- Kohdistuvatko energiantuotannon hyödyt Kemijärven kaupungille vai johonkin muualle?
- Onko korvaus- ja kunnostustoimia tehty riittävästi? Riittääkö se, että veloitteet täytetään?
- Onko korvaus- ja kunnostustoimia tehty tasapuolisesti?
- Mitkä niistä ovat tuottaneet parasta tulosta? (raivaus yms)
- Ovatko jotkut korvaus- ja kunnostustoimenpiteet olleet hyödyttömiä?
- Mitä korvaus- ja kunnostustoimenpiteitä pitäisi vielä tehdä? (kala-asiat)
- Onko Kemijärven luontoa ja vesistöä kohdeltu mielestänne oikein?
- Onko vesistön käyttäjiä mielestänne kohdeltu oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti säännöstelyasioissa?
- Hyödyttääkö säännöstely jotakuta jonkun toisen kustannuksella?

- Mitkä ovat mielestänne Kemijärven kaupungin suurimmat ongelmat? (Lappi tyhjenee, työttömyys...)
- Mitkä ovat mielestänne Kemijärven säännöstelyn suurimmat ongelmat?
- Kuinka suuria säännöstelyyn liittyvät ongelmat ovat suhteutettuna alueen muihin ongelmiin?
- Minkälaiset asiat aiheuttavat ongelmia, kun säännöstelyasioista neuvotellaan ja niitä pyritään kehittämään? Mistä ongelmat johtuvat? (vieläkö vanhat ajat painaa?)
- Onko säännöstelyasioiden hoidossa tapahtunut kehitystä parempaan suuntaan?
- Miten säännöstelyä pitäisi kehittää? (kala-asiat, tiedotus?)
- Minkälainen olisi mielestänne hyvä säännöstely Kemijärvellä? Mitä asioita pitäisi muuttaa?
- Miten hyvä säännöstely vaikuttaisi vesistön tilaan ja käyttöön?

3. Sosiaalinen oppiminen

a. Elämismailma ja sosiaaliset verkostot

- Puhutaanko vesistön tilasta ja säännöstelyasioista usein arkielämän tilanteissa?
- Mistä säännöstelyyn liittyvistä asioista useimmiten puhutaan?
- Missä tilanteissa nämä asiat tulevat yleensä puheeksi?
- Mistä saa tietoa säännöstelyasioista? Saako tietoa tarpeeksi?
- Kuinka suuri osa tiedosta tulee naapureiden, tuttavien jne kautta?
- Keneen katsotte voivanne luottaa säännöstelyä koskevia asioita hoidettaessa? (Miksi luotatte? Miksi ette luota?)
- Mistä tuleva tieto tuntuu luotettavimmalta?
- Mistä tuleva tieto tuntuu epäluotettavimmalta? Mistä se johtuu?
- Luotatteko enemmän lähipiirin (naapurit, tuttavat jne) vai voimayhtiön tietoon?
- Kenen kanssa te tunnette olevanne samalla puolella?
- Entä kenen kanssa tunnette olevanne eri puolella?

b. Viralliset asiantuntijajärjestelmät

- Oletteko tyytyväinen siihen, miten säännöstelyasioista tiedotetaan?
- Miten tiedon kulkua voisi parantaa? (onko ideoita? Tiedotustilaisuudet...)
- Mitä mieltä olette ympäristökeskuksen antamasta tiedosta ja tutkimustuloksista?
- Mitä mieltä olette Kemijoki Oy:n antamasta tiedosta?
- Mitä mieltä olette paikallislehtien antamasta tiedosta?
- Onko säännöstelyasioista tiedotettaessa valehdeltu?
- Toimiiko eri osapuolten välinen yhteistyö säännöstelyasioissa? (Miltä osin toimii? Miltä osin ei toimi?)
- Miten siitä yhteistyöstä voisi tehdä sujuvampaa?
- Koetteko päässeenne vaikuttamaan riittävästi säännöstelyä koskevissa asioissa?
- Onko joillakin ihmisillä liian suuri päätäntävalta säännöstelyn järjestelyistä?
- Onko joillain ihmisillä vastaavasti liian vähän päätäntävaltaa näissä asioissa?
- Onko rantatonttien omistajia / kalastajia / maanviljelijöitä kuultu tarpeeksi säännöstelyasioissa?
- Voisitteko kertoa tarinan / esimerkin Kemijoki Oy:n / ympäristökeskuksen toiminnasta?
- Tiesittekö, että Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitys on tekeillä?
- Mitä mieltä olette kehittämiselvityksestä?
- Mitä hyötyä odotatte selvityksestä olevan?

Liite 2. Kemijoki Oy:ssä ja Lapin ympäristökeskuksessa tehtyjen haastattelujen teemarungot

Kaikki:

- Mikä on toimenkuvasi Kemijoki Oy:ssä / Lapin ympäristökeskuksessa?
- Millä tavoin olet ollut tekemisissä Kemijärven säännöstelyn kanssa?

Säännöstelyosapuolten vuorovaikutus:

Kemijoki Oy:

- Miten luonnehtisit Kemijoki Oy:n ja kemijärveläisten suhdetta säännöstelyasioissa?
- Jos yhteistyössä on ongelmia, mistä ne lähinnä johtuvat?

Lapin ympäristökeskus:

- Miten luonnehtisit ympäristökeskuksen ja kemijärveläisten suhdetta säännöstelyasioissa?
- Jos yhteistyössä on ongelmia, mistä ne lähinnä johtuvat?

Kaikki:

- Onko Kemijärven säännöstelyllä mielestänne merkittäviä vaikutuksia paikallisten ihmisten elämään?

Kaikki:

- Pystyttekö asettumaan kemijärveläisen ranta-asukkaan asemaan siinä mielessä että voisitte sanoa, ovatko säännöstelyyn liittyvät valitukset yleensä oikeutettuja vai eivät?

Kaikki:

- Mistä johtuu se, että monet Kemijärven ranta-asukkaat ovat tyytymättömiä Kemijärven säännöstelyyn?
- Mitkä asiat vaikuttavat siihen, kuinka tyytyväisiä tai tyytymättömiä säännöstelyyn ollaan?

Kemijoki Oy:

- Minkälaisia realiteetteja Kemijoki Oy:n täytyy ottaa huomioon Kemijärven säännöstelyssä?

Lapin ympäristökeskus:

- Minkälaisia realiteetteja Lapin ympäristökeskuksen täytyy ottaa huomioon työskennellessään Kemijärven säännöstelyyn liittyvien asioiden parissa?

Kemijoki Oy: lakiasiat, Lapin ympäristökeskus:

- Säännöstelyasioihin liittyy usein erimielisyyksiä, joiden taustalla on maailmankatsomuksellisia eroja. Ihmiset arvottavat asioita eri tavoin.

- Mikä olisi hyvä tapa selvittää tällaisia riitoja? Oikeuskäsittely vai jokin muu?
- Onko ympäristölupavirasto eli entinen vesioikeus paras paikka ratkaista tämäkaltaisia ristiriitoja?

Lapin ympäristökeskus:

- Ympäristökeskus ei ole ollut kovinkaan näkyvässä roolissa Kemijärven säännöstelyasioissa. Miksi?

Lapin ympäristökeskus:

- Miten Kemijoki Oy yleisesti ottaen suhtautuu ympäristökeskuksen ajamiin asioihin, esimerkiksi Kemijärven säännöstelyn vaikutusten tutkimisessa ja niistä tiedottamisessa?

Kaikki:

- Onko Kemijärven säännöstelyyn liittyvissä erimielisyyksissä mahdollista löytää kompromissia, johon kaikki olisivat tyytyväisiä?
- Mitä se vaatisi?
- Miltä osapuolelta se vaatisi eniten uhrauksia?

Tieto ja tiedottaminen:

Kaikki:

- Miten hyvin kemijärveläiset tuntevat järven säännöstelyn ja siihen liittyvät asiat?

Kaikki:

- Mitä ihmisten olisi hyvä tietää säännöstelystä?
- Mikä on ranta-asukkaalle hyödyllistä tietoa?

Kemijoki Oy: lakiasiat:

- Onko kemijärveläisillä riittävästi tietoa säännöstelyn lupaehdoista?
- Jos ei, miten tiedon puute ilmenee?

Kaikki:

- Miksi monet kemijärveläiset eivät tiedä esimerkiksi sitä, että Kemijoki Oy tekee velvoitteeksi määrättyjen kunnostusten lisäksi myös vapaaehtoisia kunnostustoimia?

Kaikki:

Tekemissäni teemahaastatteluissa kemijärveläiset toivoivat aktiivisempaa ja puolueettomampaa tiedottamista paikallisissa medioissa.

- Miksi kemijärveläiset eivät pidä säännöstelijän tiedotuspolitiikkaa puolueettomana?
- Pitäisikö tälle asialle tehdä jotakin? Miten tiedottamista tulisi kehittää?
- Olisiko esimerkiksi vedenkorkeuksien viikoittainen tiedottaminen paikallis-lehdissä mahdollista?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Kuinka hyvin Kemijoki Oy tuntee kemijärveläisten tarpeet?
- Minkälaista tietoa yhtiö tarvitsisi ranta-asukkaiden asioista?

Kaikki:

- Oletteko tutustuneet Kemijärvellä tehdyn postikyselyn tuloksiin?
- Tuottiko se uutta tietoa?
- Millaista käytännön hyötyä kyselyn tuloksista voisi olla?

Kaikki:

Postikysely osoitti, että suuri määrä kemijärveläisistä on tyytymättömiä nykyiseen säännöstelyyn. Minkälaisia johtopäätöksiä siitä pitäisi tehdä?

Lapin ympäristökeskus:

- Millainen rooli ympäristökeskuksella on ollut Kemijärven säännöstelystä tiedottamisessa ja säännöstelyvaikutusten tutkimisessa?
- Entäpä vaikutusten kunnostajana?
- Millainen sen roolin pitäisi olla?

Kaikki:

- Miten tieto kulkee Kemijoki Oy:n ja Ympäristökeskuksen välillä?
- Onko näillä osapuolilla velvoitteita pitää toisiaan ajan tasalla joistakin säännöstelyyn liittyvistä asioista?

Kemijärvi ja sen säännöstely:

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat, lakiasiat:

- Kuinka merkittävä järvi Kemijärvi on Kemijoki Oy:lle?
- Onko säännöstelykäytännön muuttaminen iso taloudellinen kysymys vai pikemminkin periaatekysymys?

Lapin ympäristökeskus:

- Kuinka tärkeä kohde Kemijärvi on ympäristökeskuksen kannalta?

Kemijoki Oy: lakiasiat, Lapin ympäristökeskus:

- Oliko Kemijärven säännöstelyn lopputarkastus vesioikeudessa onnistunut prosessi?
- Mikä siitä teki onnistuneen / Mitä ongelmia ja puutteita siinä mahdollisesti oli?
- Käsiteltiinkö siellä kaikki tarpeelliset asiat? Ellei, miltä osin se jäi puutteelliseksi?
- Minkälaisia lisävelvoitteita lopputarkastuksessa määritettiin ja miksi?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat, lakiasiat:

- Mikä on Kemijoki Oy:n kanta Kemijärven säännöstelyn tarkistamistarpeeseen ja säännöstelyn kehittämiselvityksen tarpeellisuuteen?
- Onko se tarpeellinen?
- Mitä hyviä puolia siinä on?
- Liittykö siihen uhkia tai riskejä?

Lapin ympäristökeskus:

- Mikä on ympäristökeskuksen edustajan kanta Kemijärven säännöstelyn tarkistamistarpeeseen ja säännöstelyn kehittämiselvityksen tarpeellisuuteen?
- Onko se tarpeellinen?
- Mitä hyviä puolia siinä on?
- Liittykö siihen uhkia tai riskejä?

Kunnostustoimet:

Kaikki:

Kemijärvellä monet tuntevat olevan sitä mieltä, että Posion Suolijärvet ovat "hyvin" säännöstelty vesistö ainakin ranta-asukkaiden toiveiden ja tarpeiden huomiointiin ottamisen sekä kunnostusten tekemisen suhteen.

- Jos olette tutustuneet Suolijärvien tilanteeseen, mitä mieltä olette siitä?
- Onko kemijärveläisten käsitys asiasta perusteltu ja realistinen?
- Voisiko Suolijärvien säännöstelyasioiden hoidon hyviä puolia soveltaa myös Kemijärveen?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Kun Kemijärven ranta-asukas ottaa teihin yhteyttä ja pyytää esimerkiksi kunnostamaan omaa rantaansa, miten asia käytännössä etenee?
- Onko kunnostuspyyntö jätettävä tietynä valitusaikana?
- Kuinka kauan kestää, ennen kuin toimenpiteisiin ryhdytään?
- Kuinka suuri osa kunnostuspyynnöistä johtaa toimenpiteisiin?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Onko kaikkia kunnostettavaksi esitettyjä kohteita mahdollista kunnostaa?
- Jos ei, miksi ei?
- Kuinka paljon kunnostuspäätöksiin liittyy harkinnanvaraisuutta?
- Kuka määrittelee sen, johtaako valitus toimenpiteisiin vai ei, ja miten?
- Minkä verran esimerkiksi sinulla on päätäntävaltaa kunnostusten tekemisessä?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Olisiko tarpeen laatia kriteerit kunnostuskohteiden valinnalle ja priorisoinnille?

- Pitäisikö kaikki kunnostukset mielestäsi hoitaa samalla sapluunalla vai tapauskohtaisesti?
- Missä määrin on mahdollista mennä tapauskohtaiseen suunnitteluun?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Minkä vuoksi Kemijoki Oy tekee Kemijärvellä myös vapaaehtoisia kunnostustöitä?
- Eivätkö veloitteet itsessään ole riittävät, vai onko kyse imagoasioista?
- Ovatko vapaaehtoiset kunnostustyöt nykyisellään mielestäsi riittävän tehokas tapa kohentaa yhtiön julkisuuskuvaa?

Kemijoki Oy: kiinteistöasiat:

- Mitä Kemijärvellä tehdyt kunnostukset ovat opettaneet?
- Olisiko jotakin voinut tai pitänyt tehdä toisin?
- Kemijärvellä puhutaan "pärstäkerroinkunnostuksista", eli siitä että kunnostustoimia ei tehdä kaikille tasapuolisesti. Mistä tällainen käsitys on peräisin?

Liite 3. Suolijärvi-haastattelujen teemarungot

Pohjolan Voima

Pohjolan Voima ja Suolijärvet

- Mikä on työnkuvasi Pohjolan Voimassa?
- Millä tavoin olet tekemisissä Suolijärvien säännöstelyn kanssa tällä hetkellä? Entä aiemmin?
- Minkälainen merkitys Suolijärvillä on Pohjolan Voimalle?
- Minkälainen käsitys sinulla /voimayhtiöllä on säännöstelyn vaikutuksista?
- Mihin tämä käsitys perustuu?
- Onko Suolijärvien säännöstelyllä mielestäsi merkittäviä vaikutuksia paikallisten asukkaiden ja vesistöikäyttäjien elämään?

Yhteistyö ja vuorovaikutus Suolijärvillä

- Minkälaista yhteistyötä ja vuorovaikutusta Pohjolan Voimalla käytännössä on Suolijärvillä paikallisten asukkaiden ja vesistöikäyttäjien kanssa?
- Miten luonnehtisit Pohjolan Voiman ja paikallisten yhteistyön sujuvuutta Suolijärvillä? Onko siinä ongelmia? Mistä ne johtuvat?
- Mitä käytännön etua vuorovaikutuksesta on voimayhtiölle? Entä vesistöikäyttäjille?
- Kuinka paljon asiakaskontakteja Pohjolan Voimalla on Suolijärvillä vuodessa? Onko se paljon vai vähän muihin säännöstelykohteisiin verrattuna?
- Mistä asiakaskontaktien määrä kertoo?
- Mitä asioita asiakaskontaktit yleensä koskevat?
- Ovatko säännöstelyyn liittyvät valitukset yleensä oikeutettuja?
- Mikä on paras tapa selvittää säännöstelyyn liittyviä erimielisyyksiä?
- Mikä on "talon virallinen linja" näissä asioissa? Kuinka kauan voimayhtiöllä on ollut tällainen linja asioiden hoidossa?

Ympäristönhoitotyöt

- Kun rantatontin omistaja ottaa Pohjolan Voimaan yhteyttä ja haluaa, että vyörynyt ranta korjataan, miten asia käytännössä etenee?
- Kuinka kauan aikaa kuluu yhteydenotosta siihen, että Pohjolan Voima ryhtyy mahdollisiin toimenpiteisiin?
- Kuinka suuri osa kunnostuspyynnöistä johtaa toimenpiteisiin?
- Minkä mukaan päätetään, ryhdytäänkö toimenpiteisiin vai ei?
- Kuinka paljon kunnostuspyyntöihin liittyy harkinnanvaraisuutta? Harkitaanko jokainen tapaus yksityiskohtaisesti tarkoin ennen päätöksen tekemistä?
- Kuinka suuri osa tekemistänne kunnostuksista on velvoitteita, kuinka suuri osa vapaaehtoisia kunnostustöitä?
- Millaisia toimenpiteitä kunnostusten ja vaikutusten kompensoinnin tuloksellisuuden parantamiseksi on tehty?
- Onko säännöstelyn vaikutuksia arvioitu millään tavoin? Perustuvatko kunnostustyöt arviointeihin?

- Suolijärville on rakennettu esteita kalojen alasvaelluksen estämiseksi. Millaisia kokemuksia esteidasta on? Sen hyödyt ja haitat? Aidan toimivuus ja kustannukset?
- Entäpä kalaistutukset? Millaisia kalaistutuksia nykyisin tehdään ja onko niistä saatu hyviä tuloksia? Onko esteita vaikuttanut asiaan?
- Jos ajatellaan kunnostuksia yleisesti, onko niissä alueellisia eroja Pohjolan voiman toiminta-alueilla?

Tiedotus, viestintä

- Miten hyvin Suolijärvellä tunnetaan järven säännöstely ja siihen liittyvät asiat?
- Mitä keinoja Pohjolan Voimalla on tiedottaa toiminnastaan Suolijärvien alueen asukkaille ja vesistönkäyttäjille?
- Mistä asioista ihmiset tuntevat kaipaavan eniten tietoa?
- Minkälainen säännöstelytieto on mielestäsi hyödyllistä ranta-asukkaalle?
- Onko paikallisilla asukkailla ja vesistönkäyttäjillä riittävästi tietoa säännöstelyn lupaehdoista? Jos ei, miten tiedon puute ilmenee?
- Tavoittavatko teidän viestintä- ja tiedotuskeinonne kaikki sidosryhmät, jotka tarvitsevat tietoa Suolijärvien säännöstelystä?
- Kuinka hyvin Pohjolan Voima tuntee Suolijärvien vesistönkäyttäjien ja ranta-asukkaiden toiveet ja tarpeet?

Sosiaalinen kestävyys

- Pohjolan Voima korostaa toiminnassaan muun muassa sen sosiaalista vastuullisuutta. Mitä asioita sosiaaliseen vastuuseen sisältyy?
- Onko Pohjolan Voima onnistunut mielestäsi toimimaan sosiaalisesti vastuullisella tavalla, vai onko kyseessä enemmän ihanne johon pyritään?
- Jos sosiaalisesti kestävään toimintamalliin on päästy, mitkä asiat sen osoittavat?
- Onko yhtiön toimintapolitiikka aina ollut tällainen, vai tapahtuiko jossain vaiheessa käänne, jonka jälkeen sosiaalisesti vastuullinen toimintapolitiikka tuntui aikaisempaa tärkeämmältä?
- Mitä etua Pohjolan Voimalle on siitä, että sen toiminta on sosiaalisesti vastuullista?
- Onko Pohjolan Voiman säännöstelykohteiden asukkaiden tyytyväisyyttä koskaan tutkittu?
- Mitkä asiat vaikuttavat siihen, kuinka tyytyväisiä säännöstelyyn ollaan?
- Eroaako Pohjolan Voiman tapa toimia jotenkin muista voimayhtiöistä?

Suolijärvien ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät

- Miten olette tekemisissä Suolijärvien kanssa?
- Mitä mieltä olette siitä, miten Suolijärviä säännöstellään?
- Minkälainen käsitys teillä on siitä, mitä mieltä Suolijärvien ranta-asukkaat ja vesistönkäyttäjät yleensä ovat Suolijärvien säännöstelystä?
- Mitkä asiat näihin käsityksiin eli ihmisten tyytyväisyyteen vaikuttavat?
- Onko säännöstelystä alueelle enemmän haittaa vai hyötyä?
- Onko säännöstelevä yhtiö mielestänne tehnyt riittävästi korvaus- ja kunnostustoimia haittojen vähentämiseksi Suolijärvillä?
- Onko kunnostuksia tehty tasapuolisesti kaikille?

- Perustellaanko kunnostusten tekemistä tai tekemättä jättämistä mitenkään / tarpeeksi hyvin?
- Onko säännöstelyasioiden hoidossa tapahtunut kehitystä parempaan suuntaan? Minkälaista?
- Oletteko tyytyväinen siihen, miten säännöstelyasioista tiedotetaan? Minkä kouluarvosanan antaisit sille, kuinka avointa voimayhtiön toiminta Suolijärvillä on?
- Toimiiko osapuolten välinen yhteistyö säännöstelyasioissa? Minkä kouluarvosanan antaisitte sille, kuinka luotettava voimayhtiö on?
- Onko teillä omia kokemuksia asioimisesta voimayhtiön kanssa? Millaisia ja miten asioiden hoito sujui?
- Miten voimayhtiö suhtautuu paikallisten toiveisiin ja tarpeisiin säännöstelyasioiden, kuten kunnostustöiden jne. kehittämisessä ja suunnittelussa? Minkä kouluarvosanan antaisit sille, kuinka hyvin voimayhtiön ja paikallisten välinen vuorovaikutus Suolijärvillä toimii?
- Onko säännöstelevä yhtiö riittävästi tekemisissä (vuorovaikutuksessa) rantaa-asukkaiden ja vesistönkäyttäjien kanssa?
- Mitä mieltä olet näistä esteidoista, joilla estetään kalojen vaeltaminen pois Suolijärvistä? Onko niistä hyötyä? Toimivatko ne?
- Onko esteidoista ollut mitään haittavaikutuksia?
- Ollaanko Suolijärvillä yleisesti tyytyväisiä esteaitoihin?

OSA 3

YLEISÖTILAISUUS JA TYÖPAJAT

Aluksi

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksen yleisötilaisuus ja työpajat järjestettiin syystalvella 2002 ja talvella 2003. Niiden tarkoituksena oli laajentaa säännöstelyä ja kehittämiselvitystä koskevaa keskustelua, parantaa vuorovaikutteisen suunnittelun edellytyksiä ja paneutua kehittämiselvityksen kuluessa keskeisiksi osoittautuneisiin asiakokonaisuuksiin. Tilaisuuksista tiedotettiin paikallisissa tiedotusvälineissä sekä lähettämällä kutsukirjeet säännöstelyn paikallisille sidosryhmille. Osallistujamäärät vaihtelivat tiedotus- ja yhteistyöpajan kahdestakymmenestä yleisötilaisuuden kahdeksaankymmeneen henkeen. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin yleisötilaisuuden ja työpajatyöskentelyn kulkua ja piirteitä. Työpajoissa ja yleisötilaisuudessa tehdyt muistiot ovat tämän osion liitteenä.

Yleisötilaisuus

Yleisötilaisuuden osanottajille annettiin tehtäväksi pohtia ensin yksin ja sen jälkeen pienryhmissä hyvän säännöstelyn ominaispiirteitä sekä haittojen lieventämisen mahdollisuuksia. Keskustelun aluksi esiteltiin keskustelun pelisäännöt ja yleisön esiin tuomat ajatukset kirjattiin avainsanoiksi suurelle seinäpaperille. Tehtävänannolla, pelisäännöillä ja näkyville kirjaamisella pyrittiin ohjaamaan keskustelua keskeisiin aiheisiin, aktivoimaan kaikkia osallistujia keskusteluun ja edesauttamaan asiallista mielipiteiden vaihtoa hyvin ristiriitaiseksi tiedetystä aiheesta. Keskustelun edetessä puheenjohtaja esitti täydentäviä ja aktivoivia lisäkysymyksiä yleisön esiin nostamista aiheista sekä muutamista etukäteen valmistelluista teemoista, kuten esimerkiksi tiedotuksesta ja yhteistyön järjestämisestä. Tilaisuuden puheenjohtaja toimi säännöstelykysymyksistä ulkopuolinen neutraali asiantuntija.

Palautelomakkeilla saatiin tietoa osallistujien tilaisuuden onnistuneisuutta ja säännöstelyä koskevista näkemyksistä. Tilaisuus oli koettu pääsääntöisesti mielekkääksi. Hyväksi oli koettu se, että kaikki halukkaat saivat puheenvuoroja ja se, että esitetty kritiikki otettiin vastaan eikä sitä pyritty kiertelemään. Keskustelua pidettiin asiallisena ja monipuolisena sekä ruohonjuuritason näkemyksiä ja kokemuksia esiin tuovana. Parannusehdotuksina mainittiin mm. se, että tilaisuus olisi järjestetty heti kehittämishankkeen alussa. Myös jokiyhtiön kannanottoja kaivattiin heränneisiin kysymyksiin. Useille läsnäolijoille oli kuuluvuus salissa ollut huono. Säännöstely on kuitenkin niin laaja asiakokonaisuus, että sen käsittelyminen yhdessä muutaman tunnin mittaisessa tilaisuudessa on mahdotonta.

Työpajat: syventymistä keskeisiin ongelma-alueisiin

2

Kemijärvellä työpajojen aihealueiksi valittiin siihenastisen selvitystyön keskeisiksi osoittamat ongelmakohdat (taulukko 5). Työpajojen toteutuksessa sovellettiin samantyyppisiä menettelytapoja kuin yleisötilaisuudessakin: säännöstelykysymysten suhteen neutraali ohjaaja antoi osallistujille pohdittavaksi etukäteen laadittuja kysymyksiä ja tehtäviä. Tehtävien pohjalta syntynyttä keskustelua kirjattiin näkyville avainsanoina. Osa tehtävistä oli jo pitkälle vietyjä tavoite- ja toimenpide- luonnoksia, joita osallistajat arvioivat. Varsinaisia asiantuntija-alustuksia ei juurikaan ollut, vaan keskustelun aikana heränneisiin kysymyksiin vastattiin sitä mukaa kun sellaisia ilmeni. Erikseen havainnoitiin keskustelun sävyä, erilaisia tapoja perustella sekä puheenvuorojen jakautumista.

Kaikista työpajoista kerättiin kirjallista palautetta. Palautteen mukaan osallistajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tilaisuuksien järjestelyihin, tapaan käsitellä osallistujien näkemyksiä sekä siihen varattuun aikaan ja keskustelun sisällön rajauksiin. Suurin osa koki saaneensa itselleen uutta ja tarpeellista tietoa. Keskustelun myötä oli siis tapahtunut yhteisöllistä oppimista. Erimielisyyksien pitkän historian huomioon ottaen merkittävää ja jopa positiivisessa mielessä yllättävää oli se, että reilusti yli puolet vastaajista ilmoitti mielipiteensä säännöstelyn ongelmista tai kehittämistarpeista muuttuneen tilaisuuden aikana. Työpajatyöskentely voi siis käynnistää oppimisprosessin, jonka kautta ihmiset voivat arvioida ja mahdollisesti muuttaa omia näkemyksiään, asenteitaan ja mielipiteitään.

2.1 Työpaja 1: Kalatalouden kehittäminen

Kalastukseen liittyviä asioita käsittelevä paja keräsi paikalle noin 40 osallistujaa. Kalapajassa käytettiin 123 puheenvuoroa, jotka jakautuivat 19 henkilön kesken. Kokonaisuudessaan kalapaja eteni enimmäkseen asiallisessa hengessä, vaikka intressiryhmien välillä olikin selkeitä erimielisyyksiä tietyistä aiheista. Kolmesta työpajasta kalapajassa käytiin sävyiltään positiivisinta keskustelua. Kemijoki Oy:n edustajat antoivat itsestään yhteistyöhaluisen kuvan esimerkiksi kertomalla vuosittain maksamastaan, paikallisten intressiryhmien päätösten mukaisesti joustavasti kohdennettavasta kalatalousmaksusta sekä siitä, että yhtiö rahoittaa Kemijärven kalastukseen liittyviä tutkimuksia. Yhtiön edustaja esitti myös mielipiteensä sen, että järven arvokas, häviämässä oleva kuhakanta tulisi ottaa erityiseksi suojelukohteeksi. Kuhakannan elvyttäminen on monien kemijärveläisten kalastajien mielestä yksi tärkeimmistä kalastukseen liittyvistä kysymyksistä.

Selvitystyön päämääränä olevien kehittämissuosituksen laatimisen kannalta hyödyllistä tietoa saatiin Kemijärven istutettujen kalojen alasvaelluksen estävän aidan rakentamisesta, järven kalaistutusten kehittämisestä ja alasvaellustutkimusten loppuun saattamisesta. Säännöstelijän ja paikallisten välinen keskustelu koski lähes yksinomaan näitä asioita, joten alasvaellusongelman ratkaisemisella lienee suuri käytännön merkitys siinä, miten säännöstelyyn suhtaudutaan. Kalataloudellisten kunnostustoimien hoitoon tarkkailuun kaivattiin tehokkuutta. Tähän päämäärään voitaisiin mahdollisesti päästä perustamalla yhteistyöelin paikallisista kalastuksen intressiryhmistä.

Taulukko 5. Kemijärven työpajat ja niiden keskustelun aiheet

Työpajat	Yleisölle esitetyt kysymykset ja keskusteluaiheet
Työpaja 1: Kalastusasiat	<ul style="list-style-type: none"> – Kalatalousveloitteesta tulevan hyödyn kohdistaminen Kemijärvelle – Kemijärven kehittäminen tunnetuksi haukivedeksi – Mahdollisimman moni osallistuu kalastusasioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon.
Työpaja 2: Tiedottaminen ja yhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> – Mistä asioista tulisi tiedottaa? – Miten tulisi tiedottaa? – Yhteistyön kohteet?
Työpaja 3: Rantojen kunnostus	<ul style="list-style-type: none"> – Velvoitteisiin perustuvat kunnostukset – Kunnostusten suunnittelu ja kansakäyminen – Kemijoki Oy:n vapaaehtoiset kunnostukset – “Kemijärven malli” kunnostuksille
Työpaja 4: Säännöstelykäytäntö	<ul style="list-style-type: none"> – Pitäisikö kehittämisselvityksessä tutkia jotain asiaa vielä tarkemmin? – Mitkä säännöstelyn kehittämisselvityksen vaihtoehdot ovat tärkeimmät? – Mitä hyötyä / haittaa olisi kevään alimpien vedenkorkeuksien nostosta? – Missä pitäisi rakentaa/korottaa pohjapatoja?

Kalapaja tuotti myös yleistä taustatietoa säännöstelyyn liittyvistä ristiriidoista. Säännöstelijän kommentit ja näkemykset keskustelun kohteena olevista asioista tulkitettiin helposti haluttomuudeksi ratkaista esitetty ongelma. Kalapajassa paikallisten ja säännöstelijän välit eivät kuitenkaan keskustelun sävyn perusteella vaikuttaneet yhtä kärjistyneiltä kuin muissa pajoissa. Kävi ilmi, että myöskään paikalliset eivät ole yksimielisiä kaikista kalastukseen liittyvistä kysymyksistä. Siitä, mihin tarkoitukseen kalatalousmaksu käytetään ja mitä kaloja Kemijärveen tulisi istuttaa, keskusteltiin vihaiseen sävyyn, samoin kyseisistä asioista nykyisin vastaavien asiantuntevuudesta. Kalapaja osoittikin, ettei säännöstelijän ja kemijärveläisten vastakkainasettelu ole ainoa sidosryhmien välinen jännite.

2.2 Työpaja 2: Tiedotus ja yhteistyö

Tiedotus- ja yhteistyöpajaan osallistui noin 20 henkilöä. Puheenvuoroja käytettiin 177 kappaletta ja ne jakaantuivat 18 henkilön kesken. Tiedotus- ja yhteistyöpaja poikkesikin muista siinä, että lähes kaikki läsnäolijat käyttivät puheoikeuttaan. Tätä voidaan selittää sillä, että viestintä- ja yhteistyöpaja oli pienimuotoisempi kuin kaksi muuta työpajaa: tila oli pienempi, joten kaikki pääsivät kirjaimellisesti saman pöydän ääreen. Kynnys osallistua keskusteluun voi olla matalampi pienemmässä ryhmässä. Voi myös olettaa, että pieneen joukkoon valikoituivat kaikkein aktiivisimmat ja asiasta kiinnostuneimmat henkilöt. Osapuolten yhteistyön sujuvuus tai sujumattomuus on myös yksi Kemijärven säännöstelyn peruskysymyksistä, mikä varmasti innosti keskustelemaan.

Tiedotus- ja yhteistyöpaja oli tunnelmaltaan kalapajaa kireämpi. Tässä pajassa paikallisten ja säännöstelijän vastakkainasettelu oli selvempää, koska tiedottamisen ja yhteistyön ongelmien katsotaan johtuvan säännöstelijän toiminnasta. Ilmapiiiriä kiristi myös Kemijoki Oy:n edustajien tyyli kiistää tai etsiä vaihtoehtoisia selityksiä paikallisten ilmeisinä säännöstelyhaittoina esiin tuomille epäkohdille, kuten jääkannen heikkenemiselle ja veden laadun huonontumiselle. Paikallisten mukaan säännöstelyvirtaamat heikentävät järven jääkantta hengenvaarallisesti ja pinnanvaihtelu samentaa veden. Kemijoki Oy puolestaan ei pitänyt säännöstelyn ja näiden vaikutusten syy-seuraussuhdetta todistettuna vaan puhuivat esimerkiksi yllättävistä sulapaikoista luonnonilmiöinä. Tämä herätti paikallisissa suurta närkästystä.

Keskustelu eteni samaan kinastelemaan sävyyn myös muissa asioissa. Se oli sävyiltään positiivisinta silloin kun pohdittiin keinoja siihen, miten ja millä säännöstelyn osa-alueilla tiedottamista voitaisiin parantaa ja mihin asioihin esimerkiksi EU-tukea voitaisiin kohdistaa. Paikalliset vaikuttivat tyytyväisiltä päästessään keskustelemaan suoraan säännöstelijän kanssa. Keskusteluilmapiiriä huononsi kuitenkin Kemijoki Oy:n ilmoitus, että yhtiö voi kyllä tehdä pienempiä myönnytyksiä esimerkiksi tiedottamisen ja kunnostusten suhteen, mutta että säännöstelykäytännön muuttamista se tulee vastustamaan loppuun saakka. Toisaalta Kemijoki Oy:n selkeät linjanvedot eivät herättäneet paikallisissa turhia toiveita, mutta toisaalta ne vahvistivat käsityksiä siitä, että on turhaa elätellä toiveita merkittäviä myönnytyksistä.

Työpaja tuotti kehittämisselvitykselle paljon käytännössä hyödynnettävää tietoa. Suositusten laatimisen kannalta tarpeellista tietoa saatiin siitä, mistä asioista paikalliset kaipaivat lisää tietoa ja millä keinoin tuota tietoa olisi tehokkainta välittää. Säännöstelyn vaikutuksista, virtaamista, vedenkorkeuksista, jään paksuudesta, järven tilasta sekä kunnostusten aikatauluista ja suuntaamisesta kaivattiin jatkuvaa, avointa ja rehellistä tiedottamista. Hyviksi tavoiksi tiedottaa koettiin paikallislehdet ja -radio, vedenvaihtelun suuntaa ja vedenkorkeutta ilmaiseva digitaalinen näyttö sekä erillinen säännöstelyasioiden infopiste. Paikallisen tiedottamisen lisäksi kaivattiin valtakunnallista tiedottamista.

Taustatietoa työpaja tuotti säännöstelijän toimintapolitiikasta tai ainakin muiden sidosryhmien sitä koskevista näkemyksistä. Yksipuoliseksi koettu sanelu politiikka yhteisistä asioista päätettäessä sekä kaunistelevana ja salailevana imagonkohotuksena pidetty tiedottaminen saavat aikaan katkeruutta ja vaikeuttavat muiden sidosryhmien mukaan yhteistyön sujuvuutta. Yhteistyön kehittämisen edellytyksenä pidettiin sitä, että saataisiin muodostettua selkeä käsitys siitä, miten säännöstelyä on mahdollista ja ollaan halukkaita kehittämään. Tällä hetkellä sidosryhmät kokevat asioiden pitkittymisen lannistavana.

2.3 Työpaja 3: Rantojen kunnostus ja väylät

Rantojen kunnostuksia käsitteeseen pajaan osallistui noin 60 henkeä. Tilaisuudessa käytettiin 102 puheenvuoroa, jotka jakautuivat 24 puhujan kesken. Paja keräsi siis noin puolet enemmän ihmisiä kuin kala-asioita käsitellyt paja ja noin kolme kertaa enemmän kuin tiedotus- ja yhteistyöpaja. Osallistujamäärät kertovat osaltaan siitä, mitkä säännöstelyn ulottuvuudet koetaan erityisen merkitykselliseksi. Rantasyöpymät ja -vyörymät liitetään yleisesti ja loogisesti vedenpinnan vaihteluun. Ne ovat vesistöjen säännöstelyn yleisimmin tunnettuja vaikutuksia, joista saattaa olla yksityiselle rantatontin omistajalle sekä esteettistä että taloudellista haittaa. Rantojen kunnostuksia käsitelleen työpajan suosio on siis ymmärrettävää jo pelkästään rantatonttien omistajien henkilökohtaisten intressien vuoksi.

Kunnostuspaja tarjosi säännöstelijälle mahdollisuuden esitellä Kemijärvellä tehtyjä kunnostus- ja raivaustöitä ja niiden laajuutta. Paikallisille tilaisuus toimi lähinnä palautekanavana, eikä kemijärveläisillä ole juurikaan positiivista sanottavaa tehdyistä kunnostuksista. Säännöstelijän esitellessä kunnostusprojektejaan yleisesti paikalliset nostivat esille yksittäisiä kunnostamatta jätettyjä kohteita osoittaakseen, ettei säännöstelijän toiminta ole ollut johdonmukaista, tehokasta eikä oikeudenmukaista. Keskustelun sävyä voisikin kuvailla lähinnä puolustajan ja syyttäjän vuoropuheluksi.

Kehittämisselvityksen ja suositusten laatimisen kannalta hyödyllistä tietoa saatiin lähinnä kunnostuksista. Paikallisten mielestä velvoitekunnostusten mielekkäämpään suuntaamiseen, niiden tehokkaaseen toteuttamiseen ja toteuttamisen aktiiviseen valvontaan tulisi panostaa merkittävästi. Erityisesti kalastusta ja

virkestyskäyttöä haittaavien kantojen raivaamista pidettiin kunnostustoimenpiteenä, johon pitäisi panostaa nykyistä enemmän. Kunnostusten suunnittelua, toteutusta ja seuranta varten tarvittaisiin koordinaatioryhmä, joka kartoittaisi kunnostustarpeet ja -toiveet ja valmistelisi toimenpide-esitykset. Ennen kaikkea toimintaan kaivattiin riipeyttä.

Työpajan tuottama taustatieto oli osin päällekkäistä teemahaastattelujen tuottaman tiedon kanssa. Nykyinen tapa tehdä kunnostuksia on saanut kemijärveläiset uskomaan, että kotirantoja kunnostetaan henkilökohtaisten suhteiden eli ”pärsäkertoimen” perusteella. Kemijoki Oy:n suhtautumista kemijärveläisten toiveisiin, tarpeisiin ja kehittämisehdotuksiin kuvailtiin ”nuivaksi”, mikä myös osaltaan vaikuttaa tyytyväisyyteen ja yhteistyön sujuvuuteen. Keskustelussa tuli esiin myös turhautuminen tutkimuksiin, tyhjiin lupauksiin ja suunnitelmiin: Kemijärvellä kaivataan kunnostuksia koskevan keskustelun siirtämistä tasolle, jolla siitä seuraisi nopeasti tehokkaita käytännön toimenpiteitä.

2.4 Työpaja 4: Säännöstelykäytännön kehittäminen

Säännöstelykäytännön kehittämistä käsitelleeseen työpajaan osallistui noin 40 henkeä. Tilaisuudessa käytettiin 82 puheenvuoroa, jotka jakautuivat 22 henkilön kesken. Osallistujamäärä oli yhtä suuri kuin kala-asioita käsitelleessä työpajassa ja noin puolet läsnä olleista käytti puheenvuoron. Säännöstelykäytännön kehittämistä koskeva työpaja sai palautelomakkeen täyttäneiltä keskimäärin hieman paremman kouluarvosanan (ks. liitteenä olevat muistiot 2, 3, 4 ja 5) kuin kolme edellistä pajaa, mikä saattoi johtua työpajan painotuksista: siinä keskityttiin kenties muita pajoja enemmän siihen, miten säännöstelykäytäntöä tulisi konkreettisesti kehittää.

Neljännessä työpajassa vedettiin yhteen aikaisempien pajojen tuottamaa tietoa. Tilaisuuden tavoitteena oli tuottaa suunnittelijoille tietoa vesistönkäyttäjien kokemuksista ja suhtautumisesta säännöstelyyn ja tuottaa vesistönkäyttäjille tietoa säännöstelystä ja kehittämiselvityksestä. Näkemyseroista huolimatta (esimerkiksi sen suhteen, pitäisikö säännöstelyn kehittämisessä keskittyä suuriin, lupaehtojen muuttamisen kautta tehtäviin säännöstelykäytännön uudistuksiin vai ruohonjuuritasolla tapahtuvaan kunnostustoimien ja tiedottamisen kehittämiseen) neljäs työpaja eteni pääpiirteissään hyvässä hengessä.

Kehittämiselvitykselle hyödyllistä tietoa saatiin siitä, mitä asioita kemijärveläisten mielestä pitäisi tutkia edelleen ja tarkemmin: esille nostettiin säännöstelyn vaikutus jään vahvuuteen, vaihtoehdot tulvilta suojautumiselle, järven tila ja veden laatu, linnuston ja kalaston tila, säännöstelyosapuolten välillä tehdyt sopimukset, vaikutukset luontomatkailuun sekä kunnostustoimien tehokkuus ja tuloksellisuus. Nämä eivät luonnollisestikaan enää tässä kehittämiselvityksen vaiheessa olleet asioina uusia, mutta niiden merkittävyys paikallisväestölle varmistui viimeistään tässä työpajassa. Myös tärkeimpinä pidetyt säännöstelykäytännön kehittämisen menetelmät, kärjessään kevään alimpien vedenkorkeuksien nosto, saivat varmistuksensa.

Yleistä, tosin jo muissakin yhteyksistä kerättyä taustatietoa saatiin lähinnä paikallisten ja säännöstelevän yhtiön väleistä: läsnä olleiden luottamus säännöstelijän toimintaan on hyvin alhainen. Kärjistyneimmät erimielisyydet tuntuvat muotoutuvan yksittäisistä ongelmista: kiihvainta sananvaihtoa käytiin erään tietyn pohjapadon korottamisesta, joka paikallisten mukaan merkitsisi tiettyjen alueiden vedenlaadun paranemista, mutta yhtiön mukaan taas sillä ei olisi mitään merkitystä. Paikallisten välisestä keskustelusta sai sen käsityksen, että heidän mukaansa säännöstelijä toimii Kemijoella itse säätämiensä lakien mukaisesti ja että suhtautuminen paikallisten ongelmiin tuntuu paikallisten mielestä säilyvän samanlaisena yhtiön henkilökunnan vaihtuessa.

Liite 1. Yleisötilaisuuden ja työpajojen muistiot

Muistio 1: Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeen yleisötilaisuus

Tilaisuuden tavoite ja järjestelyt

Kemijärven säännöstelyn kehittämistä käsittelevä yleisötilaisuus järjestettiin Kemijärven Kulttuurikämpällä tiistaina 1.10. klo. 18.00 alkaen. Tilaisuudesta tiedotettiin kutsukirjein paikallisille sidosryhmille, lehti-ilmoituksin Lapin Kansassa, Koillis-Lapissa, Kotikympissä sekä Koilliskairassa. Lisäksi useassa lehdessä ja radiossa oli tilaisuutta koskevia ennakkojuttuja. Tilaisuuteen osallistui noin 70 henkilöä.

Yleisötilaisuuden ja sen yhteydessä järjestetyn näyttelyn tavoitteena oli esitellä käynnissä olevaa selvitystyötä ja saatuja tuloksia sekä laajentaa keskustelua Kemijärven säännöstelystä ja koota järven käyttäjien ja alueen asukkaiden näkemyksiä, kokemuksia ja ehdotuksia nykytilanteesta ja sen parantamismahdollisuuksista selvitystä tekevän ohjausryhmän käyttöön. Yleisötilaisuuden jälkeen säännöstelyn kehittämiseen liittyvää keskustelua jatketaan työpajoissa, joissa halukkailla on mahdollisuus esittää näkemyksiään tarkemmin rajattujen asiakokonaisuuksien osalta.

Ennen tilaisuuden alkua yleisöllä oli mahdollista tutustua säännöstelyä ja kehittämishanketta esittelevään näyttelyyn sekä nauttia kahvit. Tilaisuuden avasi Lapin ympäristökeskuksen ympäristönsuojelupäällikkö Tiina Kämäräinen. Tilaisuuden aluksi puheenjohtajana toiminut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä esitteli tilaisuuden tavoitteet ja ohjelman sekä tulevaa työryhmätyöskentelyä. Mika Marttunen Suomen ympäristökeskuksesta esitteli säännöstelyn kehittämistä ja muualta saatuja kokemuksia vastaavista hankkeista, jonka jälkeen Reino Kurkela Lapin ympäristökeskuksesta esitteli kehittämishanketta, tehtyjä tutkimuksia ja tulevaa toimintaohjelmaa. Varsinaista keskusteluosuutta pohjustettiin muutamilla yleisölle osoitetuilla kysymyksillä, jonka jälkeen yleisön ajatuksia kirjattiin keskustelun yhteydessä näkyviin isolle seinäpaperille. Tilaisuuden loppuksi yleisö täytti vielä kirjalliset palautelomakkeet, joiden vastaukset on liitetty tähän raporttiin.

Tähän raporttiin on kirjattu keskusteluiden pääasiallinen sisältö ja esitetyt asiat on ryhmitelty teemoihin tai asiakokonaisuuksiksi. Esittäjien nimiä ei ole mainittu. Palautelomakkeiden sisältö on kirjattu sanatarkasti. Raportin on laatinut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä.

Kysymyksiä ja kannanottoja säännöstelyn kehittämishankkeeseen

- Säännöstelyn haitalliset vaikutukset ulottuvat noin 10 – 15 km ylemmäs kuin hankkeen kartalle merkityssä aluerajauksessa. Säännöstely tuntuu esim. Kokkosnivalla ja Luirossa.
- Esihistorialliset, arkeologiset kohteet ovat jääneet säännöstelyn alle. Niiden selvittäminen ja tutkimus tulisi ottaa myös huomioon. Esihistoria, kulttuuri- ja luontomatkailu voisi olla merkittävää, esimerkiksi Luusuan ikivanha asuinalue, Neitilän alueen arkeologiset kaivaukset.
- Ohjausryhmästä puuttuu Ylikylän osakaskunnan edustaja. Alueella on kuitenkin kaksi jokea ja järvi.
- Vesilintukannat olivat ennen runsaat, nykyisin vähentyneet. Vesilintujen tilanne ja parantamismahdollisuuksien selvittäminen puuttuu kehittämistyöstä.

- Tuleeko kehittämissuosituksiin lista suojaustarpeista ranta rannalta, vai tuleeko se olemaan yleisemmällä tasolla?
- Miksi Yli-Kemin kalatase jätetty pois?
- Miten esitetyt suositukset toteutetaan ja kenen varoilla? Kuka on niiden rahoittaja?
- Kunnostukseen tulisi hakea EU -rahaa ja samalla yhteistyössä eri toimijoiden kanssa kehitellä monipuolista toimintaa alueelle. Tämä edellyttäisi myös Kemijoki Oy:n myötämielisyyttä.
- Säännöstelyä koskevia kommentteja, ehdotuksia ja mielipiteitä
- Voisiko vettä varastoida vesistön yläpuolisilla alueilla, ettei vedenpinnan vaihtelujen tarvitsisi olla niin suuria Kemijärven alueella?
- Voisiko erilaisia vedenkorkeuksia kokeilla, esimerkiksi kesävedenkorkeuden jättämistä matalammalle kuin nyt? Näin voitaisiin selvittää eri vedenkorkeuksien vaikutuksia.
- Säännöstelyssä on huomioitava mahdolliset poikkeustilanteet ja äkilliset vedenpinnan nousut. Esimerkkinä Keski-Euroopan tulvat. Patoja pitäisi korottaa muutamalla metrillä, jotta riskit pienenevät. Samalla saataisiin töitä paikallisille maansiirtoyrityksille
- Alkukesän vedenpintaa ei tulisi nostaa niin äkkiä täyteen korkeuteen, jotta vesilinnut ehtisivät saada poikasensa pois pesistä ennen pinnannousua. Vesilintujen elinmahdollisuuksia tulisi parantaa myös rakentamalla lisää pohjapatoja.
- Vesilinnut ovat yksi hyvän säännöstelyn kriteeri: mitä parempi vesilintukanta, sitä parempaa on säännöstely. Vesilintujen määrää ja kantojen kehitystä tulisi seurata ja tutkia.
- Säännöstelyn alarajaa tulisi kohottaa paikoin kahdesta puoleentoista metriä.
- Kesäajan pinnan korkeus pitäisi pysyä mahdollisimman tasaisena. Sen ei saisi humpata niin kuin nyt, koska rannan kortteikko kärsii. Se on laajoilla alueilla poroille tärkeää ravinnon lähde.
- Kesävesi on nyt liian korkealla, eli 149. Alkuperäinen ajatus oli 148,5. Siitä kun vielä laskettaisiin puoli metriä eli 148, niin olisi paljon parempi.
- Mitä on edullinen säännöstely? Edullista varmasti jokiyhtiölle, mutta entä ranta-asukkaille?
- Talven alarajaa olisi nostettava.
- Kesävedenkorkeuden muutoksilla on merkitystä veneilylle. Koska korkeus vaihtelee, tulisi venereitit merkitä hyvin, jotta veneily olisi turvallista. Nyt reittien merkintä jäänyt keskeneräiseksi – sitä tulisi jatkaa.

Kunnostukset ja hoito

- Luvatut kunnostukset tulisi hoitaa ja kunnostusten toteutuksella tulisi olla selkeät aikarajat, joihin mennessä ne suoritetaan.
- Rantojen maisemointi on erittäin tärkeää.
- Loppukatselmuksen jälkeen tilanne rannoilla on muuttunut kaavoituksen myötä. Kunnostuksia pitäisi tehdä sellaisissakin paikoissa, joilla ennen ei ole ollut rakennuskäyttöä, mutta joilla nyt olisi.
- Kantojen poistolla myös huonoja vaikutuksia – irtonainen aines pääsee paremmin huuhtoutumaan veteen.
- Rantojen suojaukset ovat paikoin liian matalia. Esimerkiksi Ämmänselällä kun tulee oikein kunnan kesämyrsky, aallokko nousee niin korkeaksi, että tehdyt suojaukset eivät riitä.

- Luottamus katselmustoimikuntiin on mennyt. Rantojen sortuminen ei ole rannan omistajien vika – kunnostuksia ei kuitenkaan ole hoidettu. Toteutuksilta puuttuu selkeä aikataulu. Lupauksia on kyllä annettu.
- Oma-aloitteinen rantojen kunnostus on luvanvaraista. Lupia on vaikea saada ja ne maksavat. Lisäksi lupia rantarakentamiseen ei heru.
- Rannoille tulee turvetta, joka täytyisi myös siivota pois.
- Ylikylän alueella on rantavyörymiä seitsemän kilometrin matkalla.
- Termusniemen pato vuotaa. Se pitäisi korjata.
- Tapionniemen vedenkorkeuden mittauspistettä ei ole kai käytetty aikoihin.
- Kunnostuskohteet tulisi laittaa tärkeysjärjestykseen (mutta millä kriteereillä?) ja sitten edetä resurssien mukaan.
- Seitakorvan voimalaitoksen lähelle tulisi saada kunnollinen veneenlaskupaikka. Sinne joskus tehty uimaranta tulisi kunnostaa. Se vaatisi myös aallonmurtajan, jotta hiekka ei menisi virran mukana menojaan.
- Entisillä rannanomistajilla ja heidän jälkeläisillään tulisi olla mahdollisuus saada lunastaa suvulleen kuuluneita maita takaisin itselleen, jos niitä ei voimataloustarkoituksiin tarvita.
- Rannoille tulisi tehdä virkistyskäyttöpaikkoja, nuotiopaikkoja ja muita vastaavia paikkoja.
- Nykyisellään järvellä ei voi olla matkailu- ja virkistyskäyttöä, kun vesi on liikaista ja saastunutta, kun pyydykset likaantuvat ja kun rannat ovat hoitamattomat ja rumassa kunnossa.
- Rannoille tulee myös turve- ja mutapaakkuja, joita pitäisi siivota pois.
- Kantojen poistoa on tehty vasta vähän aikaa. Sitä pitäisi ehdottomasti jatkaa. Nyt sitä tehdään vain lyhyen aikaa vuodesta ja tehottomasti. Kantoja tulisi poistaa talvella jään alta, kun vesi on laskenut pois ja kannot näkyvät kohoumina. Silloin niitä olisi helppoa nostaa ja kuljettaa pois. Miksi niitä koetetaan kerätä juuri silloin kun vesi on korkealla?
- Järven veden laatu on heikentynyt, se on saastunutta. Verkot limoittuvat hetkessä ja levää kasvaa.
- Pohjapatoja tulisi rakentaa lisää ja jo olevien kuntoa tulisi tutkia ja parantaa.
- Paljon esihistoriallisia kohteita on jäänyt veden alle. Ne tulisi huomioida. Tulisi selvittää ja mahdollisesti pelastaa se mitä on pelastettavissa. Ne voisivat olla myös osa matkailun kehittämistä.
- Rannoille tulisi saada kunnolliset venepaikat. Nyt ei omaan rantaan uskalla venettä jättää, vaan aina täytyy vetää se ylös korkeaa törmää, jottei tapahdu vahinkoja. Veden noustua tuuli hakkaa veneitä rikki kivikkoon.
- Vesistön mataloittaminen on kielletty vesilaissa. Mataloituneet syvänteet tulee kunnostaa ja ruopata.
- Lietteen kertymistä ja syvänteiden täyttymistä tulisi tutkia. Tutkimukset tulisi tehdä jäädytysmenetelmällä, jolloin saataisiin luotettavampia tuloksia.
- Vesi menee läpi Termusniemen pohjapadon länsipuolesta ja syövyttää alapuolista pohjaa.
- Kaisanlahden piilopato estää moottoriveneilyn siellä ja samalla rantatonttien myynnin, kun kukaan ei halua niitä, koska veneily on mahdotonta. Pato on tehty lintujen takia, mutta ei niitä siellä ole sen enempää kuin enenkään, liekö minkki syönyt ne?
- Kaisanlahden sillan kansi tulisi saada ylemmäs, jotta päästäisiin kulkemaan isommilla veneillä.

Tiedotus, keskustelu ja yhteistyö

- Museovirastosta ja myös voimayhtiöstä varmasti löytyy vanhoja valokuvia. Ne tulisi saada parempaan käyttöön. Voitaisiin käyttää esimerkiksi kunnostustarpeen määrittelyssä. Seitakorvan aluetta lienee kuvattu museoviraston laskuun aikoinaan. Tämä kuva-aineisto tulisi etsiä ja saada käyttöön.
- Internetiä ja sen käyttöä tulisi harkita. Esimerkiksi tästä hankkeesta voisi tiedottaa; kaikista tapahtumista, työn edistymisestä, kokouksista ja keskusteluista. Voisi olla myös palautemahdollisuus.
- Kunnostuksia käsitteleviä keskusteluita kannattaisi järjestää kylillä kyläkokouksissa, näin saataisiin paremmin asianosaisia paikalle. Tänne keskustaan eivät kuitenkaan kaikki vaivaudu tulemaan. Silloin olisi paikalla myös paremmin paikallisista asioista perillä olevia ja syrjäkylien väkeä.
- Tietoa säännöstelyrajoista ja vedenkorkeusennusteet, varsinkin kesäaikaan.
- Kaikista ajankohtaisista asioista tulisi tiedottaa; toimenpiteistä, muutoksista, tutkimuksista ja niiden tuloksista.
- Iijoki Oy hoitaa hyvin kunnostukset, sieltä pitäisi ottaa mallia. Jokiyhitiön mies käy kerran vuodessa rannat ja isännät läpi ja selvittää, onko kunnostustarpeita.

Tietoa lisää

- Säännöstelyn vaihtelusta ja vedenpinnan korkeuden muutoksista erityisesti kesäaikaan.
- Ajankohtaisista asioista.
- Tiedotus olisi pitänyt aloittaa jo 40 vuotta sitten.
- Kala-asioista. Esimerkiksi siitä, kuinka paljon istutetaan, sekä mitä ja minne.
- Lietteen kertymisestä syvänteisiin ja syvänteiden madaltumisesta.
- Yhteistyömahdollisuuksista ja esimerkiksi rahoitusmahdollisuuksista. EU-rahaa haettava.

Kalatalous

- Alasvaellus tulee estää. Sähköaita on rakennettava, vaikka se maksaisikin. Eikö nyt istutuksiin käytettävä raha mene hukkaan tai ainakin väärään paikkaan, kun kalat vaeltavat pois?
- Kalalajistoa tulisi kehittää niin, että pysyvät ja menestyvät järvessä. Ei kuitenkaan haukea.
- Järvelle on tullut uusi kalalaji – mustekala! (Kannot)
- Haukia ei tule istuttaa, sillä ne syövät taimenistukkaat. Taimenet tulisi istuttaa suurempina, jotta hauki ei niitä söisi.
- Nyt, kun Kitinen on loppuun rakennettu, miten se vaikuttaa siikakantoihin?
- Kuhaa oli ennen ja se olisi hyvä kala saada takaisin. Nyt syvänteet ovat liettyneet ja madaltuneet. Ehkä kuha ei sen takia enää viihdy. Syvänteitä olisi ruopattava, jotta kuha tulisi takaisin
- Käsmänperältä kuha on kadonnut, veden pinnan lasku on varmaankin syytä siihen. Hauenroistoja on kyllä liiankin kanssa.
- Taimenen lisäksi tulisi istuttaa myös järvilohia, koska se lähtee myöhemmin vaellukselle, jolloin virtaamat saattaisivat olla niin paljon pienemmät, että se ei lähtisi pois.
- Siikasaaliit heikentyneet vuosi vuodelta

- Osakaskunnat ovat tärkeässä roolissa kalastusasioista päätettäessä. Niissä on kuitenkin aina samat henkilöt, vuodesta toiseen. Tulisi saada laajemmin porukkaa ja uusia kasvoja vaikuttamaan osakaskuntien toimintaan ja päätöksentekoon.
- Sivujokien lisääntymisalueita tulisi kunnostaa poikastuotantoa varten
- Velvoiteistutukset Ylikylässä olleet siikaa, onko muuttunut järvitaimeneksi? Siika on hävinnyt.
- Nykyisen suunnittelualueen yläpuolellakin on vesistöjä, joihin säännöstely vaikuttaa. Ne pitäisi huomioida kanssa, noin 20-50 km ylöspäin.
- Potentiaaliset lisääntymisalueet taimenelle otettava huomioon ja koetettava saada niistä poikastuotantoa sekä sellaista kantaa, joka ei vaella alas järvestä.
- Kulpiskan lahti on rehevöitynyt ja madaltunut. Miten lahtien liettymiset vaikuttavat kuhakantaan?

Katselmukset, aikaisemmat menettelytavat

- Kun katselmuksia on tehty, ne on tehty puutteellisesti. Mukana tulisi aina olla sellaisia henkilöitä, joilla olisi paikallistuntemusta ja tietoa rantojen tilasta säännöstelyä edeltäneeltä ajalta.
- Rantarakentamisen lupakäytäntöä ja byrokratiaa on pienennettävä. Nyt on todella vaikeaa saada lupaa mihinkään, ja pitää vielä jokiyhtiöltä saada hyväksyntä!
- Luvat maksavat paljon ja niiden hakeminen vie paljon aikaa.

Palaute

Mikä oli tilaisuudessa mielestäsi onnistunutta?

- Kritiikin vastaanotto. Toteutus.
- Moni sai kyllä äänensä kuuluville.
- Hyvä tilaisuus, lisää tällaisia ja käytäntöön pikaisesti.
- Tilaisuus oli hyvä, mikäli asiat saadaan toteuttamisasteelle esitetyssä laajuudessa.
- Laaja-alaisuus.
- Puheenvuorot olivat asiallisia ja kuvastivat syvällistä huolta Kemijärven säännöstelyn tilasta.
- Hyvin pysyi aikataulussa. Konkreettisia asioita.
- Hyvä ilmoitus. Tulimme, koska saimme tiedon.
- Toiveita herättävä keskustelu.
- Keskustelu avointa ja positiivista.
- Ok.
- Tilaisuus hyvä ja tarpeellinen säännöstelyn haittojen korjaamiseksi.
- Puheenvuoroja saivat kaikki halukkaat.
- Pullakahvit.
- Hyvät esittelijät; selkeä toimintatapa.
- Hyvä keskustelutilaisuus.
- Koolle kutsuminen.
- Kaikki saivat tilaisuudessa puheenvuoron.
- Alustus ja asenteellisuus oli hyvä.
- Tilaisuuden keskustelun taso säilyi hyvänä.
- Ruohonjuuritason kokemuksia esille.
- Keskustelu.

Miten tilaisuutta olisi mielestäsi voinut parantaa?

- En kuullut keskustelusta mitään. Tekstit näin lukea, että jotakin ymmärsin. Tällaisissa tilaisuuksissa täytyisi olla tehosteet puheille, mikit puuttuivat.
- Vielä parempi info etukäteen.
- Kemijoki Oy:n kannanottoja asiantuntijoiden toimesta.
- Epäilen, että ilman Kemijoki Oy:n panosta tilaisuus jää rahattomien rupatteluksi.
- Rahoitusasiat eivät tulleet esille.
- Kemijoki Oy:n puheenvuorolla (puolustuspuhe).
- Tilaisuus olisi pitänyt järjestää jo v. 2000, heti aluksi.
- Alustajien äänenkäyttöä olisi voinut lisätä äänenkäyttövahvistimilla.
- Aihepiiri liian laaja. Pitäisi keskittyä johonkin osa-alueeseen.
- Ko. kaavake olisi pitänyt jakaa ennen tätä tilaisuutta.
- Kuulolaite esittelijöiltä puuttui. Miksi?
- Toiveet jää liian korkealle.
- Puheenvuorot olisi saaneet kuulua paremmin.
- Eipä parantamista, oli paljon asiaa.
- Pienempiä työryhmiä joille annetaan määrätty tehtävä.
- Tilaisuus oli hyvä. Kun tapahtuisi jotakin keskustelun pohjalta.
- Kuuluvuus oli todella huono.
- Opastusta, neuvoja, miten rantojen kanssa pitäisi menetellä, että saisi parannusta. Kenelle valittaa? "Kemijoki Oy:lle ei onnistu."

Jäikö jokin asia mainitsematta tai liian vähälle huomiolle keskustelussa?

- Toiveita: rannan kunnostus.
- Nämä mutamättäät jäivät liian vähälle huomiolle.
- Omasta kylästä maanomistajat ja tontinomistajat. Pitäisi käydä jokaisen rantaa tutkimassa ja arvioimassa haitat, sekä panna töpinäksi heti eikä monien vuosien päästä.
- Meidän ranta kasvaa levää ja on turvemättäitä täynnä, niin ettei pääse veneellä rantaan. Pitäisi kaivaa kanava Sikkiön? lampiin asti ja tehdä aallonmurtaja ison selän puolelle. Tämä pitäisi tapahtua keväällä vähän veden aikaan, kun maa on jäässä.
- Joka kylästä maanomistajat ja tontinomistajat paikalle arviointitilaisuuteen. Työt pikaisesti käyntiin. Rantamme on suojattu isoilla kivenmökäreillä, vaikka Kemijoki Oy:llä on suositus suojata noin 30 cm kivillä, isoimmillaan. Pitää mennä uimaankin kumpparit jalassa. Ei ole tehty aallonmurtajaa, vielä vähemmän jätetty asianmukaista venepaikkaa. Itse olemme kyhänneet jonkinmoisen venepaikan.
- Vanhojen tilojen rantojen suojaaminen isojen selkien aallokkoja vastaan, esim. Ämmänselkä. Ei ole suojaus riittävä ja liuskaa ei kannata käyttää.
- Kaikkia haittoja käsiteltiin (tuumasta toimeen).
- Rantojen maisemointi?
- Mihin kalat karkaavat?
- Miksi Kemijoki sponsoroi Simojärven uistattelukisoja? Olen pyytänyt lahjoitusta kemijärveläisille - ei tule, sanoi Sakari Simojärvi.
- Talviajan vedenkorkeuden alarajan nostaminen 1 - 2 metrillä.
- Vesilintujen elintilojen ja pesintäolosuhteiden parantaminen.
- Kun ja jos Lahanpato murtuu, mitä olisi tehtävä. Tai poikkeukselliset sateet, kuten Keski-Euroopassa tänä vuonna. Silloin padot ovat liian matalat.

- Rantojen katselmuksessa on rantojen omistajan oltava mukana. Rannoille pienempää raekokoa. Nykytilanne: 2-3 kuution kivet omakodin rannassa – ei ole hyvän näköinen. Rannat pitäisi maisemoida kuten Sodankylässä.
- Kalatase: taimenen vaellukset, siian, harjuksen, mateen, hauen, kuhan, norssin, muikun sekä särkikalojen. Yli - Kemin Korvatunturilla 9500 km² poikastuotantoa, merkitys Kemijärveen.
- Kala-aita.
- Rantojen korjaamiset ja suojaamiset vyörymiltä.
- Koko Kemijoen vesistöä pitäisi tehdä mereltä aina Kemijärveen ja vaikka pa aina Porttipahtaan asti veneilyreitti, jossa olisi veneiden siirtolaitteet huviveneiden siirtoon (matkailu).
- Käsmänperällä sijaitsevan mökkiniemen Ainola-nimisen tontin rannat ovat vielä korjaamatta ja suojaamatta. Minä esitän, että lähitulevaisuudessa Kemijoki Oy kävisi suojaamassa rannat.
- Hyvä säännöstely = vyörymät kuntoon. Syvänteet (apajapaikat) Ylikylän alueella, Javarusjoki + Pyhäjoki vedenpinnan nosto alasuvantoihin 80-100 cm. Vedenpinnan tarkkailu myös Tapionniemessä. Mittauspiste on Niemelän rannassa (Kemijoki Oy).
- Kannat ja esitykset tulivat monipuolisesti julki. Antoisia.
- Kemijoki Oy:n edustajien osallistuminen keskusteluun puuttui!
- Alarajan nostaminen saattaisi vaikuttaa siihen, että istutuskalat eivät niin kovasti haluaisi pois Kemijärvestä.
- Ei kaikki säännöstelyssä niin huonoa ole kuin jotkut puheenvuorot ilmaisivat. Onhan Kemijärvestä sentään kauniita rantoja ja saaria, ja tuottaahan tämä sähköä meille kaikille.

Muistio 2: Kalatalouden kehittäminen

Tilaisuuden tavoite ja järjestelyt

Kemijärven kalatalouden kehittämistä käsittelevä työpaja järjestettiin Kemijärven Kulttuurikämpällä keskiviikkona 20.11.2002 klo 18.00 alkaen. Tilaisuudesta tiedotettiin lokakuussa järjestetyssä yleisötilaisuudessa sekä kutsukirjein paikallisille sidosryhmille. Myös paikallislehdet kertoivat tilaisuudesta etukäteen. Tilaisuuteen osallistui noin 40 henkilöä.

Työpajan tavoitteena oli esitellä käynnissä olevaa selvitystyötä ja kalastukseen liittyvien tutkimusten tuloksia sekä saada tietoa kala-asioista kiinnostuneiden kalatalouteen liittyvistä tavoitteista, kalatalouden kehittämiseen soveltuvista toimenpiteistä sekä niiden vaikutuksista. Tilaisuuden järjestelyillä ja ohjaamisella pyrittiin myös vaikuttamaan keskusteluilmapiiriin myönteisesti niin, että tilaisuus osaltaan tukisi yhteistyötä myös jatkossa.

Tilaisuuden avasi Lapin ympäristökeskuksesta säännöstelyn kehittämistyöryhmän puheenjohtaja Reino Kurkela kertomalla kehittämishankkeen sisällöstä ja aikataulusta. Illan puheenjohtajana toiminut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä esitteli tilaisuuden tavoitteet ja ohjelman. Pekka Korhonen Suomen ympäristökeskuksesta kertoi tehdyistä kalatalouteen liittyvistä selvityksistä ja tutkimuksista sekä käynnissä olevasta kalatalouden monitavoitteisen kehittämisen hankkeesta. Marko Kiviniemi Lapin ympäristökeskuksesta esitteli alasvaelluksen tutkimiseksi tehtyjä pyydyskokeita, jonka jälkeen Kemijoki Oy:n ympäristöpäällikkö Tarja Zitting-Huttula kertoi yhtiön roolista kala-asioissa.

Varsinaista keskusteluosuutta pohjustettiin esittelemällä yhteenvedo aikaisemmissa yhteyksissä esiin tulleista ongelmista, puutteista ja toiveista. Keskustelua johdateltiin ongelmayhteenvedon pohjalta laadituilla tavoite- ja toimenpideluonnoksilla. Yleisön ajatuksia kirjattiin keskustelun yhteydessä näkyviin isolle seinäpaperille. Tilaisuuden lopuksi yleisö täytti vielä kirjalliset palautelomakkeet, joiden vastaukset ovat tämän raportin liitteenä.

Tähän raporttiin on kirjattu keskusteluiden pääasiallinen sisältö. Esitetyt asiat on ryhmitelty teemoiksi tai asiakokonaisuuksiksi. Esittäjien nimiä ei ole mainittu. Raportin on laatinut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä.

Tavoiteluonnos I.

Kalatalousvelvoitteesta tulevan hyödyn pitäisi kohdistua Kemijärvelle

Tavoitteen mielekkäys:

- Tavoite pitäisi laajentaa Kemijärven lisäksi koko säännöstelyn vaikutusalueelle

Kalojen alasvaelluksen estoaita:

- Alasvaelluksesta on välttämättömyys. Se on saatava.
- Esteen ongelmana on sen toimivuus. Asiaa on tutkittu kirjallisuuden perusteella, eli on kerätty kokemuksia ja teknisiä ratkaisuja muualta toteutetuista esteistä. Olosuhteet ja varsinkin virtaamat Seitakorvalla ovat kuitenkin kovat. Siksi esteaidan tekninen toteutettavuus on kyseenalainen.
- Sähköaita ei kokemusten mukaan estä kalojen alasvaellusta juuri ollenkaan.
- Kuplaputki ei ole teknisesti mahdollinen, koska virtaus on Seitakorvassa niin kova, että kuplat menevät virran mukana eivätkä muodosta tavoiteltua seinää.
- Kalastuslain mukaan kaloja ei saa päästää voimalaitosten turbiineihin.
- Esteaita-asian tutkiminen ja kehittäminen olisi tärkeää ja mielekäästä. Jos ratkaisu löytyisi, sille saattaisi olla tiedossa hyvät kaupalliset markkinat.
- Esteen ongelmana ovat myös sen ylläpito, huolto ja niiden vaatimat kustannukset.
- Alasvaelluksen estämiseen saattaa myös liittyä tiettyjä riskejä, ainakin teoriassa; kalakannat saattavat kasvaa ylitieheiksi ja kääpiöityä ravinnon puutteen vuoksi. Myös loiset ja sairaudet saattavat levitä tehokkaasti tiheissä kannoissa.
- Jos estettä ei voida tai haluta rakentaa, onko alasvaelluksen tutkimisessa mitään mieltä?
- Alasvaellustutkimukseen liittyy vielä lukuisia epävarmuustekijöitä, kuten vaelluksen ajoittuminen. Esimerkiksi muikku vaeltava syksyllä. Toisaalta vaellus saattaa muista tekijöistä johtuen olla hyvin erilaista eri vuosina.
- Alasvaellustutkimuksen merkitys on siinä, että sen avulla saadaan tietoa vaelluksen määrästä ja merkittävydestä. Tutkimuksesta saatua tietoa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi mietittäessä sitä, miten mahdollisesti alasvaeltava kalamäärä voitaisiin korvata.
- Yksi mahdollisuus on se, että Kemijärven vuosittaisia kalaistutuksia lisätään alasvaeltavaa määrää vastaavalla määrällä. Vaihtoehtoisesti voidaan kunnostaa järveen laskevien jokien poikastuotantoalueita siten, että lisääntyvä poikasmäärä riittää korvaamaan vaelluksen vaikutuksen.

Kalakannat pitäisi kehittää sellaisiksi, että ne eivät vaella pois:

- Yhtenä keinona alasvaelluksen estämiseksi tai sen vaikutuksen vähentämiseksi voisi olla sivujokien suiden ruoppaaminen ja kunnostus. Siten niistä tulisi kaloille houkuttelevampia vaelluskohteita.
- Kuhakantaa pitäisi kehittää. Järven omaa kantaa on emokaloina – nyt vain odotetaan, että poikastuotanto saadaan suurempaan mittakaavaan.
- Kuhan menestymisen ongelmana on ennen kaikkea sen lisääntyminen ja säännöstelyn vaikutus siihen. Toisaalta, Kemijärven kuha elää leviämislueensa äärrajoilla: jo pelkästään ilmaston ja lämpötilan vaikutus kantaan saattaa olla suuri.
- Kemijärven alkuperäinen kuhakanta tulisi julistaa suojelukohteeksi.
- Ravintoa kuhalle ainakin pitäisi olla, sillä norssia on Kemijärvestä liikaakin. Norssien määrän kasvuun on osittain saattanut vaikuttaa niitä saalistavan kuhakannan väheneminen. Norssista tulisi päästä eroon.
- Harjuskantojen vahvistamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota kuin nykyisin tehdään. Harjusten istutuksia pitäisi lisätä.
- Kalakantojen kehittämisessä tulisi huomioida ennen kaikkea se, että istutettavat kannat olisivat geneettiseltä perimältään sellaisia kun alueella on ollut. Muualta ei pitäisi tuoda vierasta geeniperimää Kemijärveen.
- Siikaistutuksissa tulisi käyttää vähintään kolmevuotisia istukkaita ja sellaisia lajeja, jotka vaeltavat ylös tai sivujokiin – jos vaeltavat lainkaan.
- Siikaistutusten ajankohtaa tulisi myös harkita. Sillä saattaa olla merkitystä myös vaellukselle.
- Taimenistukkaiden tulisi olla neljäkesäisiä ennen istutusta, jotta ne eivät joutuisi niin usein hauen kitaan, eivätkä toisaalta myöskään vaeltaisi pois Kemijärvestä yhtä herkästi.
- Eri taimenkannoilla ei ole juurikaan todettu olevan eroja vaellusherkkyyden suhteen.
- Taimenkannan kehitystä tulisi edesauttaa myös valistuksen keinoin: taimenia ei saisi kalastaa keskenkasvuina. Verkkojen tulisi olla riittävän harvoja, jotta pikkutaimenet eivät jäisi niihin.
- Istutuksia tulisi hajauttaa useisiin eri paikkoihin, jotta istukkaat leviäisivät nopeammin laajemmalle alueelle ja menestyisivät paremmin.
- Muikkukantoja tulisi myös parantaa – niiden istuttamisen haasteet.
- Kalakantojen liikkuvuudesta tulisi tehdä vertailevaa tutkimusta esimerkiksi Torniojoella.
- Kemijärven laskevien jokien kalataloudellinen kunnostus:
- Jokien kunnostus on yksi kalakantojen kehittämistoimenpiteistä.
- Osaaminen kunnostusasioissa on nykyisin paljon parempaa kuin joskus aikoinaan.
- Kunnostuksia tulisi tehdä nyt, kun niitä on opittu tekemään oikein.
- Myös valistuksella on merkityksensä kunnostusten yhteydessä: kaloja ei saisi kalastaa pieninä poikasina lisääntymisalueiltaan. Niiden pitäisi antaa kasvaa kunnon mittoihin.
- Kunnostuksista ei pitäisi olla haittaa kenellekään – tai ainakaan kukaan ei tuonut mitään kunnostuksiin liittyvää ongelmaa esille.
- Kalatalousvelvoitevaroja voisi käyttää myös kalataloudellisiin kunnostuksiin.
- Sivujärvien kunnostusasioita pitää käsitellä vielä erikseen – myös kalatalouden näkökulmasta.

Tavoiteluonnos 2.

Kemijärvestä kehittyä tunnettu haukivesi

Tavoitteen mielekkyys:

- Kemijärvi on aina ollut tunnettu haukivesi.
- Järvi on tunnettu haukivesi jo nyt. Siinä mielessä ei ole mitään tavoiteltavaa.
- Haukia on jo nyt liikaa, ja Kemijärven maine sen mukainen.

Hauki-istutusten jatkaminen ja lisääminen:

- Haukea ei tulisi istuttaa, sillä vie tilan ja elinmahdollisuudet muilta kaloilta. Varsinkin siialta ja taimenelta.
- Esimerkiksi vetouistelukisoissa saadaan satoja kiloja haukia, mutta taimenia vain muutamia. Taimenen kalastuksen mielekkyys kärsii.
- Istutuksia ei tarvita, sillä hauki lisääntyy itsestäänkin. Resursseja ei tarvitse suunnata tähän tarkoitukseen.
- Hauki-istutukset ovat mielekkäitä siltä kannalta, että haukikanta palautuisi tasolle jolla se oli ennen säännöstelyä. Luontaisen lisääntymisen haittana on kokemusten mukaan pohjan jäätyminen talvella. Vesi pysyy keväällä kudun jälkeen vielä niin kylmänä, että mätimunat eivät kehity.
- Hauen istuttaminen on mielekäästä, koska se on varsin kustannustehokasta. Poikaset menestyvät hyvin, eivätkä aikuiset kalat vaella järvestä alas, koska ravintoa on riittävästi. Ammattikalastukselle hauki tarjoaisi hyvät mahdollisuudet, jos vain jalostus ja vienti saataisiin toimimaan alueella. Kotitarvekalastajille hauki on ja on aina ollut tärkeä ja varma saaliskala. Se on mieluisen saalis myös urheilukalastajille. Kalastusmatkailulle hauki tarjoaa myös hyvät mahdollisuudet: saalis on taattu.

Lisääntymisalueiden ja -olosuhteiden parantaminen:

- Yksi keino tai edellytys hauen paremmalle lisääntymiselle olisi se, että veden korkeutta ei alkutalvesta laskettaisi ennen kuin jään päälle on muodostunut kunnollinen lumipeite. Se vähentäisi rantojen pohjien jäätymistä talvella ja edesauttaisi mädin kehitystä keväällä, koska jäätynyt pohja ei pitäisi veden lämpötilaa liian kylmänä mädin kehitykselle.

Tavoiteluonnos 3.

Mahdollisimman moni osallistuu kalatalousasioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon.

- Perustetaan yhteistyöelin joka koordinoi koko järven laajuista yhteistyötä:
- Rajauksena ei tule olla vain Kemijärvi, vaan koko säännöstelyn vaikutusalue.
- Kalastusalue, velvoitehoitotyöryhmä sekä osakaskunnat hoitavat tällä hetkellä pitkälti kukin omaa lakisääteistä tehtäväänsä. Kokonaisvaltainen lähestymistapa puuttuu.

- Laajapohjaisen yhteistyöelimen tarvetta ei kiistetty, joskin todettiin, ettei nykyisessä toiminnassa sinällään koettu olevan ongelmia.
- Toisaalta nykyiseen toimintaan ja tuloksiin esimerkiksi velvoitekorvausten käytön suhteen oltiin tyytymättömiä. Esitettiin, että asioiden hoitoon tulisi lisätä uutta ajattelua ja asiantuntemusta.
- Ainoa rajoite velvoitehoitovarojen käytössä on se, että ne tulee kohdistaa säännöstelyn vaikutusalueelle. Toisaalta myös käytössä oleva kiinteä rahamäärä on oma rajoitteensa. Kemijoki Oy ei ohjaa tai määrää varojen käyttöä.
- Varoja voitaisiin ohjata nykyistä enemmän myös harjuksen ja kuhan istutuksiin sekä mahdollisesti myös jokien kalataloudelliseen kunnostukseen ja roskakalojen nuottaukseen.
- Osallistuminen kalastusalueen, velvoitehoitotyöryhmän ja osakaskuntien toimintaan on rajoitettua. Näin tietyt ryhmät tai heidän edustajansa jäävät kalastusasioiden käsittelyn ulkopuolelle. Esimerkiksi kalastusmatkailuun, kalanjalostukseen ja ammattikalastukseen liittyvät näkemykset saattavat jäädä huomioimatta. Kalastukseen liittyviä yhdistyksiä on alueella useita, mutta kontaktit ja tiedon kulku yhdistysten ja muiden toimijoiden välillä on sattumanvaraista.
- Yhteistyöelimen mielekkyyttä ei kiistetty sitä erikseen kysyttäessä. Yhteistyön käynnistäjän rooli saattaisi sopia parhaiten joko TE-keskukselle tai mahdollisesti kaupungin elinkeinotoimelle. Kaupungin kiinnostusta ottaa tehtävää vastaan tosin epäiltiin.

Houkutellaan ihmiset osallistumaan osakaskuntien toimintaan:

- Myönnettiin, että osakaskuntien kokouksiin osallistuu vain harvalukuinen joukko. Kokouksissa käy noin 15-20 henkilöä, ja yleensä kyseessä ovat samat henkilöt vuodesta toiseen. Valtakirjojen kautta edustettuna on tosin laajempikin osakkaiden joukko.
- Varsinaisia keinoja osallistujamäärien lisäämiseksi ei esitetty, vaikka laajempaa osallistumista pidettiin sinällään hyvänä asiana.

Kalataloudellisen tarkkailun kehittäminen niin, että se tuottaa laadukkaampaa tietoa päätöksenteon pohjaksi:

- Tarkkailussa olisi tehostamisen varaa. Erityisongelmana on epäyhtenäinen raportointi: miksi Kemijoki ja Kemijärvi raportoidaan erillisinä alueina?
- Tarkkailuun osallistuvia kirjanpitokalastajia pitäisi kouluttaa niin, että he osaisivat erotella eri siikakannat toisistaan.
- Hauen merkitystä kalakannoille tulisi tutkia. Miten haukikannat vaikuttavat esimerkiksi roskakalojen määrään ja toisaalta ahvenkantoihin ja ahvenen kokoon? Onko esimerkiksi isokokoisten ahventen määrä seurausta siitä, että vahva haukikanta syö pikkuahventa ja jäljelle jääville on tarjolla enemmän ravintoa?

Kalataseen selvittäminen:

- Kalojen vaeltaminen yläpuolisiin vesistöihin tulisi selvittää varsinkin siian ja taimenen kohdalla.

Tilaisuudesta annettu palaute

Kirjallisen palautelomakkeen palautti yhteensä 26 osallistujaa. Seuraavassa esitellään mielipiteiden jakautuminen kunkin palautelomakkeessa olleen väittämän tapauksessa.

Työpajan jäsentely oli mielestäni onnistunut ja selkeä.

Täysin samaa mieltä 15, osittain samaa mieltä 11.

Sain alustuksista, esitelmistä ja tilaisuudesta kokonaisuutena itselleni tarpeellista ja uutta tietoa.

Täysin samaa mieltä 10, osittain samaa mieltä: 13, en osaa sanoa: 2, täysin eri mieltä: 1.

Kalatalousasioista käyty keskustelu vastasi odotuksiani.

Täysin samaa mieltä 9, osittain samaa mieltä 10, en osaa sanoa: 3, osittain eri mieltä, 2. (positiivinen yllätys)

Työpajassa poimittiin esiin käsiteltävien asioiden keskeiset ongelmakohdat.

Täysin samaa mieltä 13, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 1.

Koin saaneeni työpajassa tilaisuuden vaikuttaa käsiteltyihin asioihin.

Täysin samaa mieltä 8, osittain samaa mieltä 10, en osaa sanoa: 5, osittain eri mieltä 1.

Mielipiteeni Kemijärven kalatalouden ongelmista tai kehittämistarpeesta muuttui tilaisuuden aikana.

Täysin samaa mieltä 2, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 9, osittain eri mieltä 5, täysin eri mieltä 3.

Kalatalouden kehittämiseen liittyvät erilaiset tavoitteet ovat yhteensovittavissa.

Täysin samaa mieltä 7, osittain samaa mieltä 11, en osaa sanoa 3, osittain eri mieltä 3.

Tilaisuudessa varattiin riittävästi aikaa eri mielipiteiden esiintuomiseen.

Täysin samaa mieltä 10, osittain samaa mieltä 9, en osaa sanoa 3, osittain eri mieltä 3.

Työpaja oli sopivan mittainen.

Täysin samaa mieltä 16, osittain samaa mieltä 7, osittain eri mieltä 2.

Olen halukas osallistumaan tämän tyyppisiin tilaisuuksiin myös tulevaisuudessa.

Täysin samaa mieltä 19, osittain samaa mieltä: 5, en osaa sanoa 1.

Minkä kouluarvosanan (4 – 10) antaisit tilaisuudelle?

10: 1 kpl

9: 2 kpl

8: 12 kpl

7: 2 kpl

(Keskiarvo 8,1)

Mikä oli mielestäsi tärkein toimenpide Kemijärven kalatalouden parantamiseksi ennen tätä tilaisuutta / jälkeen?

- Alasvaelluskysymyksen ratkaiseminen / sama.
- Säännöstelyn vähentäminen tai lopettaminen / sama.
- Se, miten saadaan Kemijärven vesi puhtaaksi saasteista. Lämpimän veden aikaan humuspitoisuus on niin suuri, ettei virkistyskalastuksesta tule mitään / en osaa vielä sanoa.
- Esteaidan rakentaminen tai kokeilu on tärkein. Seuraavaksi tärkein ovat istutukset / sama.
- Esteaita Seitakorvaan / sama, esteaita on lain mukaan pakollinen.
- Esteaita, ja äkkiä.
- Järven vedenpinnan alarajan nosto / sama.
- Säännöstelyn alarajan nosto / kehittämissyhteistyöelin tulisi perustaa pikimmiten (laaja).
- Siikakannan lisäys, isommat kalat / sama.
- Säännöstelyn alarajan nosto / suunnittelua tulee jatkaa ja toimenpiteet sen mukaan. Kemijärvestä haukivesi. Edelleen myös alarajan nosto.
- ? / hyviä ajatuksia.
- Kalojen istutus / kalaeste Seitakorvaan.
- Ei mikään / toivossa on hyvä elää.
- Yhteistyön kehittäminen Kemijärven kalatalouden piirissä / kalakantojen kehittäminen.
- Velvoitteen jouston hyötykäyttö, taimenen istukaskoko suuremmaksi, kukaan istutukseen panostettava / sama.
- Taimenistukkaiden koon kasvattaminen, kuhaistutukset, kalastusjärjestelyt, verkon silmäkoot, valistus. Asianosaisten tulisi miettiä, mitä he haluavat: haukivesi – taimenvesi – siikavesi – jokin yhdistelmä. Sen jälkeen hoitopäätökset / sama, lisäksi haukiveden hyödyntäminen; ammattimainen kalastus, jalostus, markkinointi, matkailu.
- Esteaita kanavan suulle / Esteaidan lisäksi sopivien kalakantojen etsiminen istutettavaksi.

Muita kommentteja:

- Kalatalousmaksua tulisi suunnata tutkimukseen ja tarkkailuun.
- Pääpaino vesistöjen kunnostukseen.
- Keskustelua esteaidasta. Se pitäisi rakentaa tai ainakin kokeilla.
- Pitäisi istuttaa kalaa, mikä pysyy Kemijärvestä ja on kaikkien pyydettävissä.
- Tosi vaikea asia saada järjestykseen!
- On toivottavaa, että rakennetaan esteaita Luusuan laskukanavan yläpään.
- Jos Vuotos rakennetaan, Kemijärvi on lopullisesti pilalla.
- Tilaisuudesta olisi pitänyt tiedottaa isommin otsikoin lehdissä – nyt vain pieni porukka sai kutsun.
- Jatkoissa toimenpiteitä eli sopimus siitä, kuka esimerkiksi kutsuu yhteistyöelimen suunnittelukokoukseen.

Muistio 3: Tiedotus- ja yhteistyö

Tilaisuuden tavoite ja järjestelyt

Kemijärven säännöstelyä koskevan tiedotuksen ja yhteistyön kehittämistä käsittelevä työpaja järjestettiin Kemijärven kirjaston kokoushuoneessa torstaina 21.11. klo. 18.00 alkaen. Tilaisuudesta tiedotettiin lokakuussa järjestetyssä yleisötilaisuudessa ja kutsukirjein paikallisille sidosryhmille. Lisäksi paikallislehdissä oli kerrottu tilaisuudesta etukäteen. Tilaisuuteen osallistui noin 20 henkilöä.

Työpajan tavoitteena oli esitellä käynnissä olevaa kehittämistyötä ja saada tietoa sidosryhmien tiedon tarpeista sekä soveltuvista tiedotusmenetelmistä tiedotussuunnitelman laadintaa varten. Tilaisuuden järjestelyillä ja ohjaamisella pyrittiin myös vaikuttamaan keskusteluilmapiiriin myönteisesti niin, että tilaisuus osaltaan tukisi yhteistyötä myös jatkossa.

Tilaisuuden avasi Lapin ympäristökeskuksesta säännöstelyn kehittämistyöryhmän puheenjohtaja Reino Kurkela. Hän esitteli myös kehittämishankkeen sisältöä ja aikataulua. Illan puheenjohtajana toiminut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä esitteli tilaisuuden tavoitteet ja ohjelman. Erkki Nuortio Kemijoki Oy:stä kertoi vedenkorkeuden vaihteluun ja virtaamiin vaikuttavista tekijöistä sekä niiden ennakoimisen ja niistä tiedottamisen vaikeuksista.

Varsinaista keskusteluosuutta pohjustettiin tehtyjen kyselyjen ja haastattelujen tuloksilla ja niihin liittyvillä kysymyksillä, jonka jälkeen yleisön ajatuksia kirjattiin keskustelun yhteydessä näkyviin isolle seinäpaperille. Tilaisuuden lopuksi yleisö täytti vielä kirjalliset palautelomakkeet, joiden vastaukset on liitetty tähän raporttiin.

Tähän raporttiin on kirjattu keskusteluiden pääasiallinen sisältö ja esitetyt asiat on ryhmitelty teemoihin tai asiakokonaisuuksiksi. Esittäjien nimiä ei ole mainittu. Raportin on laatinut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä.

Mistä asioista tulisi tiedottaa?

Jään paksuus

- Avannot ja muut vaaranpaikat pitäisi merkitä selvästi. Heikoilla jäillä kulkee paljon ihmisiä.
- Merkkien tulisi olla nykyistä korkeampia. Nyt lumi peittää ne helposti.
- Merkit tulisi myös kerätä pois keväällä, sillä narut ja lippusiimat ovat vaarallisia esimerkiksi jäädessään perämoottorin potkuriin.
- Erityisesti virtapaikat tulisi merkitä.
- Ovatko jäätiet enää turvallisia, kun virta syö jäätä?
- Poikkeuksellisista muutoksista vedenkorkeuksissa tai virtaamissa voisi tiedottaa. Se toimisi ennakkovaroituksena ainakin tottuneille jäällä kulkijoille.
- Jään paksuudesta ja varsinkin vaarapaikoista tulisi tiedottaa toisilta paikkakunnilta tuleville mökkiläisille, vieraspaikkakuntalaisille sekä kelkkasafariporukoille.
- Kenelle tiedotusvastuu ja vaaranpaikkojen merkitseminen kuuluvat? Ne eivät ole velvoitteiden mukaista toimintaa.
- Keskustelua käytiin ja kysymyksiä esitettiin myös siitä, mitkä tekijät vaikuttavat jään paksuuteen ja sen muutoksiin. Onko virtauksella vaikutusta siihen ja kuinka paljon? Vaikuttaako järven läpi kulkevan veden lämpötila jään paksuuteen? Onko yläpuolisista vesistöistä tulevan veden lämpötila merkittävästi korkeampi kuin järvessä olevan veden?

- Jääpeitteen muodostumisen ja sen paksuuden muutosten seuraaminen sekä siihen vaikuttavien syiden selvittäminen on ilmeisesti asia, joka kiinnostaa monia. Siitä on olemassa useampia erilaisia käsityksiä sekä arkielämän kokemuksia

Juoksutus ja veden korkeus

- Poikkeavasta juoksutuksesta tai nopeasta pinnanmuutoksesta olisi hyvä tiedottaa.
- Vedenkorkeustiedoilla on merkitystä varsinkin ranta-asukkaille sekä veneen pitämiselle veneilykaudella.
- Kalastajille vedenkorkeustiedoilla on merkitystä kalastuksen suunnittelussa ja varsinkin verkkojen laskupaikkojen valinnassa. Etenkin talvella on vaarana että verkot jäävät kuiville ja jäätyvät pohjaan tai jääkanteen kiinni.
- Veneilykaudella tulisi tiedottaa myös poikkeuksellisen alhaalla olevasta vedenpinnasta.
- On olemassa palvelunumero, josta voi maksutta kuunnella vedenkorkeustiedot.
- Palvelunumero ei ole laajasti tunnettu vaikka on ollut käytössä jo pitkään.
- Vedenkorkeudesta voisi tiedottaa vaikkapa valtatievarressa olevalla valomittarilla. On varmaankin olemassa automaattisia mittalaitteita, joilla voitaisiin välittää tieto näyttötauluun. Näytön tulisi olla paikassa, missä moni näkisi sen esimerkiksi ohi ajaessaan.
- Olisiko Kauppapaikan nurkka hyvä paikka mittarille?
- Senhetkisen korkeuden lisäksi voisi näyttää tietoa myös tulevasta suunnasta eli siitä, laskeeko vai nouseeko vesi.
- Vedenkorkeudesta voisi tiedottaa päivittäin myös Alueradiossa, vaikkapa säätiedotuksen yhteydessä samaan tapaan kuin merisään yhteydessä kerrotaan meriveden korkeudesta.
- Päivittäiset vedenkorkeustiedot voisivat olla myös paikallislehdessä.

Kunnostusasiat

- Kunnostustöiden työohjelmista kertominen olisi mielekästä.
- Varsinkin isojen kohteiden aikataulut kiinnostavat.
- Yksittäisten asukkaiden rantojen kunnostuksista ja muista asioista ei ole mielekästä tiedottaa yksityiskohtaisesti julkisuudessa.
- Myös pitkäntähtäimen aikataulut olisi hyvä julkaista, jottei tarvitsisi koko ajan kysyä samaa asiaa, eli että koska siihen ja siihen ruvetaan.
- Kantosavotasta; kuka vastaa, missä tehdään ja koska.
- Kunnostuskohteiden valintaperusteista.
- Tulevista töistä tietoa – merkitystä kalastajille esim. pyydysten sijoittamisessa.
- Rantojen kulumisesta ja sen muutoksista yleisellä tasolla.
- Jokiyhtiön pitäisi käydä etsimässä kunnostuskohteita myös vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti eikä vain silloin kun pyydetään – samaan tapaan kuin Suolijärvillä tehdään.

Järven pohja

- Pitkään on jo puhuttu järvenpohjan liettymisestä ja mataloitumisesta – mitä oikeasti on tapahtunut? Pitäisi selvittää ja tiedottaa tuloksista laajasti.
- Lapin ympäristökeskus olisi tässä asiassa luonteva toimija, jos Kemijoki Oy:öön ei luoteta.
- Syvänteiden tila ja kunto.
- Pelkosenniemen ja Haarainhaudan syväne. Siitä olisi hyvä saada tietoa.

Historia

- Tulisi kertoa ja muodostaa kuva ajoista ennen säännöstelyä.
- Toivottiin vanhoja valokuvia yleisesti nähtäville. Museovirastossa on kuvia säännöstelyä edeltäneeltä ajalta, mutta väitettiin, että kuvat on julistettu sa-
laisiksi Kemijoki Oy:n toimesta.

Miten tiedotusta tulisi tehdä?

Kemijoki Oy

Todettiin, että kaikessa tiedotuksessa ja yhteistyössä pohjana tulisi olla rehellisyys. Vanhojen päätösten ja tehtyjen asioiden jatkuva puolustelu joutaisi pois. Eri mie-
het ovat olleet vastuussa silloin – ja eri tilanteessa. Nyt on uusi porukka ja eri
haasteet. Vanhat virheet voisi avoimesti myöntää.

Virtauutiset

- Lehdessä luodaan kaikesta vain myönteistä kuvaa.
- Tietoista imagon rakentamista.
- Lehti koettiin vastenmielisenä, koska sen antama kuva ja oma käsitys todel-
lisuudesta ovat niin kaukana toisistaan.
- Ei kerrota koskaan mitään haitoista tai huonoista asioista.
- Kysymys ei ole pelkästään luotettavuudesta ja oikeellisuudesta, vaan myös
asenteesta ja vastuun kantamisesta.

Paikallislehdet

- Paikallislehtiin toivottiin eri alojen – myös riippumattomien – asiantuntijoi-
den artikkeleita ja kirjoituksia säännöstelystä ja sen vaikutuksista.

Odotukset tiedotusvälineille

- Artikkelisarja: eri kirjoittajia eri puolilta, riippumattomia asiantuntijoita.
Tarkastelussa on huomioitava monipuolisuus.
- Myös valtakunnallisiin tiedotusvälineisiin tulisi saada asiaa käsitteleviä kir-
joituksia. Kemijärven säännöstelyä ei tunneta, eikä osata kuvitellakaan,
mitä 7 metrin säännöstely tarkoittaa.
- Jos kovasti mollataan säännöstelyn vaikutuksia, se merkitsee menetyksiä
matkailun kannalta. On vaikea houkuttaa matkailijaa, jos mielikuva on ko-
vin negatiivinen.

“Puskaradio”

- Tiedon oltava julkisesti muualta saatavissa, ja sitä kautta sen on tultava
puskaradioon.
- Avainhenkilöt ovat keskeisessä asemassa.
- Toimittajat ovat merkittäviä, tai ainakin heidän kautta saadaan asioita tietoi-
suuteen ja eteenpäin.
- Kylätoimikunnat ja kylätoimistot ovat mielekkäitä tiedon levittämiskanavia.

Infopiste

- Kirjastossa
- Internetissä
- Ilmoitustaulut
- Lukkarisen Sivakka -kaupassa

Ympäristökeskus

- Odotetaan vahvempaa ja selkeämpää roolia.
- Todella valvottava ja otettava kantaa ongelmiin.
- Nostettava julkista profiilia ja todella osoitettava valvovan viranomaisen asema myös julkisuudessa ja julkisesti.
- Vanha historia vesihallinnon ajoilta varmasti myös vielä painaa ihmisten mielissä.
- Tutkimuksista tiedotettava ja muiden tutkimuksia arvioitava kriittisesti. Jos niitä käytetään, on muistettava lähdekritiikki.

Yhteistyön kohteita

- Yhteistyön onnistumisen ehtona on osaltaan se, että olisi selkeä kuva siitä, mitä voidaan ja/tai ollaan valmiit tekemään. Sitten voidaan kohdistaa huomio niihin asioihin, muuten turhien odotusten ja väärin mielikuvien takia petytään.
- Kalastusasioiden kehittäminen.
- Sivujärvien kunnostus ja kyläkohtainen rantojen parantaminen.
- Tiettyjen jokisuiden kehittäminen, esim. pohjapatojen rakentaminen.

Mahdollisen EU-hankeen kohteita

- Linnustoalueiden kunnostus.
- Virkistyskäytön kehittäminen: venereitit, rantautumispaikat, uimarannat...
- Maisemointi – kulttuurimaisemien ylläpito ja kunnostus.
- Kulttuurihistoriallisten kohteiden suojelu ja kehittäminen esim. matkailukäyttöön.
- Syvänteiden ruoppaus – edistäkö kuhaa? Ehkä ei, voi olla haitallista – näiden asioiden tutkimiseen ja selvittämiseen.
- Veden laatuasiat: maatalouden merkitys, ojituksen merkitys ja uudet toimintatavat, ranta-asutuksen merkitys.
- Tiedotuksen kehittämiseen: sen määrälliseen lisäämiseen, mutta myös uusin tapojen kokeiluun ja kehittämiseen.

Tilaisuudesta annettu palaute

Kirjallisen palautelomakkeen palautti yhteensä 8 osallistujaa.

Työpajan jäsentely oli mielestäni onnistunut ja selkeä:

Täysin samaa mieltä 1, osittain samaa mieltä 6, en osaa sanoa 1.

Sain alustuksista, esitelmistä ja tilaisuudesta kokonaisuutena itselleni tarpeellista ja uutta tietoa:

Täysin samaa mieltä 1, osittain samaa mieltä 4, osittain eri mieltä 3.

Tiedottamisen ja yhteistyön edellytysten kehittämistä käyty keskustelu vastasi odotuksiasi:

Täysin samaa mieltä 2, osittain samaa mieltä 3, en osaa sanoa 2, osittain eri mieltä 1.

Työpajassa poimittiin esiin käsiteltävien asioiden keskeiset ongelmakohdat:

Täysin samaa mieltä 1, osittain samaa mieltä 4, en osaa sanoa 1, täysin eri mieltä 1.

Koin saaneeni työpajassa tilaisuuden vaikuttaa käsiteltyihin asioihin:

Täysin samaa mieltä 4, osittain samaa mieltä 4.

Mielipiteeni Kemijärven säännöstelyä koskevan tiedottamisen ongelmista tai kehittämistarpeesta muuttui tilaisuuden aikana:

Täysin samaa mieltä 2, osittain samaa mieltä 3, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 1, täysin eri mieltä 1.

Kemijärven säännöstelyn kehittämiseen liittyvät erilaiset tavoitteet ovat yhteen sovitettavissa:

Täysin samaa mieltä 3, osittain samaa mieltä 1, osittain eri mieltä 4.

Tilaisuudessa varattiin riittävästi aikaa eri mielipiteiden esiin tuomiseen:

Täysin samaa mieltä 5, osittain samaa mieltä 2.

Työpaja oli sopivan mittainen:

Täysin samaa mieltä 5, osittain samaa mieltä 1, osittain eri mieltä 1.

Olen halukas osallistumaan tämän tyyppisiin tilaisuuksiin myös tulevaisuudessa:

Täysin samaa mieltä 5, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 1.

Minkä kouluarvosanan (4 – 10) antaisit tilaisuudelle?

8; 2 kpl

7½; 1 kpl

7; 1 kpl

keskiarvo 7.6

Muita kommentteja:

- Ennen kuin tällaiset tilaisuudet lyödään lukkoon, olisi hyvä tarkistaa aika-
taulujen sopivuus etukäteen ainakin Kemijoen väeltä, joilla on paljon mui-
takin sitoumuksia.
- Hämmästyttävää jokiyhtiön edustajan Nuortion Vuotos-kytkentä ja virkis-
tysarvon paranemismittarit.

Mikä oli mielestäsi tärkein toimenpide Kemijärven säännöstelyä koskevan tiedottamisen parantamiseksi ennen tätä tilaisuutta / jälkeen?

- Tiedottamiskynnyksen määrittely / alueradion käyttö
- Totuus eli rehellinen tiedottaminen / sama

Muistio 4: Rantojen kunnostus ja väylät

Tilaisuuden tavoite ja järjestelyt

Kemijärven säännöstelyyn liittyviä kunnostuksia käsittelevä työpaja järjestettiin Kemijärven Kulttuurikämpällä keskiviikkona 27.11. 2002 klo 18.00 alkaen. Tilaisuudesta tiedotettiin lokakuussa järjestetyssä yleisötilaisuudessa ja kutsukirjein paikallisille sidosryhmille. Lisäksi paikallislehdissä ja radiossa oli kerrottu tilaisuudesta etukäteen. Tilaisuuteen osallistui noin 60 henkilöä.

Työpajan tavoitteena oli esitellä käynnissä olevaa kehittämistyötä, kunnostustoimintaa sekä arvioida kunnostusasioiden käsittelyä ja saada kehittämisehdotuksia. Tilaisuuden järjestelyillä ja ohjaamisella pyrittiin myös vaikuttamaan keskusteluilmapiiriin myönteisesti niin, että tilaisuus osaltaan tukisi yhteistyötä myös jatkossa.

Tilaisuuden avasi Lapin ympäristökeskuksesta säännöstelyn kehittämistyöryhmän puheenjohtaja Reino Kurkela. Hän esitteli kehittämishankkeen sisältöä ja aikataulua. Illan puheenjohtajana toiminut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä esitteli tilaisuuden tavoitteet ja ohjelman. Reino Kurkela kertoi myös Lapin ympäristökeskuksen ja Kemijärven kaupungin tekemistä kunnostuksista sekä olemassa olevista jatkosuunnitelmista. Raimo Kaikkonen Kemijoki Oy:stä kertoi yhtiön tekemistä kunnostustöistä, niiden suunnittelusta ja kohteiden valinnasta.

Varsinaista keskusteluosuutta pohjustettiin muutamalla yleisölle suunnatulla kysymyksellä sekä sopimalla mielekkään keskustelun pelisäännöt. Yleisön esittämät mielipiteet kirjattiin keskustelun yhteydessä näkyviin isolle seinäpaperille. Tilaisuuden lopuksi yleisö täytti vielä kirjalliset palautelomakkeet, joiden vastaukset on liitetty tähän raporttiin.

Tähän raporttiin on kirjattu keskusteluiden pääasiallinen sisältö ja esitetyt asiat on ryhmitelty teemoiksi tai asiakokonaisuuksiksi. Esittäjien nimiä ei ole mainittu. Raportin on laatinut Juha-Pekka Turunen Diskurssi Oy:stä.

Velvoitteisiin perustuva kunnostus

- Resurssit tulisi kohdistaa ensisijaisesti kotirantojen kunnostuksiin ja muihin asioihin vasta sitten, kun kotirannat ovat kunnossa.
- Toteutettujen kunnostusten laatu ei vastaa odotuksia tai sitä, mitä on sovittu.
- Toteutusta tulisi myös seurata.
- Toteutuksesta tulisi tehdä selkeät piirustukset ja sopia kirjallisesti toteutuksen aikataulusta.
- Velvoitekunnostukset tulisi tehdä kerralla kuntoon, esimerkiksi seuraavan kolmen vuoden aikana.
- Velvoitteet eivät tule koskaan kokonaan tehdyiksi, niitä tulee koko ajan lisää.
- Velvoitteita tehdään parstäkertoimen mukaan.
- Velvoitteiden valvojan eli Lapin ympäristökeskuksen tulisi kohottaa profiiliaan; todella valvoa ja ottaa kantaa – nyt se ei sitä tee.

Kunnostusten suunnittelu ja kanssakäyminen

- Paikkakuntalaiset ovat turhautuneita lupauksiin, kyselyihin ja muuhun. Toteutuksiin tarvittaisiin selkeät aikataulut ja vauhtia.
- Osaselityksenä turhautumiseen on jokiyhtiön asenne. Se on ollut aina nuiva. Yhtiön tulisi jalkautua ja tulla kuuntelemaan ihmisten tarpeita sekä kertoamaan tulevista toimenpiteistä.

- Osakaskuntien kokouksissa olisi hyvä tehdä myös kunnostuksia koskevia aloitteita ja laittaa kohteita tärkeysjärjestykseen. Siellä on paljon asiantunte-
mista myös näistä tarpeista.
- Jokiyhtiön tulisi olla kuulemassa kokouksia, jotta se tietäisi kunnostustar-
peista.
- Jokiyhtiön osakkaiden pitäisi miettiä ja tehdä sellainen päätös, että rannat
laitettaisiin kerralla kuntoon – keskustelu pitäisi siirtää tasolle jolla on todel-
la päätösvaltaa.

Kemijoki Oy:n vapaaehtoiset kunnostukset

Kantosavotta

- Kantosavotta on merkittävää kunnostustyötä. Se tulisi asettaa ykkösjalle
tärkeysjärjestyksessä, sillä se palvelee järven käyttäjiä ja virkistyskäyttöä
monella tavalla; esimerkiksi veneilyä, kalastusta ja maisemanhoitoa.
- Kantosavottaa tulisi tehostaa merkittävästi nykyisestä ja siirtyä koneura-
kointiin.
- Miesvoimin tehtävä työ on näpertelyä ja resurssit menevät hukkaan.
- Kantosavottaan tulisi satsata kertarysäyksellä enemmän, sen sijaan että teh-
täisiin joka vuosi vähän.
- Savotassa käytettävää tekniikkaa tulisi kehittää entisestään.
- Koneen tulisi mennä edeltä ja miesten perässä eikä päinvastoin, kuten ny-
kyisin tapahtuu.
- Resurssit tulisi kohdistaa irtonaisten kantojen keräämiseen siksikin, että se
on velvoitteen mukaista toimintaa.
- Kannoille tulisi kehittää kunnollista hyötykäyttöä.
- Kannot ovat kuin mustekaloja.
- Kantojen raivaus on yhtiölle tuottavaa toimintaa, sillä jokainen poistettu
kanto lisää järven tilavuutta ja siten siitä saatavaa säännöstelyhyötyä.

“Kemijärven malli”, eli miten niitä kunnostuksia, jotka eivät perustu velvoitteisiin, tulisi suunnitella ja koordinoita?

- Kunnostustöiden toteutusta, suunnittelua ja seuranta koordinoimaan tuli-
si perustaa laajapohjainen yhteistyöryhmä, jossa olisivat edustettuina kylä-
toimikunnat, osakaskunnat, erilaiset järjestöt jne.
- Yhteistyöryhmä kartoittaisi kunnostustarpeet ja toiveet sekä tekisi toimen-
pide-esitykset. Toimenpiteitä voitaisiin priorisoida alueittain vaikka kylätoi-
mikunnissa, hankkeiden tärkeyden ja toteuttamisjärjestyksen kannalta.
- Myös seuranta olisi järjestettävä, eli toimenpiteiden toteutumista pitäisi ar-
vioida myös yhteistyöryhmässä.
- Pystyykö kukaan tai mikään laittamaan kohteita tärkeysjärjestykseen muu-
ten kuin olemalla ulkopuolinen?
- Saako tällainen työryhmä mitään aikaan? Aikaa kuluu mutta mitään ei ta-
pahdu – pitäisi ruveta toteuttamaan heti eikä pitämään istuntoja.
- Kunnostuksiin pitäisi olla olemassa resurssit ennen kuin ihmisten toiveita
ruvetaan keräämään.
- Yhteistyöryhmässä tulisi huomioida myös moninaiskäytön edut, eikä ryh-
män kokoonpano saisi perustua pelkästään maan tai vesialueiden omistuk-
seen.

Tilaisuudesta annettu palaute

Kirjallisen palautelomakkeen palautti yhteensä 23 osallistujaa.

Työpajan jäsentely oli mielestäni onnistunut ja selkeä:

Täysin samaa mieltä 5, osittain samaa mieltä 14, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 3.

Sain alustuksista, esitelmistä ja tilaisuudesta kokonaisuutena itselleni tarpeellista ja uutta tietoa:

Täysin samaa mieltä 6, osittain samaa mieltä 12, osittain eri mieltä 5.

Kunnostuksista käyty keskustelu vastasi odotuksiani:

Täysin samaa mieltä 7, osittain samaa mieltä 9, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 5.

Työpajassa poimittiin esiin käsiteltävien asioiden keskeiset ongelmakohdat:

Täysin samaa mieltä 5, osittain samaa mieltä 10, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 4.

Koin saaneeni työpajassa tilaisuuden vaikuttaa käsiteltyihin asioihin:

Täysin samaa mieltä 6, osittain samaa mieltä 8, en osaa sanoa 2, osittain eri mieltä 3, täysin eri mieltä 1.

Mielipiteeni Kemijärven rantoihin kohdistuvien kunnostusten kehittämistarpeesta muuttui tilaisuuden aikana:

Täysin samaa mieltä 4, osittain samaa mieltä 9, en osaa sanoa 2, osittain eri mieltä 5, täysin eri mieltä 2.

Kunnostusten kehittämiseen liittyvät erilaiset tavoitteet ovat yhteen sovitettavissa:

Täysin samaa mieltä 9, osittain samaa mieltä 9, en osaa sanoa 4, täysin eri mieltä 1.

Tilaisuudessa varattiin riittävästi aikaa eri mielipiteiden esiin tuomiseen:

Täysin samaa mieltä 8, osittain samaa mieltä 10, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 1, täysin eri mieltä 1.

Työpaja oli sopivan mittainen:

Täysin samaa mieltä 12, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 2, täysin eri mieltä 1.

Olen halukas osallistumaan tämän tyyppisiin tilaisuuksiin myös tulevaisuudessa:

Täysin samaa mieltä 15, osittain samaa mieltä 7.

Minkä kouluarvosanan (4 – 10) antaisit tilaisuudelle?

8; 9kpl
7; 5kpl
5; 1 kpl
keskiarvo 7,5

Mikä oli mielestäsi tärkein toimenpide Kemijärven rantojen kunnostamiseksi ennen tätä tilaisuutta / tilaisuuden jälkeen?

- Leväperäinen / tuli velvoituksiin jokiyhtiön selvityksiä.
- Rantaverhoukset ??? puhdistus, joen virkistyskäytön parantaminen / samat.

- Todellisille vahingonkärsijöille rantojen suojaus. Tähän asti on kunnostettu vain kepulaisten johtohenkilöille. Nämä johtohenkilöt ovat ajaneet vain omaa etuaan, esimerkiksi XXXXXXXX Luusuassa. Esimerkiksi vuosi sitten ministeriöiden miehiä käytettiin Luusuassa vain heidän maillaan / sama.
- Rantojen suojaus asiallisesti (ei ½ kuution kivillä), kantojen ja turvelauttojen poisto / samat asiat.
- Rantojen suojaus, kantojen poisto / sama.
- Kantosavotta, maisemointi / samat.
- Ainola -nimiselle mökkitontille No. 4-9 ei ole tehty rantojen suojausta. Siitä asiasta on valitettu monta kertaa, mutta ei ole vielä suojattu yhtään kertaa. Tämä mökkitontti sijaitsee Käsmänperässä Räisälässä. Tämä on velvoite. Aino Halme Helläläntie 2 A 4 98100 Kemijärvi.
- Kantosavotta /?.
- Sama jatkuu, ei mitään.

Muita kommentteja:

- Hyvä asia, että suurien selkien säännöstelyn alle jääneiden luhtien ja saarien vaikutus tuli esiin (eli niiden suojaava vaikutus ennen säännöstelyä).
- Arvioin tämän prosessin jäävän vaille sen kummempia tuloksia. Kemijoki Oy on Kemijärven säännöstelyssä aina tehnyt niin kuin on halunnut. Vesi- ja ympäristöpiiri ei ole ollut koskaan jämäkkä väestön asioiden puolustaja, joten uskottavuutta on vaikea (ellei mahdoton) palauttaa. Eli jos jo vuonna -91 on katsottu kaikki velvoitteet täytetyiksi, eikö asioiden pitäisi olla kunnossa! Miksi me täällä enää hoitamattomista rupattelemmme? Yleisön keski-än huomioiden asiat hoituvat luonnollisen poistuman kautta muutamassa vuodessa.
- Olisi, jos rannat katselmoitaisiin ulkopuolisen toimesta. Ryhmässä ei saisi olla yhtään Kemijoki Oy:n edustajaa eikä paikkakuntalaista "uskottua miestä". Uskotun miehen ranta korjataan ja muut jätetään huomioimatta. Kaikkosen kommentit suojauksesta Kemijärven 30 km palturia; suojaukseen sisältyy Seitakorvan ja Juujärven väli.
- Paljon hyvää, mutta sain osittain sellaisen kuvan, että Kemijoki-yhtiön niskasta yritettiin eräiltä tahoilta taakkaa keventää.
- Vakituisten asujien rannat raivattava ja kunnostettava ensin.
- Kemijoki Oy:n osakkaat katsomaan Kemijärveä rahoituksen saamiseksi.
- Rahoitus ja imago tärkeät.
- Vahinkoalue rajataan Seitakorva +1 m mukaan (+150) ja tämän mukaan aletaan tutkia säännöstelyn haittoja. Tällöin mukaan tulevat Yli-Kemin ja Sodankylän kalastusalueet, Mairiojan alaosa, Pyhäjoki kaupungin pohjoisrajalle, Vuostimojärvi, Sieniojan alaosa ym. jotka on jätetty vahinkoalueen ulkopuolelle. Tästä hyvä "Kemijärven malli", että vastataan kaikista vahingoista koko vahinkoalueella eikä luoda vahingoille keinotekoisia rajoja. Kiti-sen kosket Kokkosnivan alapuolella (Kemijärven haitta-alueella) on kunnostettava uiton jäljiltä. Kemijoki Oy myöntää koskien olemassaolon (Lapin Kansa 2002), miksi Ympäristökeskus jättää kosket kunnostamatta?
- Tehtäisiin Ollilankantaan ja Kalkonkantaan vesiaukot. Silloin puhdistuisivat nämä kolme lahtea Lahtelan, Jaakkolan ja Imposen. Rannansuojaus pienemmällä raekoolla – saataisiin rannat paremman näköisiksi. Nämä olivat ennen säännöstelyä hiekkarantoja. Kalkonsaaren – Termusniemen välinen padon korottaminen.
- Mennään kylittäin, ja maanomistajat + vesistön käyttäjät esittävät toivomuksia.
- Termus-, Imposen- Jaakkolan- ja Lahtelanlahden vedenlaadun parantaminen.

Muistio 5: Säännöstelykäytännön kehittäminen

Tilaisuuden tavoite ja järjestelyt

Kemijärven säännöstelykäytännön kehittämistä käsittelevä työpaja järjestettiin Kemijärven ammattiopiston auditoriossa torstaina 27.02. 2003 klo. 17.00 alkaen. Tilaisuudesta tiedotettiin aikaisemmissa työpajoissa sekä kutsukirjein paikallisille sidosryhmille. Myös paikallislehdet kertoivat tilaisuudesta etukäteen. Tilaisuuteen osallistui noin 40 henkilöä.

Työpajan tavoitteena oli välittää suunnittelijoille tietoa vesistön käyttäjien säännöstelyn vaikutuksia koskevista kokemuksista sekä suhtautumisesta säännöstelyn kehittämiseen. Vesistön käyttäjille puolestaan haluttiin välittää tietoa nyky-säännöstelyn hyödyistä ja haitoista sekä säännöstelyn reunaehdoista. Tilaisuuden järjestelyillä ja ohjaamisella pyrittiin myös vaikuttamaan keskusteluilmapiiriin myönteisesti niin, että tilaisuus osaltaan tukisi yhteistyötä myös jatkossa.

Tilaisuuden avasi Lapin ympäristökeskuksesta säännöstelyn kehittämistyöryhmän puheenjohtaja Reino Kurkela kertomalla kehittämishankkeen sisällöstä ja aikataulusta. Illan puheenjohtajana toiminut Mika Marttunen Suomen ympäristökeskuksesta kertoi lisää kehittämishankkeesta sekä esitteli työpajan tavoitteet ja ohjelman.

Varsinaista keskusteluosuutta pohjustettiin ja ohjattiin erilaisilla alustuksilla: Mika Marttunen kertoi Kemijärven kehittämiselvitykseen liittyvästä tutkimustyöstä, Kemijoki Oy:n Erkki Nuortio esitteli voimataloudellista näkökulmaa säännöstelyyn ja Merja Turunen esitteli tietokonepohjaista säännöstelymallia, jolla voidaan vertailla erilaisia säännöstelykäytäntöjä esimerkiksi tulvasuojelun näkökulmasta. Ari Vántänen Turun yliopistosta kirjasi keskustelun ylös. Tilaisuuden lopuksi yleisö täytti vielä kirjalliset palautelomakkeet, joiden vastaukset ovat tämän raportin liitteenä.

Tähän raporttiin on kirjattu keskusteluiden pääasiallinen sisältö. Esitetyt asiat on ryhmitelty teemoiksi tai asiakokonaisuuksiksi. Esittäjien nimiä ei ole mainittu. Raportin on laatinut Ari Vántänen Turun yliopiston sosiologian laitokselta

Kehittämiselvityksen yhteydessä on tehty monenlaista tutkimustyötä. Pitäisikö jotakin asiaa tutkia vielä tarkemmin?

Jään vahvuus

- Tarvitaan jäänvahvuustutkimuksia ja niiden tulosten tiedottamista. Järvi ei jäädy kunnolla kovien juoksutusten vuoksi.
- Etukäteen pitäisi saada tietää ainakin Kelloselän, Ailankaselän ja Tossanselän jäävahvuudet.
- Tämän vuoden juoksutukset eivät ole juuri poikenneet edellisistä; Lokasta ja Porttipahdasta juoksutetaan aina täyttä virtaamaa. Poikkeuksellista on ollut kuiva syksy ja se, että Kitisellä oli koneistovaurio, jonka vuoksi Kemijärven vedenlasku viivästyi kolmen viikon ajan. Lokan ja Porttipahdan lämpötila oli korkeampi, ja jääkannen alle jäi lämmintä vettä.
- Pelkosenniemen aluetta ei ole tutkittu tarpeeksi.
- Jäiden heikentymisen on aiheuttanut lämmin talvi – Kemijärven tulevan lämpimän virtauksen lämpötila kyllä tasoittuu ennen kuin pääsee järveen saakka.

Tulvasuojeluasiat

- Pitäisi tutkia, mikä on maa- ja metsätalouden ojitusten merkitys tulvasuojelussa. Kosteikkojen entistämällä ja suorien ojayhteyksien katkaisemisella voisi vaikuttaa tulviin. Tällä hetkellä vesitasapaino on häiriintynyt.
- Jos Rovaniemi tulvii, miksi sinne ei rakenneta patoja tai miksi sitä ei ruopata?

Tehdyt sopimukset

- Pitäisi tutkia ja selvittää se, millaisia sopimuksia kaupungin ja Kemijoki Oy:n välillä on tehty.
- Pitäisi katsoa se paperi, jossa Kemijoki Oy myöntää säännöstelyn aiheuttamat haitat ja asettaa korvausten ehdoksi Vuotoksen rakentamisen.
- Vaikka tätä aluetta käsitellään järvenä, Pelkosenniemen rajalta Luusuan rajalle on putouskorkeus puolitoista metriä. Pitäisi tutkia, mihin kemijärviläisten koskiosuus on joutunut.
- Mitään Vuotos-sopimuksia ei ole tehty.

Järven tila ja veden laatu

- Pitäisi ottaa selvälle, miksi kalaverkot likaantuvat ja menevät tukkoon päivässä tai parissa esimerkiksi Tossanselällä.
- Veden laatu pitäisi tutkia; kolmena kesänä Ylikylällä on esiintynyt viherlevää.
- Syvänteiden mataloitumista pitäisi seurata.

Linnusto ja kalasto

- Myös linnustoa pitäisi tutkia.
- Pitäisi tehdä vesilintutkimuksia. Niillä voisi olla matkailullistakin arvoa.
- Pitäisi tutkia, mihin kuha on hävinnyt järvestä, ja miksi. Onko haudoissa lietettä?
- Pitäisi tutkia, onko järvessä ollut happikatoa jo ennen säännöstelyä.

Kunnostustoimet

- Termus- ja Kalkonniemen pohjapatoa pitää korottaa. Miksi se saa olla niin kuin se on? Toinen puoli korotettiin, toista ei, lupauksista huolimatta.
- Korottaminen ei auttaisi, koska vesi valitsee aina paikkansa, mistä tulee yli.
- Kantojen raivaamista pitäisi tutkia.

Mitä säännöstelyn kehittämisvaihtoehtoja työpajaan osallistuneet pitävät tärkeimpinä?

- Alarajan nosto on tärkeintä.
- Entäpä Lokan ja Porttipahdan tuleva säännöstely? Se vaikuttaa Kemijärven jääolosuhteisiin eikä sitä säätele luonto vaan jokiyhtiö.
- Jos kesävedenpintaa laskettaisiin, matalien rantojen virkistyskäyttömahdollisuudet paranisivat ja järven tilavuus kasvaisi.
- Helmikuinen vedenpinnan nosto auttaisi ilmeisesti kalataloutta? Onko tätä tutkittu muissa vesistöissä?
- Helmikuinen vedenpinnan nosto vähentäisi säätöenergiaa ja näkyisi sähkön hinnassa.

- Jos järvi ei olisi syksyllä piri-pinnassa, rannat pelastuisivat?
- Rantavyörymät ovat yhtiön ongelma. Ne on korvattava.
- Eikö luhtia voisi ruopata? Sitä kautta saataisiin energiaa ja se myös työllistäisi.

Mitä hyötyä olisi kevään alimpien vedenkorkeuksien nostosta?

- Humus vähenisi ja järvellä liikkuminen talvella olisi turvallisempaa, koska virtaukset olisivat laajemmalla alalla.
- Pilkkimiesten liikkuminen helpottuisi ja saalistakin saisi enemmän.
- Kun sivulahtiin tulisi vettä ja sitä kautta virkistyskäyttömahdollisuudet paransivat, säännöstelyn imago kohenisi.
- Ailangassa ja Ruopsassa olisi vettä kaikkialla, samoin osassa Narkiperää ja Kelloselälläkin suurin piirtein. Sama koskee Kuusilahtea ja Luusuan Lapinselkää.
- Kalastusmatkat lyhenisivät. Nyt kaikki on kuivilla Lehtosalmelta Jumiskolle.
- Lintujen pesimämenestys voisi parantua.

Mitä haittaa olisi kevään alimpien vedenkorkeuksien nostosta?

- Jos alarajaa nostetaan, joudutaan juoksuttamaan enemmän.
- Tulvien epävarmuusaika pitenee ja ohijuoksetun energian määrä kasvaa.
- Kahden metrin nostolla olisi paljon suurempi merkitys kuin mitä tietokone-malli näytti.
- Alarajan nosto on pois kevätenergiasta, se leikkaisi tuotantomahdollisuuksia. Se olisi yli miljoonan euron kysymys. Sähköntuotannossa pitää olla reserviä, ja juuri reservin pitämiseksi Kemijärveä säännöstellään.

Mihin alueille pitäisi rakentaa pohjapatoja tai missä niitä pitäisi korottaa?

- Luusuan Lapinselkään.
- Kalkonkantaan ja Ollilankantaan pitäisi tehdä aukko.
- Isokylän Kotajärveen.
- Vuostimon alapuolelle Javarus- ja Pyhäjokeen.
- Kaisan- ja Lantunginsalmen pohjapatoa pitäisi korottaa.
- Kanava Kulpiskanlahteen.
- Narkilahteen.
- Lautalahteen ja Reinikanperälle. Tämän voisi tehdä käyttämällä hyväksi maantietä: korotukset sillanreikiin.
- Myllyojalle.
- Pelkosenniemen alueelle.
- Piilopato Termusniemeen.

Tilaisuudesta annettu palaute

Kirjallisen palautelomakkeen palautti 31 osallistujaa.

Työpajan jäsentely oli mielestäni onnistunut ja selkeä:

Täysin samaa mieltä 12, osittain samaa mieltä 18.

Sain alustuksista, esitelmistä ja tilaisuudesta kokonaisuutena itselleni tarpeellista ja uutta tietoa:

Täysin samaa mieltä 8, osittain samaa mieltä 16, En osaa sanoa 5, osittain eri mieltä 1.

Säännöstelyn hyödyt ja haitat tulivat tasapuolisesti esille:

Täysin samaa mieltä 4, osittain samaa mieltä 17, en osaa sanoa 4, osittain eri mieltä 6.

Säännöstelyn vaikutuksista ja vaihtoehtoista käyty keskustelu vastasi odotuksiani:

Täysin samaa mieltä 6, osittain samaa mieltä 20, en osaa sanoa 4, osittain eri mieltä 1.

Tietokonemallinnukset säännöstelyn vaikutuksista olivat ymmärrettäviä:

Täysin samaa mieltä 17, osittain samaa mieltä 12, en osaa sanoa 2.

Koin saaneeni työpajassa tilaisuuden vaikuttaa käsiteltyihin asioihin:

Täysin samaa mieltä 5, osittain samaa mieltä 18, en osaa sanoa 6, osittain eri mieltä 2.

Mielipiteeni Kemijärven rantoihin kohdistuvien kunnostusten kehittämistarpeesta muuttui tilaisuuden aikana:

Täysin samaa mieltä 4, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 10, osittain eri mieltä 3, täysin eri mieltä 6.

Kunnostusten kehittämiseen liittyvät erilaiset tavoitteet ovat yhteen sovitettavissa:

Täysin samaa mieltä 9, osittain samaa mieltä 9, en osaa sanoa 4, täysin eri mieltä 1.

Tilaisuudessa varattiin riittävästi aikaa eri mielipiteiden esiin tuomiseen:

Täysin samaa mieltä 12, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 1, osittain eri mieltä 9.

Työpaja oli sopivan mittainen:

Täysin samaa mieltä 15, osittain samaa mieltä 7, en osaa sanoa 2, osittain eri mieltä 5, täysin eri mieltä 1.

Minkä kouluarvosanan (4 – 10) antaisit tilaisuudelle?

9; 4kpl
8; 14 kpl
7; 1 kpl
6; 1 kpl
keskiarvo 8, 05

Mitkä ovat mielestäsi kolme merkittävintä säännöstelystä aiheutuvaa haittaa?

- Vesirajan vaihtelu, kulku huononee, rantojen kunto huononee, rantojen kuluminen.
- Kevätjäiden heikkous, rantojen syöpyminen, vedenvaihtelut.
- Rantojen vyörymät, kivisuojaus Kemijoki Oy:n tekemänä hirveää (ei venerantaa, ei uimarantaa), vesillä ja jäällä liikkuminen, yleinen maisemahaitta.
- Liian suuri vaihtelu, haitta kalastukselle, rantojen vyöryminen.
- Rantojen sortumat, negatiivinen imago.
- Rantojen vyörymät, irtokannot, jäällä liikkuminen.
- Virkistyskäyttö, kannot kalastushaitta

- Jäällä kulku vaarallista. Veden laatu huono. Sorsat hävinneet, syy: kortteikot ja luhdat on hukutettu.
- Rantojen käytön heikkeneminen, veden laatu, vuosikymmenten ristiriidat.
- Keväällä rannat pitkään paljaina, vedenkorkeuden vaihtelu, rantojen syöpyminen ja hiekkarantojen hukkuminen
- Rantojen käytön vaikeutuminen, negatiivinen vaikutus alueen vesilinnustoon, liikkuminen ajoittain vaarallista.
- Kalataloudellinen haitta, virkistyskäyttöhaitta ja maisemallinen haitta.
- Vedenvaihtelu, kalojen häviäminen, vesilintujen häviäminen.
- Liian alhainen alaraja, pesimisen ja kutujen riskialttius, vaaralliset jäät.
- Huonokuntoiset rannat, liian alhainen säännöstelyn alaraja.
- Kulkeminen, kalastukselle haittaa, maanomistajalle rantojen syöpyminen.
- Ollilankantaan ja Kalkonkantaan vesiaukko lahtien puhdistusta varten.
- Imposenlahden ja Jaakkolanlahden veden laatu. Aukot Ollilankantaan ja Kalkonkantaan.
- Rantojen vyöryminen, kantojen raivaus (kannot), jäävahvuuden määrittäminen talvelle lehdessä (eli heikot jäät)
- Alaraja liian alhainen, veden laatu (seurausta edellisestä), rantojen kannikot ja rantavyörymät
- Raivaukset ja luhdat pois kaivamalla

Mitä mieltä olet seuraavien säännöstelyn kehittämisehdotusten vaikutuksista Kemijärven vesiluontoon, kalakantoihin ja virkistyskäyttöön?

Viimeisen kahden metrin laskun viivästyttäminen huhtikuussa:

Erittäin myönteinen 7, myönteinen 14, ei vaikutusta 4, kielteinen 2, en osaa sanoa 1.

Alimpien vedenkorkeuksien nosto keväällä kahdella metrillä:

Erittäin myönteinen 15, myönteinen 11, ei vaikutusta 2, erittäin kielteinen 2.

Säännöstelyn ylärajan nosto 0,5 m jaksolla 15.5.-15.6.

Erittäin myönteinen 4, myönteinen 6, ei vaikutusta 2, kielteinen 8, erittäin kielteinen 7, en osaa sanoa 3.

Syksyn ylimpien vedenkorkeuksien lasku

Erittäin myönteinen 7, myönteinen 10, ei vaikutusta 3, kielteinen 5, erittäin kielteinen 2, en osaa sanoa 4.

Kommentteja säännöstelyn kehittämisehdotuksista ja tästä tilaisuudesta:

- Liian vähän aikaa käsitellä tärkeää asiaa
- Kesäajan alarajan lasku tasolle 147, 80 tai 148, 00 m olisi selvitettävä tarkemmin. (Edellyttää kuitenkin lupaehtomuutoksen.)
- Säännöstelyn alarajan nostolla olisi kalakannoille myönteisiä vaikutuksia ja se voisi vähentää esimerkiksi taimenen alasvaellusta. Kahden alimman metrin vesimäärä on suhteellisen pieni. Jokiyhtiö taitaa suurennella sen vaikutusta ohijuoksutuksiin yms.
- Rakentaa aukot Kalkonkantaan ja Ollilankantaan.
- Rantojen vyöryminen vähäisempi.
- Kiitokset todella antaumuksella asioihin paneutumisesta.
- Hyviä.

- Kemijärven säännöstelyn biologisia vaikutuksia on tutkittu / arvioitu aivan liian vähän. Ei tietoa, miten säännöstely vaikuttaa järven vesilintutuotantoon / riistataloudellinen merkitys. Mitä vaikutuksia säännöstelyllä on luontomatkailuun? Kemijärvestä (kuuluu suomen tärkeisiin lintualueisiin) voitaisiin kehittää mielenkiintoinen lintumatkailukohde (vaatii linnustaselvityksen tekemistä ja lintutornien rakentamista. On vähän tietoa siitä, miten säännöstely vaikuttaa rantaluontoon. Ympäristökeskus voisi yhteistyössä muiden toimijoiden (KeJo, Kemijärven kaupunki, tutkimuslaitokset jne) kanssa tehdä EU:lle (Life-, ympäristörahasot) hakemuksen, jonka tavoitteena olisi säännöstelyn haittojen vähentäminen, säännöstelyjen vesien virkistyskäyttömahdollisuuksien parantaminen, luontomatkailualueen kehittäminen jne.
- Hyvä homma, jos vain ehdotukset joskus toteutuvat.
- Oikein. Ollilankantaan ja Kalkonkantaan aukot, että Imposenlahden liettyminen ja veden laadun huononeminen estyisi.
- Rantojen kunnostus, vyörymät, ym.
- Entiset hyvät, osin epärealistisia. Mieluummin ruohonjuuritason (rantojen yms) parantamista kuin alarajan nosto.
- Tällaisia tilaisuuksia lisää!!

OSA 4
YHTEENVETO-OSIO: KOKEMUKSIA
VUOROVAIKUTTEISEN
SUUNNITTELUN MENETELMISTÄ
SEKÄ SUOSITUSEHDOTUKSIA
KEMIJÄRVEN SÄÄNNÖSTELYN
KEHITTÄMISEKSI

Aluksi

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitys on tyypillinen esimerkki vuorovaikutteisesta suunnitteluprosessista ja toimii siksi hyvänä apuvälineenä luotaessa laajempaa tietopohjaa vuorovaikutteiselle suunnittelulle. Tämän vuoksi luvussa pohditaan, miten saadut kokemukset voidaan hyödyntää yhtäältä Kemijärven kehittämiselvityksessä, toisaalta yleisemmin vesistöasioiden suunnittelussa. Luku sisältää myös ehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi. Ehdotukset määriteltiin paikallisväestön, tutkijoiden, viranomaisten ja säännöstelevän yhtiön välisessä vuorovaikutuksessa. Niitä ei ole kuitenkaan yhteisesti hyväksytty. Ehdotukset antavat suuntaviivoja Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä sosiaalisesti hyväksyttävämpään suuntaan ja niitä käytetään hyväksi, kun Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksen ohjausryhmässä keskustellaan ja päätetään säännöstelyn kehittämistä koskevista suosituksista. Sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn määritelmän ja kriteerien pohjana on käytetty Pirkanmaan järvien kehittämiselvitystä (Marttunen ym. 2003).

Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmistä

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitystyöhön sovellettuja vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä (ks. myös taulukko 6 ja Vántänen ym. 2003). Tarkastelun kohteena on niiden rooli, merkitys, toimivuus ja hyöty selvitysprosessille.

Paikallisten sidosryhmien edustajien osallistuminen ohjausryhmän työhön on ollut hyödyksi alueella tehtyjen kyselyiden ja haastattelujen muotoilussa sekä koko selvityksen rajaamisessa, painopisteissä ja suuntaamisessa. Ohjausryhmällä on myös oma, sisäänrakennettu roolinsa intressiryhmien välisten vuorovaikutussuhteiden kehittämisessä. Ohjausryhmä on saattanut saman pöydän ääreen tahoja ja toimijoita, jotka tuskin muuten olisivat päätyneet tekemään yhteistyötä.

Ohjausryhmän työskentely on tapahtunut pitkälti perinteisissä kokouksissa, mutta se on myös tehnyt tutustumisretkiä maastoon. Kokouksissa on vierailut useita eri alojen tutkijoita. Vuorovaikutukselle asetettujen tavoitteiden näkökulmasta ohjausryhmätyöskentelyllä on pystytty vaikuttamaan tietoon liittyviin erimielisyyksiin ohjaamalla selvitysten laadintaa ja kysymyksenasetteluja. Ohjausryhmä on muodostanut mielekkään foorumin eri osapuolten väliselle henkilökohtaiselle kanssakäymiselle, mutta kanssakäymisen ja kommunikaation laadullisia muutoksia on vaikea arvioida.

Kemijärven säännöstelyn kehittämishankkeen käynnistyessä yksi sen ensisijaisista tehtävistä oli selvittää alueen nykyinen tila sekä vesistöikäyttäjien kokemukset, odotukset ja suhtautuminen järven säännöstelyyn. Tämä tehtävä toteutettiin Kemijärven käyttäjille ja sidosryhmille suunnatulla postikyselyllä, joka lähetettiin 700:lle Kemijärven asuttujen rantakiinteistöjen omistajalle. Kahden postituskierron jälkeen vastausprosentiksi saatiin 63,3, joka on tämänkaltaisissa tutkimuksissa erittäin hyvä tulos. (Kerätär ym. 2002).

Kyselytutkimuksessa merkittävimpinä virkistyskäytölle aiheutuneina haittoina pidettiin kalanpyydysten likaantumista ja repeytymistä, ajelehtivia kantoja ja risuja ja sopimattomia vedenkorkeuksia. Puolet kyselyyn vastanneista piti niistä koituneita haittoja suurina ja heidän lisäksi 30% kohtalaisen suurina. Suurta tai kohtalaista haittaa koettiin aiheutuneen myös jäiden sulapaikoista, vähäarvoisten kalojen suuresta osuudesta saaliissa, kalansaaliin epävarmuudesta sekä sopimattomista virtaamista ja virtaamien vaihtelusta. (Kerätär ym. 2002)

Suurin osa kyselyyn vastanneista tiesi Kemijärven vesivoimatuotannollisesta merkityksestä ja noin kolmannes sen tulvasuojeluhyödyistä. Matkailun, veneilyn, vedenhankinnan, kalastuksen, mökkeilyn sekä kala- ja lintukantojen uskottiin kärsivän säännöstelystä. Suurin osa vastanneista ei uskonut sen aiheuttavan maanviljelylle olennaista haittaa. Eniten epätietoisuutta oli säännöstelyn merkityksestä tulvasuojelulle ja maataloudelle. Yli puolet vastanneista suhtautui säännöstelyyn kielteisesti. Kielteisimmin suhtautuivat vapaa-ajan kalastajat sekä rantatilan tai vesialueen omistajat. Noin viidennes vastanneista suhtautui siihen neutraalisti ja 15% myönteisesti. (Kerätär ym. 2002)

Lähes kaikki vastanneet (97%) pitivät lisätoimenpiteitä säännöstelyn kehittämiseksi ja haittojen kompensoimiseksi tarpeellisina. Erityisesti kyselyssä kaivattiin rantojen raivausta, alarajan nostoa keväällä, kalojen alasvaelluksen estämistä ja rantojen suojauksia. Käyttöraannoissa havaitut muutokset liittyivät ensisijaisesti

rantojen kulumiseen, pensoittumiseen, liettymiseen ja pohjan limoittumiseen. Kantojen ja roskien ajelehtiminen sekä virtausten aiheuttamat sortumat tulivat usein esille. Kalastukseen liittyen kuha- ja siikakantojen katsottiin heikentyneen ja mateen ja hauen pysyneen ennallaan. Taimenkannan kohdalla mielipiteet jakautuivat suunnilleen tasan, ja kuorekannan tilaa vastaajat eivät osanneet arvioida. (Kerätär ym. 2002.)

Yli puolet kyselyyn vastanneista piti säännöstelyasioista tiedottamista liian vähäisenä. Parhaiten tietoa saatiin paikallislehdistä, omasta lähipiiristä sekä alueen valtalehdestä. Vain viisi prosenttia vastanneista sai säännöstelytietoa internetistä. Eniten lisätietoa kaivattiin avovesikauden vedenkorkeusennusteista sekä säännöstelyn vaikutuksista kalastoon, vedenkorkeuksiin, virtaamiin ja vesiluontoon. (Kerätär ym. 2002.)

Vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta kyselytutkimukset ovat henkilökohtaisia ja yksityisluonteisia, mutta niillä saadaan taustatietoa jatkokeskustelujen ohjaamiseen ja toisaalta myös osallistujien edustavuuden arviointiin. Tutkimustulosten julkaisulla saadaan myös periaatteessa lisättyä tietoisuutta käsiteltävistä asioista ja ehkä aktivoituakin ihmisiä osallistumaan. Todellisuudessa raportit eivät kuitenkaan saa kovin laajaa lukijakuntaa. Vaarana on, että vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmien tuottaman tiedon hyödyntäminen varsinaisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa jää vähäiseksi (Roberts 1995).

Postikyselyllä saa vaivattomasti tietoa laajoilta ihmisjoukoilta esimerkiksi siitä, millaisia säännöstelyhaittoja esiintyy ja mitkä niistä koetaan merkittäviksi. Kyselytutkimuksia on tosin arvosteltu siitä, että ne houkuttelevat vastaajiksi vallitsevaan käytäntöön tyytymättömiä ihmisiä, jolloin tutkimuksen kohteesta syntyy tarpeettoman negatiivinen kuva. Tällaisia epäilyksiä kuultiin selvitystyön aikana myös Kemijärveä säännöstelevän yhtiön taholta. Kyselytutkimukset vastaavat parhaiten "mitä?" -kysymyksiin; mutta syvemmälle ongelmien syihin kyselyillä on vaikeampi päästä. "Miksi?" -kysymyksiin vastaavat paremmin muut vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät.

Rajan vetäminen esimerkiksi ekologien ja sosiaalisten vaikutusten välille ei ole yksiselitteistä. Esimerkiksi muutokset maisemassa ja kulkuyhteyksissä saattavat vaikuttaa viihtyvyyteen ja yhteisöllisyyteen. Sosiaalisia vaikutuksia kuvaakin hyvin sosiologeille tuttu lause, jonka mukaan asioista tulee ongelmia vasta siinä vaiheessa kun ne ongelmiksi koetaan. Teemahaastattelut ovatkin hyvä keino pyrittäessä syvemmälle vesistöä, säännöstelyä ja sen vaikutuksia koskeviin käsityksiin ja näkemyksiin. Metodien edut ja haitat ovat päinvastaiset kuin survey-tutkimuksissa: teemahaastatteluilla voidaan kartoittaa ongelmien lisäksi niiden syitä, mutta haastattelut muodostavat usein vain pienen otoksen hankkeen vaikutusalueen asukkaista.

Dialogi on vuorovaikutusmenetelmä, jonka tarkoitus on herättää ajatuksia ja avata uusia näkökulmia. Kemijärvellä dialogin järjestämistä pohjustettiin kehittämishankkeen siihenastisilla tuloksilla. Kyselytutkimus antoi kuvan säännöstelyyn liittyvistä näkemyksistä ja ristiriidoista. Dialogin kannalta kiinnostavinta oli kyselyssä esiintynyt kysymys siitä, onko Kemijärvellä pystytty sovittamaan yhteen eri tahojen erilaiset ja osittain ristiriitaiset tavoitteet. Kielteiset vastaukset antoivat osviittaa sille, että erimielisyyksien syitä saattaa olla syytä etsiä laajemmalta alueelta kuin pelkästään vesistön säännöstelyn teknisestä käytännöstä. Ohjausryhmätyöskentelyn seuranta sekä keskustelut eri intressitahojen (kuten ympäristöviranomaisien, eri käyttäjä- ja kansalaisryhmien edustajien sekä voimayhtiön edustajien) kanssa syvensivät kuvaa ristiriitojen syistä ja laajuudesta.

Dialogi järjestettiin laajennetulle ohjausryhmälle. Kemijärven säännöstelyyn liittyvät ristiriidat johtuvat osallistujien mukaan säännöstelykäytännön ohella muun muassa takkuilevasta yhteistoiminnasta, luottamuksen ja vapaaehtoisuuden puutteesta ja viestinnällisistä ongelmista. Dialogissa peräänkuulutettiin avoi-

muutta, arvokeskustelua ja vuorovaikutteisuutta. Sen seurauksena kehittämiselvityksessä päätettiin pyrkiä lisäämään yhteistoimintaa ja vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä. Yleisötilaisuus sekä sitä seuranneet työpajat olivat konkreettisia jatkotoimenpiteitä ja seurauksia dialogissa esiintyneille toivomuksille.

Yleisötilaisuuden ja työpajojen hyötyjä olivat vuorovaikutteisen suunnittelun mahdollisuuksien laajentuminen paikkakunnalla, mahdollisuus keskittyä erityistä paneutumista vaativien asiakokonaisuuksien käsittelyyn sekä se, että tilaisuudet tuottivat runsaasti käyttökelpoista materiaalia ohjausryhmän käyttöön. Yleisötilaisuudessa paikalliset kommentoivat ja tekivät huomioita paitsi säännöstelystä, myös itse kehittämishankkeen suuntaamisesta, sen alueellisesta rajaamisesta ja kehittämisestä. Työpajat puolestaan selkeyttivät kuvaa siitä, kuinka lähellä tai kaukana toisistaan eri sidosryhmien tavoitteet ovat ja siitä, millaisia ratkaisumalleja ongelmiin olisi osapuolten käsitysten mukaan mahdollista soveltaa. Yleisötilaisuus ja työpajat olivat hyvin informatiivisia myös kehittämiselvityksen päämäärän saavuttamisen eli toimenpidesuosituksen laatimisen kannalta, sillä osallistuneilla oli runsaasti ehdotuksia tiedottamisen ja erilaisten kompensatioiden ja kunnostusten edelleen kehittämisestä. Yleisötilaisuus välitti tietoa myös paikallisten suuntaan: sen yhteydessä järjestetty säännöstelyaiheinen näyttely oli perustietopaketti, joka esitteli pähkinänkuoressa säännöstelyn pääpiirteet sekä sen keskeisimmät hyödyt ja haitat.

1.1 Kehittämisprosessi on tiedon tuottamista ja vuorovaikutusta

Kehittämiselvityksen edetessä erottui kaksi näkökulmaa prosessin toteuttamiseen. Molempien päämääränä on edesauttaa oppimista: *Suunnittelunäkökulman* mukaan keskeistä on ohjata keskustelua niin, että se tuottaa uutta tietoa, joka on relevanttia suunnittelun ja päätöksenteon kannalta. *Vuorovaikutusnäkökulmassa* puolestaan korostetaan sosiaalisen oppimisen, rakentavan keskustelun ja kuuntelemisen edellytyksiä parantavan vapaan keskusteluilmapiirin merkitystä. Esimerkiksi työpajoissa sovellettiin molempia lähestymistapoja.

Vaikka suunnittelunäkökulma on suunnittelijan kannalta houkutteleva vaihtoehto, sen soveltamiseen liittyy ongelmia. Osallistujat eivät aina pysty sopeuttamaan omaa ajatteluaan annettuun formaattiin. Tähän vaikuttaa sekin, onko heillä aikaisempaa kokemusta aiheesta vai ovatko he ensimmäistä kertaa mukana. Ensikertalaisille on tärkeää sanoa julki se asia, joka heidän mieltään painaa, vaikka se olisikin tullut esille jo aikaisemmissa keskusteluissa – mikä vastaa paremmin vuorovaikutusnäkökulman soveltamista.

Yhteisymmärryksen saavuttamisen kannalta otollisin tilanne on silloin, kun säännöstelykäytäntöä on mahdollista parantaa siten, että se lähestyy kaikkien sidosryhmien käsitystä hyvästä säännöstelystä. Käsityksiä kuitenkin olla yhtä paljon kuin on osapuolia tarkastelussa. Niiden kaikkien toteutuminen samanaikaisesti ei ole mahdollista. Yhteisymmärryksen löytyminen edellyttääkin, että eri osapuolet ovat valmiita muuttamaan käsityksiään ja hyväksymään ratkaisun, joka ei heidän kannaltaan ole aina paras mahdollinen. Valmiutta tähän voidaan parantaa lähestymällä kehittämistyötä oppimisprosessina, jonka seurauksena käsitys hyvästä säännöstelystä voi muuttua.

Päijänteen ja Pirkanmaan säännöstelyjen kehittämiselvityksissä sovellettiin päätösanalyysihaastatteluja (Marttunen & Järvinen 1999, Marttunen & Turunen 2003) seurantar ryhmän oppimisprosessin tukemisessa. Ne tukivat ongelman kokonaisvaltaista ymmärtämistä, auttoivat omien tavoitteiden ja arvostusten selkiinnyttämisessä sekä eri osapuolten välisten näkemyserojen tunnistamisessa ja hy-

väksymisessä. Henkilökohtaiset haastattelut takasivat kaikille ryhmäläisille yhtäläisen mahdollisuuden tuoda mielipiteensä julki ja auttoivat konsensusratkaisun löytämistä vaikeita ristiriitoja sisältävissä ongelmissa. Päätösanalyyttisten menetelmien ongelmana on kuitenkin se, että niiden soveltamisessa tarvitaan sekä säännöstelyongelmaan että metodiin hyvin perehtynyttä asiantuntijaa.

1.2 Monitieteellisyydestä on etua

Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvitys toteutettiin hyvin laaja-alaisesti. Luonnontieteiden ja teknisen osaamisen lisäksi projektissa hyödynnettiin sosiologian ja filosofian tarjoamia mahdollisuuksia. Dialogi-menetelmän soveltaminen herätti ajatuksia siitä, että kehittämiselvitysten lähtökohtaa yhteisymmärryksen löytämiseen tähtäävänä ristiriitojen sovitteluprosessina voisi korostaa enemmän kuin sitä yleensä korostetaan. Esimerkiksi ohjausryhmätyön ja koko selvitysprosessin lähtökohtainen mieltäminen konsensuksen ja yhteisymmärryksen etsimiseksi edesauttaisi tuon päämäärän saavuttamista.

Kemijärven ohjausryhmään sovelletun dialogin kautta astuttiin edistysaskel uudelle tasolle: Ensimmäistä kertaa keskusteltiin avoimesti voimayhtiön ja paikallisen väestön välisestä luottamuspulasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Dialogin avulla yhteisymmärrystä voitaisiinkin lähteä etsimään päämäärätietoisemmin. Sillä saattaisi olla hyvinkin tervehdyttävä vaikutus neuvotteluilmapiiriin, mutta onnistuakseen se edellyttäisi osapuolilta vapaaehtoisuutta, aikaa ja motivaatiota.

Teknisiä ratkaisuja etsittäessä jätetään usein huomioimatta, että monet konflikteista saattavat johtua siitä, miten sidosryhmien toiveisiin, tarpeisiin ja koettuihin ongelmiin suhtaudutaan ja kuinka aktiivisesti niihin pyritään reagoimaan. Kemijärvellä toimintakulttuurin jäljittäminen konfliktien lähteeksi oli yksi selvitystyön keskeisistä tuloksista. Konkreettisten kunnostustoimenpiteiden rinnalle tarvitaan vuorovaikutuksen ja yhteistyön kehittämistoimenpiteitä sekä muuhunkin kuin talousasioihin uppoutuvaa arvokeskustelua. Johtamiskulttuuria tulisi kehittää suuntaan, jonka myötä paikallisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet paranisivat.

1.3 Prosessissa yhdistyvät itseohjautuvuus ja harkinta

Selvitystyön järkevä vaiheistaminen on tärkeää prosessin onnistumisen kannalta. Samoin on prosessin oma herkkyys ja itseohjautuvuus, joka mahdollistaa ohjaamaan selvitystyötä sen omien tarpeiden mukaiseksi. Kemijärvellä ohjausryhmän muodostaminen ja postikyselyn tekeminen olivat ainoat etukäteen päätetyt tehtävät. Uusia menetelmiä otettiin käyttöön sen mukaan kuin tarvetta ilmeni. Ei olekaan suositeltavaa lyödä etukäteen lukkoon, millaisia menetelmiä selvitystyössä tulisi soveltaa, koska niiden toimivuus voi olla tapauskohtaista.

Prosessin selkeämpi suunnittelu ja esittäminen olisi kuitenkin saattanut helpottaa keskustelun ohjaamista tasolle, jolla se olisi palvellut kehittämistyötä ja toisaalta vähentänyt vääriä odotuksia. Prosessin edetessä ilmeni, että työn lopputuloksen muoto ja asioiden käsittelyn taso oli jossain määrin epäselvää ohjausryhmän jäsenillekin. Toisaalta, ohjausryhmätyön onnistuneisuuden arviointi on hankalaa ennen suositusten laatimista. Kemijärven säännöstelyyn liittyvien kiistojen pitkä historia asettaa omat haasteensa sille, päästäänkö suositusten laadinnassa kaikkien hyväksymään lopputulokseen.

Yleisötilaisuudesta saatiin säännöstelyn vaikutuksia ja niiden kokemista koskevan tiedon lisäksi runsaasti selvitysprosessia koskevaa palautetta. Yleisötilaisuuden järjestäminen aivan selvitysprosessin alussa saattaisikin hyödyttää prosessia.

Yleisötilaisuutta voisi hyödyntää esimerkiksi ohjausryhmän kokoonpanon suunnittelussa sekä selvitystyön suuntaamisessa. Tämä saattaisi ratkaista myös ohjausryhmätyöhön usein liittyvän ongelman: ryhmän kokoaminen paikallistason aktiiveista merkitsee motivoituneen ja asiantuntevan työryhmän syntymistä, mutta toisaalta rajaa näkökulman tiettyihin toimintasektoreihin ja tiettyjen ryhmien etuihin. Tällöin vaille edustusta jää mahdollisesti jopa suurin osa paikallisväestöstä.

1.4 Vuorovaikutteisella suunnittelulla hahmotetaan kokonaisuuksia

Kemijärvellä saatujen kokemusten perusteella voi sanoa, että vuorovaikutteinen suunnittelu tuottaa kahdenlaista tietoa. *Taustatieto* selittää, miten hankkeeseen suhtaudutaan. Se voi olla tietoa säännöstelystä, sen historiasta, vaikutusten kokemisesta sekä ihmisten henkilökohtaisesta suhteesta vesistöön ja luontoon. Taustatieto auttaa ymmärtämään konfliktien ja ristiriitojen syitä. *Prosessiin vaikuttavaa tietoa* taas voidaan hyödyntää laadittaessa suosituksia säännöstelyn kehittämiseksi. Nämä kaksi tiedon tyyppiä muodostavat kokonaiskuvan tutkittavasta hankkeesta.

Taustatieto liikkuu usein yksilötasolla, eikä siksi ole yleistettävissä, mikä ei sinänsä ole ongelma esimerkiksi suosituksia laadittaessa. Sen sijaan ongelmallista on se, että taustatiedon esiin tuleminen vuorovaikutusprosessin tuloksena herättää osallistujissa odotuksia ja toiveita heidän esiin tuomiensa yksittäisten epäkohdientien korjaantumisesta, vaikka kehittämissuunnitelmissa puututaan lähinnä ylempien tason suunnittelukysymyksiin ja toimenpiteisiin.

Haasteeksi nouseekin keskustelun ohjaaminen yleiselle tasolle, jolla kehittämissuunnittelussa liikutaan. Haasteelliseksi tämän tekee se, että ihmisten näkökulmat kumpuavat useimmiten käytännön yksityiskohdista ja konkreettisista toimenpide-ehdotuksista. Haasteellista on myös suunnittelun tason havainnollistaminen niin, että kaikille jää realistinen kuva siitä mihin voidaan vaikuttaa. Vuorovaikutteisen suunnittelun kompastuskivenä saattaakin olla turhien toiveiden herättäminen: mikäli tilaisuudet jäävät vaille konkreettisia seurauksia, vuorovaikutuksen ja yhteistyön edellytykset tuskin paranevat.

Onkin aiheellista kysyä, missä vaiheessa vuorovaikutusta on ollut riittävästi. Kemijärvellä samoja asioita käsiteltiin monella vuorovaikutteisen suunnittelun foorumilla. Tämä voi turhauttaa aktiivisesti eri ryhmissä mukana olevia henkilöitä, koska syntyy helposti kuva siitä, että asioita selvitellään, mutta mitään ei tapahdu. Vuosia kestävässä suunnitteluprosesseissa on määrätietoisesti pyrittävä kasvattamaan osallistujien uskoa ja luottamusta siihen, että heidän panostuksellaan on vaikutusta prosessiin, ja että prosessi kehittyy.

Kemijärven työpajoista saadun palautteen perusteella voi kuitenkin sanoa, että sidosryhmien kokemukset vuorovaikutteisesta suunnittelusta ja omista vaikutusmahdollisuuksistaan olivat positiivisia. Suurin osa koki saaneensa vaikuttaa työpajoissa käsiteltyihin asioihin. Toisaalta, ympäristöä muuttavien hankkeiden tapauksissa tieto ei aina lisää tuskaa vaan vähentää sitä. Ihmiset tarvitsevat selkeän käsityksen siitä, mitä käsiteltävinä olevien asioiden hyväksi voidaan tehdä.

Taulukko 6. Osallistuva suunnittelu Kemijärven säännöstelyn kehittämiselvityksessä

Menetelmä	Menetelmän kuvaus	Menetelmän tavoitteet	Menetelmän hyvät ja huonot puolet	Menetelmän hyöty selvitysprosessille	Menetelmän tuottama yleinen taustatieto
Ohjausryhmä	Ryhmä muodostuu neljästätoista säännöstelyn sidosryhmien edustajasta. Ohjausryhmä kokoontuu säännöllisiin kokouksiin (13 tapaamista). Maastokäynti ja asiantuntijoiden vierailut kokouksissa.	Ohjata kehittämisselvityksen etenemistä. Vähentää ristiriitoja luomalla yhtenäistä tietopohjaa päätöksenteolle. Parantaa osapuolten välistä kanssakäymistä. Saavuttaa yhteisymmärrys kehittämistoimista.	+ Selvitystyö on paikallislähtöistä. Sidosryhmät tekevät yhteistyötä. – Jäsenet tulevat virallisista järjestöistä; monet paikalliset jäävät vaille edustusta. – Edustajilla ei ole päätösvaltaa? – Kokousteeniikan tehottomuus ristiriitojen sovittelussa.	Tieto säännöstelyn vaikutuksista. Tutkimusten muotoilu, suuntaaminen ja rajaus.	Esim. "historian riippakivi"; tietoa säännöstelyn historiaan liittyvistä epäkohdista.
Postikysely	700:lle rantatontin omistajalle lähetetty kyselylomake. Vastausprosentti 63,3.	Hankkia tietoa alueen nykytilasta. Selvittää paikallisten säännöstelyä koskevia kokemuksia, odotuksia, suhtautumista ja mielipiteitä.	+ Kyselyillä saa nopeasti tietoa suurilta ihmisjoukoilta. – Vuorovaikutuksen muotona yksityisluonteinen. Saattaa korostaa hankkeen negatiivisia puolia. Ei vastaa miksi? -kysymyksiin.	Merkittävimmät virkistyskäytön haitat. Toimivimmat kunnostus- ja tiedotustoimenpiteet.	Paikallisten yleinen suhtautuminen säännöstelyyn.
Teema-haastattelut	Yhteensä 24 teema-haastattelua ranta-asukkaista, ympäristöviranomaisista ja säännöstelevän yhtiön edustajista.	Selvittää säännöstelyn sosiaaliset vaikutukset ja niiden kokeminen. Tarkastella sosiaalisia verkostoja ja niiden roolia säännöstelyvaikutusten merkittävyyden määrittelyssä.	+ Saadaan vastauksia miksi? -kysymyksiin, eli kuva säännöstelyn kokemisesta ja ristiriitojen syistä tarkentuu. – Otokset jäävät pieniksi ja haastattelut rajoittuvat tiettyihin intressiryhmiin.	Säännöstelyvaikutukset, verkostoituminen, tyytymättömyyttä aiheuttavat tekijät säännöstely-, kunnostus- ja tiedotuskäytännöissä.	Haastateltujen suhtautuminen säännöstelyyn.
Dialogi	Tietyin pelisäännöin etenevä keskustelutilaisuus ohjausryhmän jäsenille.	Yhdessä ajatteleva, ongelmanratkaisu, yhdessä oppiminen.	+ Päästään käsiksi ristiriitojen syihin. Perusteellisesti toteutettuna dialogi on ajatuksia herättävä ja yhteisöllisyyttä tervehdyttävä menetelmä. – Vaatii aikaa onnistuakseen. Dialogi jäi Kemijärvellä kokeiluluonteiseksi.	Tietoa intressiryhmien välisten ristiriitojen syistä.	Sidosryhmien käsitykset toisistaan.
Yleisötilaisuus	Yleisölle avoin tiedotus- ja keskustelutilaisuus säännöstelystä ja kehittämiselvityksestä.	Tiedottaminen ja tiedon kerääminen. Yleisötilaisuus toimii keskusteluforumina.	+ Keskustelu ja osallistuva suunnittelu laajenee ohjausryhmän ulkopuolelle. Tietoisuus kehittämistyöstä sidosryhmille. – Kaikkea säännöstelyyn liittyvää mahdotonta käsitellä yhdessä tilaisuudessa.	Sekä säännöstelyä että selvitystyötä koskevia kehittämisehdotuksia.	Paikallisten yleinen suhtautuminen säännöstelyyn.
Työpajat	Neljä yleisölle avointa työpajaa: 1.) Kalatalousasiat, 2.) tiedottaminen ja yhteistyö, 3.) rantojen ja väylien kunnostukset sekä 4.) säännöstelykäytäntö.	Jatkaa ja tarkentaa yleisötilaisuudessa esiin nousseiden ja oleellisten pidettyjen asiakokonaisuuksien käsittelyä.	+ Päästään keskustelemaan erityistä paneutumista vaativista ongelmista. Osallistujien tietotason paraneminen. Osallistujien näkemysten muuttuminen. – Liian vähän aikaa.	Kalataloutta, tiedottamista, yhteistyön edellytyksiä ja kunnostuksia koskeva tieto ja kehittämissuhteet.	Sidosryhmien käsitykset toisistaan.

Suositus ehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi

2

“Sosiaalisesti kestävä säännöstely” merkitsee sosiaalisen kestävyden määritelmää mukaillen säännöstelyn toteuttamista niin, että nykyisestä toiminnasta ei ole haittaa tulevien sukupolvien sosiaalisten tarpeiden tyydytykselle. Tuon määritelmän mukaisen kestävyden käsitteen ongelmana on se, että ajatukseen tulevien sukupolvien tarpeiden tyydytyksen turvaamisesta ei sisälly ajatusta toiminnan hyväksyttävyydestä tai oikeudenmukaisuudesta. Sosiaalisesti kestävä toiminta ei siis välttämättä ole hyväksyttävää. Tämän vuoksi Kemijärven säännöstelyn kehittämisehdotuksia laadittaessa otettiin käyttöön käsite “sosiaalinen hyväksyttävyys”, joka on tavoiteltava, johon säännöstelyjen sosiaalisen ulottuvuuden osa-alueita kehitettäessä pyritään. Sosiaalisesti hyväksyttävä säännöstely huomioi mahdollisimman tasapuolisesti eri sidosryhmien tavoitteet, eikä sidosryhmien välillä esiinny voimakkaita ristiriitoja. Sosiaalisesti hyväksyttävä säännöstely toteutetaan läpinäkyvästi, ja säännöstelyasioita koskeva viestintä on tehokasta. Sosiaalisesti hyväksyttävälle säännöstelylle määritellään tässä neljä kriteeriä tai osatekijää (kuva 6):

- Kohtuullisuus
- Luottamus
- Avoimuus ja vuorovaikutus
- Tieto ja ymmärrys

KOHTUULLISUUS: Pyrittäessä toteuttamaan säännöstelyjen alkuperäisiä tavoitteita, vesivoimantuotantoa ja tulvasuojelua, ei aiheuteta vesiluonnolle tai vesistön käyttäjille sellaista haittaa, joka on kohtuudella vältettävissä. Säännöstelystä aiheutuvia haittoja vähennetään kustannustehokkailla hoito- ja kunnostustoimenpiteillä. Panostus hoito- ja kunnostustoimenpiteisiin on suhteessa säännöstelystä aiheutuvien haittojen voimakkuuteen ja säännöstelyn tuottamiin hyötyihin.

LUOTTAMUS: Sosiaalisesti hyväksyttävässä säännöstelyssä sidosryhmien välisissä suhteissa vallitsee luottamus. Luottamusta voidaan parantaa lisäämällä tiedottamista, osoittamalla käytännön toimenpiteillä, että sidosryhmien toiveet ja tarpeet otetaan huomioon sekä panostamalla yhteistyön ja vuorovaikutuksen kehittämiseen osapuolten välillä.

AVOIMUUS JA VUOROVAIKUTUS: Sidosryhmien välinen vuorovaikutus on jatkuvaa ja perustuu vapaaehtoisuuteen. Säännöstelyä koskeva viestintä on tehokasta, jatkuvaa ja objektiivisuuteen pyrkivää. Paikallisen väestön näkemykset otetaan huomioon erityisesti hoito- ja kunnostustoimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

TIETO JA YMMÄRRYS: Säännöstelyn keskeiset piirteet ja vaikutukset tunnetaan. Säännöstely koetaan ilmiönä mielekkääksi ja perustelluksi. Säännöstelyselvitysten yhteydessä hankittua monipuolista tietoa hyödynnetään operatiivisessa käyttötoiminnassa sekä kunnostus- ja hoitotoimenpiteiden suunnittelussa.

Kuva 6. Sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn osatekijät.

Seuraavaksi Kemijärven säännöstelyn kehittämisehdotukset jäsenellään näiden sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn kriteerien mukaisesti.

2.1 Tiedottaminen

Tavoitetila: Viestintä säännöstelyasioista on luotettavaa, monipuolista, säännöllistä ja tehokasta. Se tavoittaa vesistön eri käyttäjäryhmät ja vastaa heidän tarpeitaan. Vesistön käyttäjiltä saatu palaute välittyy säännöstelystä sekä kunnostus- ja hoitotoimenpiteistä vastaaville tahoille sekä viranomaisille.

Sovelletut sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn kriteerit: Avoimuus ja vuorovaikutus.

Toimenpide-ehdotus: Laaditaan viestintäsuunnitelma Kemijoki Oy:n, Lapin ympäristökeskuksen ja paikallisten etutahojen yhteistyönä. Suunnitelmassa määritetään tavoitteet, sisältö ja keinot viestinnälle sekä eri toimijoiden roolit.

Perustelut: Yleisötilaisuuksissa ja haastatteluissa tuli esille runsaasti erilaisia ehdotuksia viestinnän parantamiseksi (taulukko 7). Ehdotettiin säännöstely-infopisteen perustamista sekä näkyvää tiedottamista paikkakunnalla ilmestyvien ilmaisjakelulehtien palstoilla. Myös digitaalisen vedenkorkeusmittarin sijoittamista kaupungin keskustaan ehdotettiin. Myös internet tarjoaa valtavasti uusia mahdollisuuksia niin tiedottamiseen kuin tiedon ja palautteen keräämiseen esimerkiksi Kemijoki Oy:n kotisivuilla ja mahdollisesti perustettavan säännöstelyinfopisteen kotisivuilla. Tulisi selvittää myös mahdollisuudet hyödyntää alueradiota esimerkiksi vedenkorkeuksista, virtauksista ja sulapaikoista tiedottamisessa tulisi selvittää. Myös tiedotusyhteistyö eri järjestöjen, kylätoimikuntien ja avainhenkilöiden kanssa saattaisi olla toimiva ratkaisu tiedottamisen tehostamiseksi.

Säännöstelyä koskevat käsitykset rakentuvat sosiaalisissa prosesseissa sen mukaan millaista informaatiota säännöstelystä, sen seurauksista ja seurauksiin kohdistuvista reaktioista saadaan. Kunnostuksilla parannetaan siis konkreettisia elinolosuhteita ja kunnostuksista tiedottamalla yleistä tyytyväisyyttä, joka puolestaan on sujuvan yhteistyön perusedellytys. Haittojen kompensointi on sosiaalisen kestävyuden edistämistä useammalla kuin yhdellä tasolla. Tärkeää on myös antaa ihmisille selkeä käsitys siitä, mitä säännöstelyn kehittämiseksi on mahdollista tehdä ja mitä ollaan valmiita tekemään. Tällöin voidaan kohdistaa huomio niihin asioihin, joihin voidaan vaikuttaa. Näin vältetään turhilta odotuksista ja vääriltä mielikuvilta.

Yksi sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn kriteereistä on avoimuus ja vuorovaikutus. Yhteisiä asioita koskeva avoin keskustelu sekä vapaa ja luotettava tiedottaminen voitaneenkin lukea sosiaalisesti kestävä säännöstelyn kriteeriksi. Teemahaastatteluiden perusteella voi päätellä, että kemijärveläisten säännöstelytietämyksessä on parantamisen varaa. Monet haastateltavista eivät olleetkaan tyytyväisiä nykyisen tiedotuspolitiikan tehokkuuteen, luotettavuuteen tai objektiivisuuteen. Kemijärvellä kaivataan jatkuvaa, avointa ja puolueetonta tiedottamista säännöstelystä.

Osa tiedottamiseen liittyvistä ongelmista johtuu vastaanottavan osapuolen eli paikallisen väestön epäluuloisesta suhtautumisesta säännöstelijän tiedotuspolitiikkaan. Tiedottamista pidetään aiheensa valikoivana pr-toimintana, eikä säännöstelevä yhtiö tietenkään tuo tiedottamisessaan ensimmäisenä esiin hankkeiden varjopuolia. Osa ongelmista johtuu siitä, että nykyinen tiedottaminen ei tavoita kaikkia sen tarpeessa olevia. Tiedon tulisi olla kaikkien saatavilla säännöllisesti ja vaivattomasti. Haastatteluiden perusteella voi sanoa, että kaikilla ei ole tarpeeksi tietoa myöskään siitä, mistä säännöstelytietoa pitäisi etsiä.

Näkyvä tiedottaminen toimenpiteiden etenemisestä ja kunnostussuunnitelmista aikatauluineen vähentäisi epätietoisuutta ja väärinkäsityksiä kunnostusten suhteen: tällä hetkellä kemijärveläisillä ei ole tarpeeksi tietoa siitä miten, millä alueilla ja millä aikataululla rantojen kunnostukset ja kantosavotta etenevät. Erityisesti isommat kunnostuskohteet sekä pitkän tähtäimen kunnostusohjelmat tuntuvat kiinnostavan kemijärveläisiä: halutaan tietää, kuka kunnostuksista käytännössä vastaa sekä missä ja milloin niitä tehdään.

Velvoitteet ja perustelut yksityisten rantojen kunnostuksille tai kunnostamatta jättämiselle eivät aina ole paikkakuntalaisten tiedossa. Tämä on yksi syy siihen, että osa kemijärveläisistä uskoo, että yksityiset rannat kunnostetaan "pärstäker-toimen" perusteella. Joidenkin haastateltujen mielestä säännöstelijän haluttomuus kuunnella vesistönkäyttäjien ongelmia ja reagoida niihin käytännön toimenpitein haittaa merkittävästi yhteistyötä säännöstelyasioissa. Kemijärveläiset kaipaavat tietoa myös siitä, kenen puoleen heidän tulee kääntyä säännöstelyä koskevissa ongelmatilanteissa.

Suurin osa haastatelluista ei pidä tehtyjä vapaaehtoisia kunnostuksia riittävinä, vaan toivoo säännöstelijän tulevan enemmän vastaan vesistönkäyttäjien toivomuksissa. Yksittäisten kunnostustoimenpiteiden tekemisen ohessa sosiaalisesti kestävässä säännöstelyssä tulisi hahmottaa laajempia kokonaisuuksia myös haittojen kompensoinnin osalta. Kunnostustoimien joustavuudella, tehokkuudella ja vapaaehtoisuudella olisi vaikutusta vesistönkäyttäjien tyytyväisyyteen ja sitä kautta yhteistyön toimivuuteen ja paikkakunnan viihtyvyyteen.

Taulukko 7. Yleiset tiedottamiseen liittyvät asiat

Ehdotus	Arvio merkityksestä	Resurssitarve	Toteuttamisedellytykset	Muut huomioitavat asiat
Puolueeton taho vastaamaan säännöstelyä koskevasta tiedottamisesta	Tärkeää, koska säännöstelijän tiedottamiseen ei kaikilta osin luoteta.	Ympäristökeskuksen resurssit hyvin rajalliset. Ulkopuolisen tiedottajatahon palkkaaminen vaatii resursseja.	Vaikea toteuttaa. Kuka tämä tiedottaja olisi?	Tiedottaminen edellyttää yhteistyötä säännöstelijän, ympäristökeskuksen ja paikallisten välillä.
Säännöstelyinfopisteen perustaminen	Uusi keino tiedottamisessa. Henkilökohtaiset kontaktit ovat tehokkaita. Kuinka hyvin tavoitaisi paikalliset? Koetaanko yleisesti tarpeelliseksi?	Vaatii jonkin verran taloudellisia resursseja (työvoima, infopisteen olemassaolosta tiedottaminen). Lapin maaseutukeskuksella olisi sopiva henkilö, kuka maksaa?	Melko helppo toteuttaa. Edellyttää säännöstelijän, vesistön käyttäjien ja ympäristökeskuksen yhteistyötä.	Haastatteluisia tuli esille, että infopiste voitaisiin perustaa esimerkiksi Lapin maaseutukeskuksen tiloihin. Infopisteen yhteyteen pysyvä säännöstelynäyttely ja oma internet-sivusto. Infopiste voisi toimia myös palautekanavana. Erityisesti vedenkorkeuksista ja poikkeuksellisista virtaamista kaivataan tietoa.
Säännöstelyä koskevaa tietoa säännöllisesti palvelupuhelimeen, paikallislehtiin ja alueradioon	Tärkeää tiedonkulun tehostamiseksi. Erityisesti sulapaikkoja, kevättalven vedenkorkeuksia yms. koskevia tietoja on toivottu.	Viestintäsunnitelman laatiminen vaatii alkuvaiheessa lisäpanostusta. Jatkossa rutiinien synnyttyä vaatii vähän lisäresursseja.	Teoriassa helppo toteuttaa. Epävarmaa, kuinka hyvin tiedotus menee läpi tiedotusvälineissä.	
Säännöstelijän internet-sivuille jatkuvasti päivitettyä tietoa Kemijärven säännöstelystä	Tärkeää tiedottamisen yleisen tason parantamiseksi. Ei tavoita kuin osan ranta-asukkaista ja vesistön käyttäjistä.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja.	Helppo toteuttaa.	Edellyttää aktiivisuutta säännöstelijältä. Sivuja päivitettävä säännöllisesti. Internetin merkitys tiedotuskanavana on kasvussa.
Asiantuntija-artikkelit paikallislehtiin säännöstelystä ja sen vaikutuksista	Tärkeää tiedottamisen puolueettomuuden ja vaikeasti saatavilla olevan tutkimustiedon julkistamisen kannalta.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja. Kyse asiantuntijoiden ajankäytön järjestämisestä.	Helppo toteuttaa.	Artikkeleja silloin, kun on merkittävää uutta kerrottavaa (tutkimushanke alkamassa/loppumassa).
Tiedotusyhteistyö kylätoimikuntien ja paikallisten järjestöjen (esim. veneily, kalastus) kanssa	Tärkeää tiettyjä alueita ja toimintamuotoja koskevan tiedon järkevissä suuntaamisessa.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja.	Vaatii alussa ideointia, mutta käytäntöjen muodostuttua helppoa.	Edellyttää jatkuvaa vuorovaikutusta osapuolten (säännöstelijä, kylätoimikunnat, järjestöjen avainhenkilöt) välillä.
Säännölliset tiedotustilaisuudet (yleisötilaisuudet)	Tärkeää tiedottamisen yleisen tason parantamiseksi. Tilaisuudessa voitaisiin kertoa säännöstelyyn, kunnostuksiin ja kalakantojen hoitoon liittyvistä ajankohtaisista aiheista.	Vaatii suhteellisen vähän taloudellisia resursseja.	Helppo toteuttaa (esim. vuosittain).	Voitaisiin järjestää säännöstelijän, ympäristökeskuksen ja paikallisten järjestöjen yhteistyönä, jotta näkökulma ei jäisi yksipuoliseksi.

2.2 Haittojen kompensointi ja kunnostukset

Tavoitetila: Säännöstelyn kunnostus- ja kompensoitotoimenpiteet vastaavat nykyistä paremmin säännöstelyn eri intressiryhmien tavoitteita ja tarpeita.

Sovelletut sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn kriteerit: Kohtuullisuus.

Toimenpide-ehdotukset ja niiden perustelut: Kehitetään kompensoatio- ja kunnostustoimenpiteitä Kemijoki Oy:n, Lapin ympäristökeskuksen, SYKEN ja paikallisten etutahojen yhteistyönä. Pyritään sivuuttamaan velvoite- ja syyllisyyskysymykset ja etsimään mahdollisuuksia toimenpiteiden kehittämiseksi, rahoittamiselle ja toteuttamiselle yhteistyöpohjalta.

Kehittämisselvitystyön edetessä esiin tuli ajatus Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuurin heikoista kohdista ja kehittämistarpeista. Suolijärvien säännöstelyn toimintamallissa perusperiaatteena on sopimusmenettely, jonka lähtökohdiana on haluttujen kompensoatio- ja kunnostustoimenpiteiden suunnitteleminen, rahoittaminen ja toteuttaminen yhteistyössä eri intressiryhmien kesken. Sopimusratkaisujen etsimisellä pyritään välttämään aikaa ja resursseja kuluttavia oikeuskäsittelyjä sekä ristiriitojen kärjistymistä, joilla on omat negatiiviset seurauksensa vuorovaikutuksen ja yhteistyön sujuvuuteen sekä esimerkiksi säännöstelyn julkisuuskuvaan. Yhteistyöpohjan etsiminen ja sopimus pohjainen lähestymistapa ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikkiin esitettyihin vaatimuksiin tulisi suostua – säännöstelijän kannalta kunnostusten tekeminen on perusteltua silloin, kun kunnostustarve johtuu ainakin osin voimalaitostoiminnasta. Perusajatuksena kunnostusten tekemisessä tulisi kuitenkin pitää sitä, miten ongelma saataisiin ratkaistua yhteistoiminnassa.

Kalanpyydyksiä rikkovat kannot sekä rantojen syöpyminen ja vyöryminen ovat säännöstelyn näkyvimmit ja tunnetuimmat haitat, jotka tulivat esille kaikissa tämän raportin tutkimusosioissa. Kemijärven rantojen kunnostuksiin onkin panostettu säännöstelijän ja valvovan viranomaisen toimesta. Keväisin konetyönä suoritettavassa kiintokantojen poistossa on käytetty kahta (2) koneparia (konepari = kaivinkone ja metsäkone) sekä lisäksi kolmea (3) miestä koneparia kohti puhdistamassa koneiden peräänsä jättämiä irtokantojen paloja. Kantojen poisto on käytännössä mahdollista vain keväisin, kun vedenpinta on selvästi nykyistä kesävedenkorkeutta alempana. Keskimääräinen työskentelyaika on ollut noin 11 työpäivää vuodessa. Kemijärveläiset kaipaavat kuitenkin järjestelmällisempää, ripeämpää ja tehokkaampaa toimintaa rantojen korjaamiseksi ja kantojen raivaamiseksi. Haastateltujen mielestä kunnostusten yhteydessä tulisi panostaa myös maisemointiin. Esiin tuli useita ehdotuksia kunnostuksia ja säännöstelykäytäntöä koskevan viestinnän kehittämiseksi (taulukko 8).

Kalojen velvoiteistutukset ja kysymys kalojen vaelluksesta pois Kemijärvestä ovat herättäneet paikkakunnalla paljon keskustelua. Mikäli haastatteluissa esiin tuodut arviot jokea alas vaeltavien istutettujen siikojen ja taimenten määristä pitävät paikkansa, ovat velvoiteistutukset nyky muodossaan osin hukkaan heitettyä vaivannäköä ja sellaisina osaltaan kasvattamassa intressiryhmien välisiä ristiriitoja. Kesällä 2002 käynnistynyt ja kesällä 2003 jatkunut alasvaellustutkimus tuonee lisää tietoa vaelluksen määrästä ja merkityksestä. Kemijärveläiset kalastajat ovat ehdottaneet kalojen alasvaelluksen estoaidan rakentamista Seitakorvaan yhtenä käytännön toimenpiteenä säännöstelyhaittojen vähentämiseksi. Esteaidan rakentamisen kalataloudellinen, taloudellinen ja tekninen mielekkyys tulee selvittää, samoin kuin eri istutuskalarotujen vaelluskäyttäytyminen. Kemijärveen laskevien jokien, kuten Soinanjoen, Kapustanjoen ja Ruopsajoen, kalataloudellinen

kunnostus ja Kemijärveen kohdistuvan kalatalousvelvoitteen toteuttaminen mahdollisimman tuloksellisesti on myös nostettu esille. Seitakorvaan on toivottu myös veneenlaskupaikkaa.

Kemijärvellä liikkumista vaikeuttavat erityisesti talvella erilaiset tekijät, jotka yhdistetään usein säännöstelyyn. Paikkakunnalla uskotaan säännöstelystä johtuvien virtaamien heikentävän jääkantta niin, että järvellä liikkuminen on paikoin jopa hengenvaarallista. Vedenvaihtelun esiin tuomat karit sekä virtaamamuutosten synnyttämät yllättävät sulapaikat tulisi paikallisten mukaan etsiä ja merkitä selvästi joka vuosi veneilijöiden, moottorikelkkailijoiden ja muiden vesillä ja jäällä liikkujien tyytyväisyyden ja turvallisuuden parantamiseksi. Tähän liittyy kuitenkin suuria vastuukysymyksiä: kaikkia merkitsemättä jätettyjä paikkoja pidettäisiin tällöin turvallisina. Tietoa kaivataan poikkeuksellisista virtaamista sekä jäätien tilasta ja turvallisuudesta. Veneilijät toivovat kesävedenpinnan pitämistä mahdollisimman vakiona. Liikkumisturvallisuutta voidaan parantaa myös kantosavotan jatkamisella.

Vedenvaihtelun pienentämistä toivottiin lähes kaikissa haastatteluissa. Erityisesti Kemijärven sivulahdissa vesirajan karkaaminen kauas haittaa ranta-asukkaiden elämää. Tämänhetkinen tilanne on sivulahtien vakituisille ja vapaa-ajan asukkailla suuri tyytymättömyyden aihe. Haastateltujen mukaan rantakiinteistöjen käytön helpottamiseksi on olemassa periaatteessa kaksi keinoa; vedenvaihtelun pienentäminen sekä pohjapatojen rakentaminen tai korottaminen. Uutta pohjapatoa on esitetty rakennettavaksi Narkiperään. Kaisanlahden, Lantunginperän, Lautalahden ja Reinikanperän pohjapatoja on esitetty korotettaviksi. Myös Kaisanlahden sillan korottamista toivottiin veneilyn helpottamiseksi. Muita paikallisten ehdottamia kunnostustoimenpiteitä ovat Termusniemen padon korjaaminen ja aukon tekeminen Kalkon- ja Ollilankantaan lahtien vedenlaadun parantamiseksi. Pohjapatoja toivottiin myös Isokylän Kotajärveen, Luusuan Lapinselkään, Vuostimon alapuolelle, Myllyojalle ja Pelkosenniemenelle. Kulpiskanlahteen toivottiin rakennettavaksi kanavaa.

Vedenvaihtelun pienentämisellä saattaisi olla positiivinen vaikutus myös rantamaisemaan ja järviluonnon, kuten vesilintukantojen, tilaan, sekä kalastukseen ja veneilyyn. Vedenvaihteluun puuttumisella on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Erään Lapin ympäristökeskuksessa haastatellun henkilön mukaan säännöstelyn alarajan vähäinen nostaminen esimerkiksi metrillä ei hyödyttäisi ranta-asukkaita tai helpottaisi rannan käyttöä millään tavoin, johtuen järven pohjan muodoista. Säännöstelykäytännön muuttaminen on myös erittäin suuri taloudellinen kysymys Kemijoki Oy:lle.

2.3 Vuorovaikutus

Tavoitetila: Kemijärven säännöstelyn toimintakulttuuri, johon sisältyy intressiryhmien välinen yhteistyö, luottamus ja vuorovaikutus sekä osapuolten tapa käsitellä säännöstelyyn liittyviä asioita, kehittyä avoimempaan, yhteistyökykyisempään ja vuorovaikutteisempaan suuntaan.

Sovelletut sosiaalisesti hyväksyttävän säännöstelyn kriteerit: Avoimuus ja vuorovaikutus, kohtuullisuus, luottamus, tieto ja ymmärrys.

Toimenpide-ehdotukset ja niiden perustelut: Sovelletaan tähän yhteyteen soveltuvia vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä (esimerkiksi dialogi-menetelmä, erilaiset yleisötilaisuudet ja työpajat) intressitahojen välisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi sekä tiedon kulun edellytysten kehittämiseksi ja avoimen yhteistyöilmapiirin luomiseksi säännöstelyasioissa.

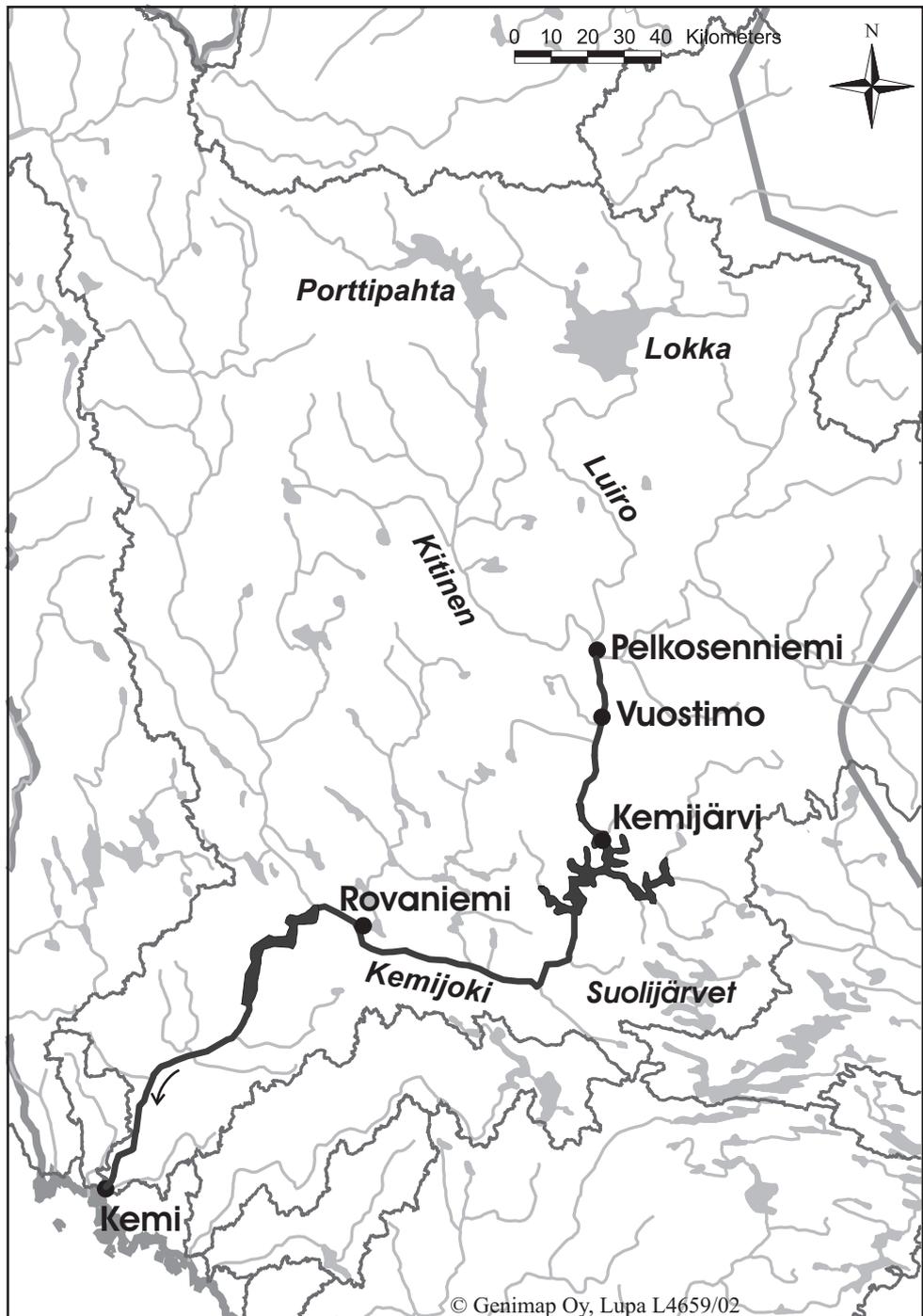
Taulukko 8. Kunnostuksia ja säännöstelykäytäntöä koskeva viestintä

Ehdotus	Merkitys	Resurssikysymykset	Toteuttamisedellytykset	Muut huomioitavat asiat
Järven karit, sulapaikat ja virtapaikat tulisi merkitä vuosittain ja vaarallisista paikoista tulisi tiedottaa. Jäteiden kunnosta tulisi tiedottaa.	Tärkeää järvellä ja jäällä liikkujien turvallisuuden kannalta.	Vaatii jonkin verran taloudellisia resursseja.	Vaikea toteuttaa perusteellisesti koko järven alueella. Jäteiden osalta voi olla helpompaa.	Vaarallisten paikkojen merkitsijä joutuu vastuuseen liikkujien turvallisuudesta – merkitsemättä jätettyjä paikkoja pidetään tällöin turvallisina.
Kaupungin keskustaan pitäisi rakentaa vedenkorkeusasteikko ja vedenvaihtelun suuntaa ilmaiseva mittari.	Tärkeää ranta-asukkaiden, kalastajien, veneilijöiden ja yleisen tyytyväisyyden kannalta.	Vaatii jonkin verran taloudellisia resursseja.	Toteutettavissa.	Pitkän aikavälin tietojen antamisessa on ongelmansa sähkömarkkinoilla toimimisen kannalta. Ennustaminen ei myöskään ole välttämättä helppoa.
Vedenkorkeus- ja vedenpinnan suunta – tiedot päivittäin palvelupuhelimeen, paikallislehtiin ja alueradioon.	Tärkeää ranta-asukkaiden, kalastajien, veneilijöiden ja yleisen tyytyväisyyden kannalta.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja.	Helppo toteuttaa.	Pitkän aikavälin tietojen antamisessa on ongelmansa sähkömarkkinoilla toimimisen kannalta. Pitkän aikavälin ennustaminen ei myöskään ole välttämättä helppoa.
Kunnostusten ja kantosavotan etenemisestä, aikatauluista ja yleisistä perusteista pitäisi tiedottaa. Pitkän tähtäimen suunnitelmat ja suuret kunnostuskohteet kiinnostavat erityisesti.	Tärkeää yleisen tyytyväisyyden kannalta.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja.	Helppo toteuttaa tiedotusvälineissä (lehdet, radio, mahd. infopiste, tiedotustilaisuudet, internet).	–
Poikkeuksellisista virtaamista ja vedenvaihtelusta pitäisi tiedottaa etukäteen.	Tärkeää kalastajien, veneilijöiden ja muiden vesistöissä liikkumiseen tottuneiden kannalta.	Vaatii vain vähän taloudellisia resursseja.	Periaatteessa helppo toteuttaa.	Säännöstelijän mukaan pitkää aikaväliä on vaikea ennustaa näissä asioissa – tavoittaako tieto tarvitsijat ajoissa?
Järven pohjan ja syvänteiden kunnosta tulisi tiedottaa (liettyminen ja mataloituminen)	Aihe noussut usein esille keskusteluissa.	Asiantuntijoiden käsitysten esittäminen julkisuudessa ei vaadi paljon resursseja.	Periaatteessa helppo toteuttaa.	Voi vaatia maastotutkimuksia.

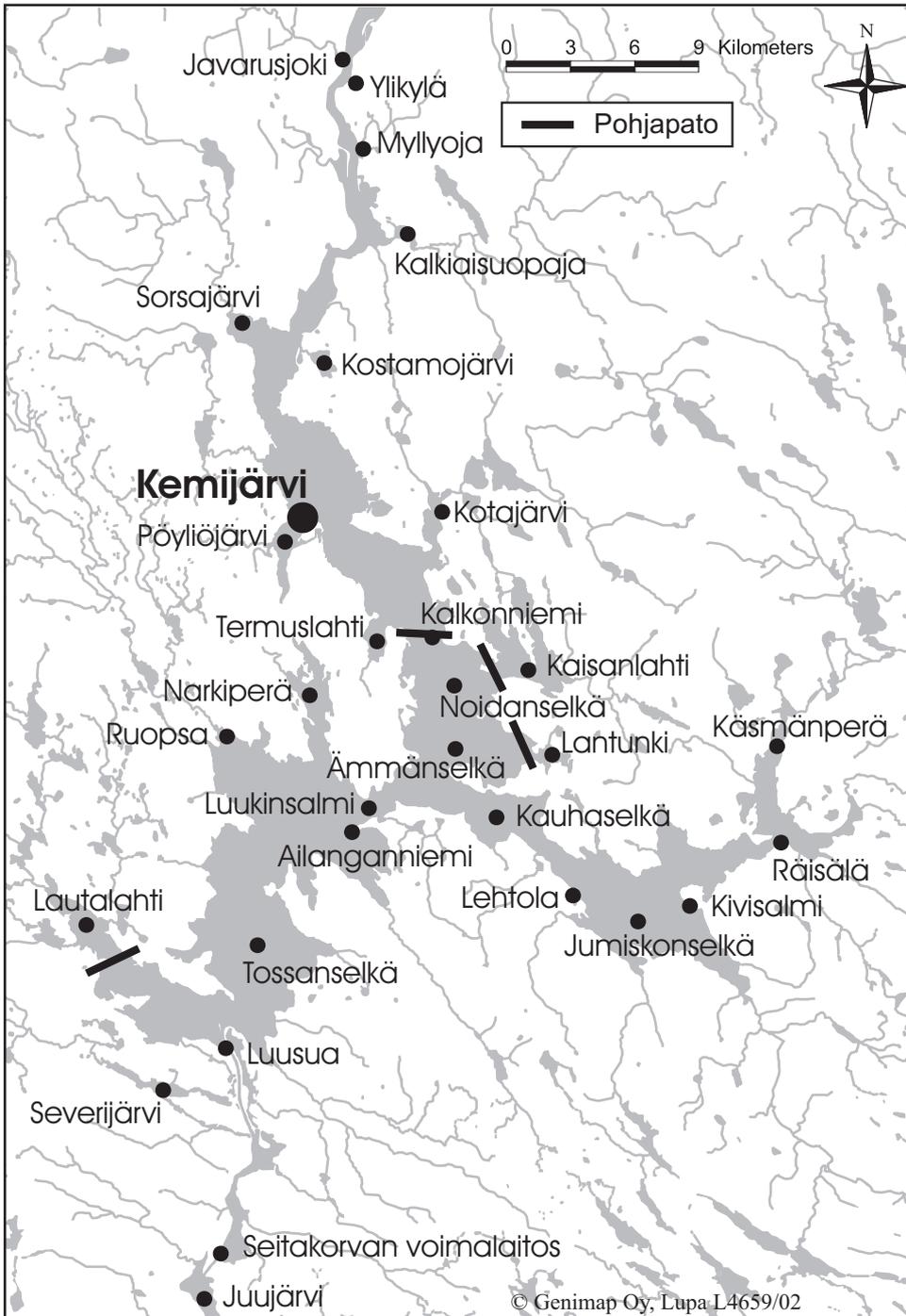
Kehittämisselvityksen edetessä on käynyt ilmi, että monet Kemijärven säännöstelyyn liittyvistä ristiriidoista juontavat juurensa jopa säännöstelyä edeltävään aikaan saakka. Tällä hetkellä säännöstelyn tiimoilla vallitsevassa toimintakulttuurissa ei pystytä riittävästi lieventämään yhteistyön edellytyksiä haittaavaa negatiivista asenneilmastoa ja etutahojen kärjistynyttä vastakkainasettelua. Säännöstelyn toimintakulttuurin muutos voi tapahtua edellä esitettyjen, avoimeen tiedottamiseen ja sekä paikallisväestön toiveiden ja tarpeiden huomioimiseen liittyvien ehdotusten toteutumisen tuloksena. Lisäksi se edellyttää tietoisia muutoksia muiden intressiryhmien tavoitteiden ja päämäärien hyväksymisessä. Keskeistä on tietoinen pyrkimys sopimusratkaisuihin ristiriitaisten intressien yhteensovittamisessa.

Jos ajatellaan säännöstelyä koskevia käsityksiä sosiaalisesti rakentuneen todellisuuden osasina, vesistön käyttäjien tyytymättömyyden vähentämisessä kannattaa lähteä liikkeelle perusasioista – säännöstelyn oman toimintakulttuurin kehittämistä joustavampaan ja sovittelevampaan suuntaan. Myös säännöstelystä paikkakunnalle mahdollisesti koituvat hyödyt tulisi saattaa yleiseen tietoon. Esimerkiksi Kemijärven säännöstelyn tulvasuojelullinen merkitys on paikallisille epäselvää, ja kuitenkin rantarakentamisen turvallisuus on hyvin keskeinen tekijä ranta-asukkaiden tyytyväisyydessä.

Liite I. Kartta Kemijoen vesistöalueesta ja Kemijärven paikannimistä

Kemijärven säännöstellun vaikutusalue tummennettu.

Lähteet

- Amy, Douglas. 1987. *The Politics of Environmental Mediation*. Columbia University Press. New York.
- Arnstein, S.R. 1969. A Ladder of Citizen Participation. *American Institute of Planners Journal* 35 (4):216-224.
- Asp, Erkki & Järvikoski, Timo. 1974. *Man-made Lakes And Their Social Consequences in Finnish Lapland*. Institute of Sociology. University of Turku. Research Reports 71/1974.
- Asp, Erkki, Luostarinen, Matti & Mäkinen, Hannu. 1978. *Tutkimus Kemijoki Oy:n ulkoisesta yrityskuvasta*. Lapin tutkimuksia n:o 4. Oulun yliopisto & Turun yliopisto. Oulu.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1975/1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the sociology on Knowledge*. Penguin Books, Kent.
- Burdge, Rabel J. 2002. Why Is Social Impact Assessment the Orphan of the Assessment Process? *Impact Assessment And Project Appraisal*. Vol. 20, number 1. (March 2002). Pages 3-9. Beech Tree Publishing, Great Britain.
- Burdge, RJ & Robertson, RA. 1990. Social Impact Assessment and the Public Involvement Process. *Environmental Impact Assessment Review* 10, 81-90.
- Burdge, R, P. Fricke, K. Finsterbusch, W. Freudenberg, R. Gramling, A. Holden, L. Llewellyn, J. Petterson, J. Thompson and G. Williams. 1994. [online]: *Guidelines And Principles for Social Impact Assessment* [viitattu 19.8. 2001] U.S. Department of Commerce. National Oceanic and Atmospheric Administration. National Marine Fisheries Service. Saatavilla [www.muodossa osoitteessa <http://www.iaia.org/siaguide>](http://www.muodossa.org/siaguide)
- Haverinen, Risto. 2000. Sosiaalisten vaikutusten arviointi on moni-ilmeistä. *Ympäristö* 2/2000, s. 28-29.
- Heiskala, Risto. 1995. Sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Tampere.
- Heiskala, Risto. 2000. *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hiedanpää, Juha & Vántänen, Ari. 2001. *Ympäristöasioiden suunnittelu ja institutionaalinen terveys: kohti sosiaalista kestävyttä*. *Yhteiskuntasuunnittelu-lehti* 2001:4.
- Hodgson, Geoffrey. 1999. *Economics And Utopia*. Routledge, London.
- Jaakkola, Toivo & Aikio, Pekka. 1970a. *Säännöstelyn vaikutukset Lokan ja Porttipahdan alueella*. Moniste.
- Jaakkola, Toivo & Aikio, Pekka. 1970b. *Säännöstelyn vaikutukset Lurojoen alueella*. Moniste.
- Juslén, Jyri. 1995. *Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA)*. Monipuolisempaan suunnitteluun. Stakesin raportteja 180. Gummerus.
- Järvikoski, Timo. 1971. *Lokan ja Porttipahdan allasalueiden asukkaiden nykyisistä oloista ja toimeentulosta*. Turun yliopiston sosiologian laitos, moniste. Monisteessa myös: Knuuti, Kaarina: *Vuotsolaisten tyytymättömyydestä*.
- Järvikoski, Timo. 1973. *Kemihaaran väestötutkimus*.
- Kemijoki Oy. 2001. *Yleistä*. Julkaistu internet-osoitteessa <http://www.kemijoki.fi/kemijokioy/kemijokioy.htm>.
- Kerätär, Kaisa, Leskinen, Jari & Kurkela, Reino. 2002. *Käyttäjärühmien näkemykset Kemijärven virkistyskäyttömuodoista, järven säännöstelystä sekä kehittämis- ja kunnostusmahdollisuuksista*. SYKE, Oulu.
- Knuuti, K. 1971. *Vuotsolaisten tyytymättömyydestä. Lokan ja porttipahdan allasalueen nykyisistä oloista ja toimeentulosta*. Turun yliopisto, sosiologian laitos.
- Koskinen, Keijo. 1994. *Ympäristönsuojelusta "Kestäväan kehitykseen"*. Kansallinen ympäristöpolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Sykesarja A 6. Turun yliopisto, Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus. Pori.
- Kuosmanen, Risto. 1978. *Kemijärven historia II. Kemijärvi 1870-luvulta 1970-luvun alkuun. Kemijärven kaupunki ja Kemijärven seurakunta, Kemijärvi*.
- Luostarinen, Matti & Mäkinen, Hannu. 1980. *Lokan ja Porttipahdan tekojärvien rakentamisen vaikutukset muuttajiin ja kuntaan. Vesihallituksen monistesarja 1980:14*. Helsinki.

- Marttunen, Mika ja Järvinen, Erkki. 1999. Päijänteen säännöstelyn kehittäminen. Yhteenveto ja suositukset. Suomen ympäristö 357. 168 s.
- Marttunen, Mika ja Turunen, Merja 2003. Päätösanalyysihaastattelut tavoitesäännöstelyjen muodostamisessa. Esimerkkinä Pirkanmaan keskeiset säännöstellyt järvet. Suomen ympäristö 602.
- North, Douglas C. 1990. *Institution, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Peuhkuri, Timo. 1995. Vuotoksen tekojärvihankkeen sosiaaliset vaikutukset. Vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarja, nro 664.
- Pokka, Hannele. 1994. *Kemijoki – minun jokeni*. WSOY, Porvoo.
- Roberts, Richard. 1995. *Public Involvement: From consultation to participation*. *Environmental and Social Impact Assessment*, ch. 10. Ed. Frank Vanclay, Daniel Bronstein. New York: John Wiley Son, 1995. 221-246.
- Slotte, Sebastian. 2001. Dialogisen vuorovaikutuksen taidoista. Julkaistu internet-osoitteessa <http://www.hut.fi/Yksikot/SAL/Opinnot/Mat-2.198/dialogi.html>.
- Slotte, Sebastian & Hämäläinen, Raimo P. 2003. *Decision Structuring Dialogue*. Systems Analysis Laboratory Research Reports. Helsinki University of Technology. Downloadable at <http://www.e-reports.sal.hut.fi/pdf/E13.pdf>.
- Stakes. 2001. Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi – käsikirja. Julkaistu internet-osoitteessa <http://www.stakes.fi/sva/arvioinninlaatu.htm>.
- Viinikainen, Terttu. 1998. Sosiaalisten vaikutusten arviointi – sosiaalinen kestävyys mukaan suunnitteluun. Lehdessä *Ympäristökasvatus* 3/98, s. 6-7.
- Vähäsöyrinki, E. 1997. Vesistön säännöstelyt ja niiden tarkistaminen. *Vesitalous* 6. s. 1-3.
- Väntänen, Ari, Marttunen, Mika, Turunen, Juha-Pekka ja Slotte, Sebastian. 2003. Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä. *Ympäristö ja terveys* 6/2003, s. 42-50.

Kuvailulehti

Julkaisija	Suomen ympäristökeskus	Julkaisu-aika 7.1.2004
Tekijä(t)	Ari Vääntänen, Mika Marttunen, Juha-Pekka Turunen, Sebastian Slotte ja Juha Hiedanpää	
Julkaisun nimi	Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä	
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut	Julkaisu on saatavana myös internetistä: www.ymparisto.fi/julkaisut	
Tiivistelmä	<p>Kemijärven säännöstelyn kehittämislvelitykseen on sovellettu vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä. Tässä raportissa esitellään niistä saatuja tuloksia sekä kehittämisehdotuksia säännöstelyn haittojen vähentämiseksi. Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmänä on käytetty teemahaastatteluja, yleisötilaisuuksia, työpajatyöskentelyä ja dialogi-menetelmää. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia sosiaalisia vaikutuksia Kemijärven säännöstelyllä on ja miten niiden kokeminen vaihtelee säännöstelyn sidosryhmien välillä. Samalla arvioidaan, kuinka paikkakunnalle muodostuneet sosiaaliset verkostot vaikuttavat siihen, millaisiksi säännöstelyn vaikutukset määritellään. Lisäksi on selvitetty kemijärveläisten näkemyksiä säännöstelyn ja sen tiimoille syntyneen toimintakulttuurin vaikutuksista paikkakuntaan ja sen asukkaisiin. Lopuksi esitellään vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmistä saatuja kokemuksia ja esitetään suositusehdotuksia Kemijärven säännöstelyn kehittämiseksi.</p>	
Asiasanat	vesistöt, vesistöjen säännöstely, tulvasuojelu, energiantuotanto, vesivoima, virkistyskäyttö, sosiaaliset vaikutukset, elinympäristö, vesistösuunnittelu, vuorovaikutus, osallistuminen, Kemijärvi	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 658	
Julkaisun teema	Luonto ja luonnonvarat	
Projektihankkeen nimi ja projektinumero	Suurten vesistöjen kestävä säännöstelyn periaatteet, mittarit ja menetelmät (PRIMEREG, 52793)	
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Suomen Akatemia, Suomen ympäristökeskus	
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot	Oulun yliopisto, MMM, TKK, Kaakkois-Suomen, Pirkanmaan ja Lapin ympäristökeskukset, Fortum, Kemijoki Oy	
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-1542-4 952-11-1543-2 (PDF)
	Sivuja 134	Kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta 15,00 e
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, PL 800, 00043 EDITA, vaihde 020 450 00. Asiakaspalvelu: puhelin 020 450 05, faksi 020 450 2380. Sähköposti: asiakaspalvelu@edita.fi . www.edita.fi/netmarket	
Julkaisun kustantaja	Suomen ympäristökeskus	
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2004	

Presentationsblad

Utgivare	Finlands miljöcentral	Datum 7.1.2004
Författare	Ari Vääntänen, Mika Marttunen, Juha-Pekka Turunen, Sebastian Slotte och Juha Hiedanpää	
Publikationens titel	Interaktiva planeringsmetoder i utveckling av reglering i sjön Kemijärvi	
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt	Publicationen finns tillgänglig på internet: www.ymparisto.fi/julkaisut	
Sammandrag	<p>På denna rapport presenteras de metoder i planering präglad av växelverkan tillämpat i utveckling av regleringen i sjön Kemijärvi samt resultat på dem. Dessutom framförs det några rekommendationer på utvecklingen för att minska skadorna av regleringen. Som metoder i planering präglad av växelverkan har använts styrningsgrupparbetet, temaintervjuer, publikenemang, workshop och dialog-metoden. Forskningen observerar de sociala verkningar av regleringen i sjön Kemijärvi samt hur de upplevs av olika intressgrupper. Samtidigt observeras hur olika sociala nätverk på orten verkar på att definiera verkningar av regleringen. Dessutom har man redogjort Kemijärvi-boendes synpunkter i regleringen och verksamhetskultur uppstått med anledning av regleringen på orten och invånare. Till slut presenterar man erfarenheter av planering präglad av växelverkan samt framförs rekommendationsförslag att utvecklas regleringen av sjön Kemijärvi.</p>	
Nyckelord	vattendrag, vattendragsreglering, översvämningsskydd, energiproduktion, vattenkraft, rekreation, sociala effekter, livsmiljö, vattendragsplanering, växelverkan, Kemijärvi	
Publikationsserie och nummer	Miljö i Finland 658	
Publikationens tema	Natur och naturtillgångar	
Projektets namn och nummer	Principerna, mätarna och metoderna för en hållbar reglering av stora vattendrag (PRIMEREG, 52793)	
Finansiär/ uppdragsgivare	Finlands Akademi, Finlands miljöcentral	
Organisationer i projektgruppen	Uleåborg Universitet, jord- och skogsbruksministeriet, Tekniska högskola, Regionala miljöcentraler (Sydöstra Finland, Birkaland, Lappland), Fortum Ab, Kemijoki Ab	
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-1542-4 952-11-1543-2 (PDF)
	Sidantal 134	Språk Finska
	Offentlighet Offentlig	Pris 15,00 e
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, PB 800, 00043 EDITA, växel 020 450 00. Postförsäljningen: Telefon 020 450 05, fax 020 450 2380. Internet: www.edita.fi/netmarket	
Förläggare	Finlands miljöcentral	
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2004	

Documentation page

Publisher	Finnish Environment Institute	Date 7.1.2004
Author(s)	Ari Vääntänen, Mika Marttunen, Juha-Pekka Turunen, Sebastian Slotte and Juha Hiedanpää	
Title of publication	Public Involvement Methods in developing the Regulation of Lake Kemijärvi (Finland)	
Parts of publication/ other project publications	The publication is available in the internet: www.ymparisto.fi/julkaisut	
Abstract	<p>This report presents the public involvement methods utilized in the development project of Lake Kemijärvi and the results they provided. The methods used are steering group work, survey, theme interviews, workshops and dialogue. This study concentrates on the social impacts of the regulation and on how experiencing the impacts varies between the stakeholders. It is also researched how the social networks in the area affect the way the regulation impacts are defined. Also, the local point of view to the regulation impacts on the area, on the community and on the inhabitants' everyday lives have been researched, as well as the problems in the already-institutionalized operational culture of the regulation practice. Preliminary recommendations for developing the regulation in a socially sustainable way and experiences gained from using the public involvement methods are presented.</p>	
Keywords	watercourses, regulation, flood protection, hydropower, recreation, social impacts, social environment effects, public involvement, Lake Kemijärvi	
Publication series and number	The Finnish Environment 658	
Theme of publication	Nature and natural resources	
Project name and number, if any	Sustainable regulation of large water courses: principles, indicators and methods (PRIMEREG, 52793)	
Financier/ commissioner	Academy of Finland, Finnish Environment Institute	
Project organization	University of Oulu, Helsinki University of Technology, Regional Environment Centres (Southeast Finland, Pirkanmaa, Lapland), Fortum ltd., Kemijoki ltd.	
	ISSN 1238-7312	ISBN 952-11-1542-4 952-11-1543-2 (PDF)
	No. of pages 134	Language Finnish
	Restrictions Public	Price 15.00 EUR
For sale at/ distributor	Edita Publishing Ltd.- P.O.Box 800, FIN-00043 EDITA, Finland, Phone + 358 20 450 00. Mail orders: Phone + 358 20 450 05, fax + 358 20 450 2380. Internet: www.edita.fi/netmarket .	
Financier of publication	Finnish Environment Institute	
Printing place and year	Edita Prima Ltd, Helsinki 2004	

LUONTO JA LUONNONVARAT

Vuorovaikutteiset suunnittelumenetelmät Kemijärven säännöstelyn kehittämisessä

Tässä julkaisussa esitellään Suomen voimakkaimmin säännöstellyn luonnonjärven, Kemijärven, säännöstelyn kehittämiselvityksen yhteydessä sovellettuja vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä ja niistä saatuja tuloksia. Raportti keskittyy säännöstelyn sosiaaliseen ulottuvuuteen eli vaikutusalueen asukkaille koituviin sosiaalisiin vaikutuksiin ja niiden kokemiseen. Hankkeessa saatuja kokemuksia ja tietoa voi hyödyntää laajemminkin vesiasioiden suunnittelussa.

Kemijärvellä sovellettiin useita erilaisia vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmiä, ja prosessi kytkettiin säännöstelyn kehittämistä koskevaan päätöksentekoon. Vuorovaikutteisen suunnittelun avulla tunnistettiin säännöstelyn vaikutuksia, vertailtiin vaihtoehtoja ja laadittiin suositukset säännöstelyn kehittämiseksi. Menetelmiä sovellettiin myös säännöstelyä koskevien käsitysten muodostumisen sekä sidosryhmien yhteistyöhön liittyvien ongelmien tarkasteluun. Raportissa määritellään kriteerit sosiaalisesti hyväksyttävälle säännöstelylle.

Julkaisua on saatavissa myös Internetissä:
<http://www.ymparisto.fi/julkaisut>

ISBN 952-11-1543-4
ISBN 952-11-1543-2 (PDF)
ISSN 1238-7312